

V. ÉVFOLYAM I. SZÁM

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

- A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása –
Dr. Boytha György / 3
- A nem vagyoni kár megtérítése védelmében – *Dr. Petrik Ferenc / 6*
- Az árverésről – gondolatok egy Janus-arcú szerzősmódról –
Dr. Légrádi Gergely / 9
- A bizomány fogalma a német jogban – minta az új magyar Ptk. számára?
– *Dr. Nemessányi Zoltán / 18*
- A jogképes német polgári jogi társaság – *Dr. Burger László / 24*

Polgári jogi kodifikáció

ISSN 15851168

Kiadja a HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti M. u. 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600

Email: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője

Szerkesztőbizottság: Dr. Vékás Lajos, Dr. Boytha György, Dr. Gadó Gábor, Dr. Kisfaludi András, Dr. Lábady Tamás, Dr. Petrik Ferenc, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Sárközy Tamás, Dr. Weiss Emilia, Dr. Zlinszky János

Megjelenik kéthavonta. Példányonkénti ára: 1295 Ft+áfa. Megrendelhető és megvásárolható a Kiadónál.

A Polgári Jogi Kodifikáció információinak átvételéhez, az írások bármilyen célú felhasználásához és újraközléséhez, másolásához a Kiadó előzetes engedélye szükséges.

Nyomás: ETOPrint Nyomdaipari Kft. • Felelős vezető: Balogh Mihály

A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása

1. A személyiségi jogok megsértése egyrészt a sértett vagyont érintő *károkozással* (kezelési és ápolási költségek, keresetkiesés, másokkal szembeni tartási kötelezettségek elnehezülése stb.), másrészt a személyét érintő *sérelem okozásával* (testi épség elvesztésének közérzeti és társadalmi következményei, tartós egészségromlás elszenvedése, elvárható életkor megrövidülésének tudata, fizikai szenvedés, lelki megrázkódtatás, kedélybántalom vagy tartós pszichikai károsodás, az életvitel, a személyes körülmények, a személyiségről mások által alkotott kép hátrányos módosulása, közéleti és elhelyezkedési lehetőségek előnytelen megváltozása stb.) járhat. A polgári jogban az elmúlt század során széleskörűen gyökeret vert az igény a személyiségi jogsérelem pénzbeli ellensúlyozására olyan esetekben is, amikor a jogsértés nem járt vagyoni károkozással. A kétféle jogsértő hátrány *pénzbeli orvoslása* azonban még nem nyert jogunkban kellő elvi alapokon megkülönböztetett, egyfelől a merőben személyiségi érdekek sérelméhez, másfelől az ezzel okozott kár eltérő tényállási elemeihez igazodó szabályozást.

Noha a személyiségi jog önálló jogi kategóriaként Európában már a 19. század végére kibontakozott a tulajdonjog archetípusból és polgári jogunk is egymás mellett, sajátos tartalmuknak megfelelően szabályozza a személyek vagyoni, illetőleg egyes személyi viszonyait, a személyiségi jogok megsértéséből eredő *károk* és a *nem vagyoni érdeksorbulások*¹ pénzbeli orvoslását jogunk mindmáig egyaránt a vagyonjogban szabályozott *kártérítés* rendszere felől közelíti meg. A törvény ily módon lényegükben különböző hátrányokat vesz egy kalap alá és a nem vagyoni sérelmeket is a nem arra szabott *kártérítés* intézményének alkalmazásával, a *nem vagyoni kártérítés* önellentmondásos konstrukciójával kívánja reparálni.

A *kár* eleve vagyoni kategória, a személyiségi jogi sérelem pedig nem az, akkor sem, ha egyben károsodással is jár. Kár alatt csak a közbeszédben érthetünk bármiféle hátrányt. Jogilag értvén más módon csak vagyoni, azaz *pénzben mérhető, ár- és piaci értékviszonyok alapján számítható megrövidülés* minősülhet kárnak, amit elvileg *meg lehet téríteni*. Az ezt meghaladó körben parttalaná válik és elmosódik a *kártérítési igények* jogalapja; lehetne bizonyul a hátrány pénzbeli kifejezésének tarifálása, következképpen a *kártérítési felelősség* alapján történő reparációja is. A személyiséghez fűződő érdekek sérelme önmagában nem becsülhető piaci értéken; ezért sem teljes vagy részleges megtérítéséről, sem megosztásáról nem beszélhetünk, csak méltányos kompenzálásának különböző lehetőségeiről.²

Másrészt viszont a *nem vagyoni sérelem pénzbeli ellentételezése* akkor is vagyoni jellegű, ha az orvoslandó érdeksorbulás nem minősül annak. Mivel a személynek jogsértő módon okozott sérelem pénzbeli ellensúlyozása már fogalmilag sem épülhet a *kártérítés* alapeszméjére, azt a jognak szükségszerűen mint a személyiségi jogok megsértésekor igényelhető *sajátos szankció* egyikét kell előíranyoznia, a sérelem súlyának, valamint a jogsértő és a sértett gazdasági és társadalmi körülményeinek a mérlegelésétől függő *méltányosság* jegyében.

A jogdogmatikai tisztázatlanság következményeként a Ptk. egymást követő, a vagyoni károkon túlmenő reparáció irányában hozott módosításai eddig csupán a vagyoni és a személyiségi interesse köreinek a károkozásért való felelősség általános szabályozása körében történt vegyítését, a nem vagyoni *kártérítés* fikciójának a *kártérítés* kínálózó Prokrustes ágyába telepítését eredményezték, *sajátos kárfajtaként* [354. § (2) bek., 355. §]. A Ptk. ennek megfelelően a személyhez fűződő jogok megsérté-

sének pénzbeli orvoslása tekintetében is egyszerűen a polgári jogi felelősség általános, a vagyonjog körében meghatározott *kártérítési szabályaira* utal [84. § (1) bek. e) pont]. Figyelmünk kívül maradtak a nem vagyoni érdeksorbulások pénzbeli orvoslásának sajátos indoka és megállapításának ebből fakadó szempontjai.

Úgy tűnik ezért, hogy a nem vagyoni sérelmek pénzbeli orvoslására törekvő jogalkalmazásunk kellő elvi megalapozásához és következetes bírói gyakorlat kialakulásához a nem vagyoni sérelmek pénzbeli orvoslásának a *kártérítéstől* való törvényi elhatárolása kívánatos. Ezt kívánja a jogbiztonságnak az alkotmányos jogállamiságból eredő követelménye is.

2. A vagyoni *kártérítés* intézményétől a nem vagyoni sérelmek sajátlagos pénzbeli orvoslása céljából való elszakadás folyamatát történetileg a jogalkotás útkereső kísérletezése jellemzi.

Az angol-amerikai common law deliktualis gyakorlatában a *nem pénzbeli hátrány* (non-pecuniary loss) okozásért való anyagi felelősségnek régi hagyományai vannak.

Franciaországban az *erkölcsi kár* (dommage moral), majd az *erkölcsi vagy szubjektív sérelem* (préjudice moral, vagy préjudice d'ordre subjectif) fogalmi a felelősség határait tágító bírói gyakorlatban kristályosodtak,³ az 1804-ben kihirdetett Code civil 1382. cikkének alkalmazása során, amely előírja, hogy aki felróható módon másnak bármiféle kárt (dommage) okoz, köteles azt jóvátenni (à le réparer). A teljes reparáció (réparation intégrale du dommage) jegyében a *kártérítés* (dommage-intérêts) fogalma mellett teret nyert a közvetlenül okozott „morális szenvedés” (suffrance morale) reparációjának eszméje is.⁴

A német BGB 1896-ban az élet, a test, az egészség, a szabadság, a tulajdon vagy *másféle jog* szándékos vagy gondatlan *megsértéséből* eredő *kár megtérítésének* (Ersatz des Schadens) kötelezettségét írta elő [823. § (1)]. Olyan kárra nézve, amely *nem vagyoni*, pénzbeli *kártalanítás* (Entschädigung) csak a törvényben meghatározott esetekben igényelhető (253. §). A BGB a test vagy az egészség sérelme, valamint a szabadságelvonás eseteiben az okozás vétkességének a megkívánása nélkül tette lehetővé *méltányos pénzbeli kártalanítás* igénylését (billige Entschädigung in Geld), hasonló igényt biztosítva nők házasságon kívüli közöslésre kényszerítése esetén is (847. §).⁵

Úttörőbbnek bizonyult az 1811. évi osztrák ABGB, amely a *kártérítés* abban az esetben, ha az elmaradt haszonra és okozott sértés (Beleidigung) jóvátételére is kiterjed, *teljes elégtételnek* (volle Genugtuung) nevezte (1323. §); bevezette az először az 1794. évi porosz általános törvénykönyv 6. címében előíranyozott *méltányos fájdalomdíj* (angemessenes Schmerzensgeld) fogalmát is, amit testi sértés esetén a sértett kérelmére a kezelési költségeken és az elmaradt, valamint a jövőben kieső kereset megtérítésén túl az adott *körülményekhez* mérten kell fizetni (1325. §). Megjegyzendő, hogy az ABGB az ún. *előszerteti értéket* (besondere Vorliebe) a felén túli sérelem számításánál és – felróhatóság esetén – szerződésen kívüli károkozásnál is a vagyontárgy értékéhez számítandónak és *kártérítés* alá esőnek rendeli (305., 935., 1331. §§).⁶

A svájci Obligationenrecht 49. cikkével (eredetileg 55. cikk) már 1881-ben általános érvénnyel öntött tisztább vizet a pohárba: „Akit *személyes* viszonyaiban (persönliche Verhältnisse), intérvés personnels) megsértenek, felróhatóság esetén a *kár megtérítésére* (Ersatz des Schadens, dommage-intérêts) tarthat igényt és, ahol ezt a *sérelem* (Verletzung) és a *felróhatóság* súlya indokol-

ja, pénzösszeg teljesítését igényelheti mint *elégítelt* (Geldsumme als Genugtuung, une somme d'argent à titre de réparation morale). Az ilyen teljesítés helyett vagy mellett a bíró az elégítéssel más módját is jónak láthatja” (Fordítások és kiemelések tőlem).

A személyes érdekek jogellenes megsértésének orvoslása céljából napjainkra világszerte széles körű bírói gyakorlat bontakozott ki.⁷

3. Magyarországon a 20. század elején, a magánjogi törvény javaslatának előkészületi munkálatai keretében indult meg a máig is tartó fejlődés a szorosán vett személyiségi sérelmek pénzbeli enyhítésének irányában.⁸

Az 1914. évi XIV. tc. (sajtótörvény) puhatólódzva nyitott utat a kártérítés vagyoni károkra túlmenő alkalmazásához. Indokolásában a jogalkotó leszögezte, hogy „nem kevésbé jogosult az okozott nem vagyoni kárért *megfelelő kárösszeg* megállapítása sem. Bárha a sajtóközlemény okozta *erkölcsi veszteség*, amilyen lehet a becsület elrablását követő társadalmi megvetés, a féltve őrzött titok nyilvánosságra hozatalával szenvedett érzékeny fájdalom stb., ellenértéket a pénzbeli kárösszeg fizetésében nem talál: az ily *kárpótlás* mégis hozzájárul a jogtalanul szenvedett *sérelem enyhítéséhez* és bizonyos mérvű helyrehozásához. A jog általános elvei jutnak csak érvényre ... nem annyira a szigorú jog, mint inkább a *méltányosság* elvei szerint...” Majd: „...csak az adott viszonyok ismeretével megoldható feladat meghatározni azt az összeget, amely hozzávetőleg ellensúlyozhatja a sértettnek okozott nem vagyoni (erkölcsi) kárt. E kérdésekben azért a tv. a bíróságnak szabad kezét enged ... csupán arra hívja fel a bíró figyelmét, hogy a felek vagyoni viszonyait tekinteten kívül hagyja az általános jogelvek értelmében nem szabad”, ami egyébként kártérítés esetén ma már nem a kár összegének *megállapításához*, hanem csupán a károkozó terhére történő *beszámításának* külön szabályokban lehetővé tett mérsékléséhez megengedett. A sajtótörvény rendelkezéseit a becsület védelméről szóló 1914:XXI. törvény cikk kiterjesztette nem sajtó útján elkövetett vétségekre és a hamis vád büntetendő eseteire is.

Ezeket a kezdeményezéseket karolta fel az 1921. évi LIV. tc. a szerzői jogról, a jogalap nélküli gazdagodás szempontját is bevonna. Előírta, hogy felróhatóság esetén „tartozik a bitorló a sértettnek *vagyoni és nem vagyoni káráért megfelelő pénzbeli kártérítést (elégítelt)* adni”, ami a gazdagodásánál kevesebb nem lehet. Ha nem volt vétkek, a bitorló csak gazdagodása erejéig felelt (18. §), aminek a meg nem fizetett szokásos jogdíj számított.

Az 1928. évi Mtj. ezek után általános polgári jogi szabályként szögezte le, hogy a károkozó a nem vagyoni kárért is *megfelelő pénzbeli kártérítéssel (elégítéssel)* tartozik, amennyiben az eset körülményeire tekintettel ezt a méltányosság megkívánja (1114. §). Azzal, hogy a kártérítés műszó mellett zárójelben az elégítéssel megjelölést használta, a javaslat alkotója már kifejezésre juttatta a nem vagyoni kárért előírányzott kártérítés fogalmával kapcsolatos aggályait. A pénzbeli juttatás alapeszméje itt nem a kár, hanem a méltányosság.

A nem vagyoni kártérítés intézményét a Legfelsőbb Bíróság 1953-ban ideológiai alapon, miszerint „szocialista életviszonyok között az erkölcsi értékek pénzre nem válthatók”, *megszüntette*;⁹ majd a Ptk. 1977. évi novellája *ismét bevezette*, ám csak az olyan esetekre, amikor „a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti” (354. §).¹⁰ Ezeket a gyakorlatilag megszorító feltételeket a rendszerváltás után az Alkotmánybíróság diszkriminációnak találta és *megsemmisítette*. Rámutatott arra, hogy a nem vagyoni kártérítés jogintézményében a jogellenes cselekményért való felelősség *személyiségi jogokért való helytállást* jelent, ami a kártérítési jogon belül nem értelmezhető.¹¹ Ennek a megállapításnak a következményeit azonban a törvényhozó mindeddig nem vonta le. A hivatkozott szakasz annak idején azzal a szöveggel maradt hatályban, hogy „A károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát”.

Ezt megelőzően a Legfelsőbb Bíróság 1981-ben, a közben ugyancsak hatályon kívül helyezett 16. sz. Irányelvében, olyan útnemutatást adott a bírói gyakorlatnak, hogy bármilyen alapon fennálló *kártérítési felelősség esetén a nem vagyoni kár enyhítése végett helyet lehet kárpótlás megítélésének és a nem vagyoni kárpótlás mellett a károkozót egyidejűleg általános kártérítésre is lehet kötelezni*. Ez az Irányelv azonban testi sértések és egészségromlás következményeivel foglalkozott, megszorította a törvény előírásait és előírta „a társadalom teherbíróképességének” a szempontját is, ami korántsem magánjogi viszonyokra irányadó körülmény. A 21. sz. Irányelv aztán 1990-ben ezt az irányelvet azzal az céllal helyezte hatályon kívül, hogy lehetőség nyíljon „a személyiség minden oldalú védelmét, az erkölcsi értékeket szem előtt tartó, jogfejlesztő bírói gyakorlat kialakítására”, a törvényi szabályozásra tekintettel azonban szükségképpen a nem vagyoni kártérítés intézményén belül maradván.

Végül az 1993. évi XCII. tc. hatályon kívül helyezte a Ptk. egész 354. §-át és ma is hatályos módon újraszövegezte a rákövetkező, a felelősség módjáról és a kártérítés mértékéről szóló 355. § (1) bekezdését, amely szerint a kárért felelős személy, ha az eredeti állapot nem állítható helyre, vagy a károsult ezt alapos okból nem kívánja, „köteles a károsult vagyoni és *nem vagyoni kárát megtéríteni*”. Majd a (4) bekezdés szerint: „Kártérítés címén a károkozó *körülmény*¹² folytán a károsult vagyoniában beállott értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a *kárpótlást*¹³ vagy *kötséget* kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány *csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez*¹⁴ szükséges.” A személyhez fűződő jogok megsértése esetén támasztható igények meghatározásakor a Ptk. 84. § (1) bekezdése többek között ezekre a rendelkezésekre is utal, amikor e) pontjában előírja, hogy a sértett „kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség szabályai szerint”. E szakasz (2) bekezdése szerint „ha a kártérítés címén megítélhető összeg nem áll arányban a felróható magatartás súlyosságával, a bíróság a jogsértőre közérdekű célra fordítható bírságot is kiszabhat.” Ez a rendelkezés egyrészt arra utal – ha közvetve is –, hogy kártérítés címén a személyhez fűződő jogok megsértésével okozott sérelem nem mindig ellensúlyozható, másrészt viszont a sértett nyitva maradó reparációs igényének mellőzésével kizárólag a jogsértővel szembeni repressziót szolgálja. (Kiemelések tőlem).

A Ptk. jelenlegi rendelkezéseiben összemosódnak a kár megtérítésének és a személyiségi sérelemért fizetendő pénzbeli elégítélenek a követelményei, ami mind a személyiségi jogok sérelmének pénzbeli orvoslása, mind a vagyoni kártérítés szempontjából problematikus. Általános felelősségi szabályként a vagyoni jog körében is lehetővé teszik a nem vagyoni kártérítést, noha a személyes érdeksorbulások pénzbeli ellensúlyozása fogalmilag és gyakorlatilag egyaránt csak a személyhez fűződő jogok megsértése kapcsán merül fel. A hatályos szabályok együtt irányozzák elő a „kárpótlás vagy költség” megtérítésének a kötelezettségeit és szövegezésükből következően vagyoni hátrány kapcsán is eleve megelégszenek annak csökkentésével.

A bíróságok ennek megfelelően érthetően ellentmondásosan kísérik meg a személyhez fűződő jogok megsértésének az általános kártérítés körében való orvoslását. A Legfelsőbb Bíróság ismételen is kimondta, hogy „a nem vagyoni károsodás a személyiség értékminőségének a csökkenése”, majd később nem osztotta a Baranya Megyei Bíróság álláspontját, amely szerint a nem vagyoni kártérítésre kizárólag a személyiségi jogok megsértése ad alapot, és leszögezte, hogy „Nem vagyoni kártérítés ugyanis bármely jogi érdek csorbítása esetén megítélhető, ha a jogsértés okozta hátrányok teljes kiegyenlítése csak így történhet meg ... a Ptk. ugyanis nem korlátozza a nem vagyoni kártérítést a személyiségi jogok megsértésével okozott hátrányok kiegyenlítésére”.¹⁵

4. A Ptk. újra-kodifikálása lehetőséget ad a személyiségi jogok megsértésével okozott sérelmek *méltányos pénzbeli ellensúlyozásának* a jogi sajátosságaihoz igazodó rendezésére és a vagyoni

károk megtérítésére vonatkozó szabályok öleléséből a személyek polgári jogi védelmének körébe emelésére. Ebbe az irányba mutat mind a polgári jog általános fejlődése, mind pedig a vagyoni kártérítés korlátainak állhatatosan túltörékvő bírói gyakorlat. Törvényünkben is le kell vonni annak a következményeit, hogy a *nem vagyoni kártérítést nem lehet kártérítésként kezelni*.

A nem vagyoni kártérítés *ellentmondásos* intézményét helyes lenne megszüntetni. Helyette a személyiségi jogok megsértésének *egyik lehetséges szankciójaként* bevezetésre kerülhetne a kártérítéstől független *sérelemdíj* intézménye, ami a *sértettet a személyiségi érdekeinek jogsértéssel okozott jelentős csorbulásáért* illetné, a jogsértés elszenvetésének pénzbeli ellensúlyozása végett. A személyiségi jogi sérelem jellegétől függően sérelemdíj jogi személyt is illethetne.

A „sérelemdíj” megjelölés az 1986. évi XXXIII. törvénybe foglalt büntető perrendtartásban tűnik fel, az ártatlanul fogva tartottak javára szólóan. Jogirodalmunkban a nem vagyoni kártérítés fából vaskarika fogalma helyett már *Marton Géza*¹⁶ és *Lábady Tamás*¹⁷ is használták. A Polgári Törvénykönyvünkben való használatát a többi hasonló értelmű műszóval szemben az is indokolhatja, hogy a „kárpótlás” kifejezést jogunk más vagyoni összefüggésekben használja, az „elégtétel” fogalma pedig nem pénzbeli reparációkra nézve vert gyökeret.

A sérelemdíj indokoltágát és összegét a bíróság a személyiségi jog megsértésének körülményeitől függően, a *méltányosság jogelve alapján* állapítaná meg. A sérelemdíj megállapításának nem lenne ugyan feltétele a jogsértés felróhatósága; a jogsértő szándék vagy gondatlanság azonban latba esne a sérelem jelentőségének, adott esetben a sérelemdíj mérvének a mérlegelésénél. A méltányos mérlegelésnek ki kell térnie mind a jogsértő, mind a sértett személyi körülményeire, köz- és magánéleti helyzetére, életvitelére, foglalkozására, a sérelem adott helyzetben megállapítható, szubjektív elszenvetésének súlyára. Amíg a kártérítés körében a méltányosság ma már csak rendkívüli esetekben, vagy a szerződések jogában általában az előreláthatóság határáig eredményezheti az okozott kár felszámításának korlátozását, addig sérelemdíj megítélésénél mindenképpen figyelemmel kell lenni a jogsértő és a sértett vagyoni körülményeire is.

A sérelemdíj szankciójának méltányosságtól függő alkalmazása az anyagi igazság szolgáltatását segítheti a polgári jogi ítélkezésben.¹⁸ A személyes sérelmeknek a kártérítés anyagi koordinátáitól függetlenül elbírálása fokozottabban alkalmas az erkölcsi értékek tudatosítására és erősítésére is.¹⁹ A sérelemdíj, lényegéből következően a személyes megrázkódtatás egyszeri pénzbeli kompenzációját jelenti, járadék formájában már nem lenne megítélhető.

A sérelemdíj iránti igény csak a sérelmet elszenvedett személyt illetheti, az már fogalmából következően *sem ruházható másra* és halál esetén sem száll át. Örököse az elhunyt jogán csak akkor követelheti, ha a sértett az igényét még életében keresettel érvényesítette, vagy azt a jogsértő elismerte.²⁰ A jogsértő díjfizetési kötelezettsége hagyatéka részeként jogutódaira is átszállna.

A sérelemdíj egyrészt nem zárja ki a jogsértéssel okozott *kár* teljes megtérítését, másrészt nem függvénye a kártérítésnek. A sértett vagyoni kárát a személyiségi jogsértés esetén is a sérelemdíj megítélésétől függetlenül, a kártérítési felelősség szabályai szerint, a tényleges kárra és az elmaradt haszonra tekintettel kell megállapítani, indokolt esetben általános kár számításával.

A Ptk. rendszerében *meg kell szüntetni a személyiségi jogok megsértéséért kiszabható, büntető indíttatású közérdeklő bírságot*. A polgári jog célja a magánszemélyek egymásközi viszonyának a szabályozása, az okozott károk és személyiségi jogi sérelmek megtérítésének, illetve kompenzálásának a biztosítása; nem pedig merőben a jogsértés állam javára szóló megtorlása. A társadalmi megelőzést is polgári jogi eszközökkel, adott esetben a sértettnek fizetendő sérelemdíj megfelelő gyakorlatának kialakításával kell a Ptk.-ban megkísérteni. Ha a jogsértés büntető szankciót indokol, azt a személy elleni bűncselekmények körében kell szabályozni.

A sérelemdíj bevezetése esetén figyelemmel kell lenni a *felelősségbiztosítási szerződések* tartalmi módosulására. A Ptk. 559. § (1) szerint a biztosítás minden olyan *kár*ra kiterjed, amelyért a biztosított jogszabály szerint felelős. A nem vagyoni kártérítés megszüntetésével a sérelemdíjért való helytállás fogalmilag kívül esne a kárbiztosítás körén és annak biztosítási fedezetéről ez esetben külön kell gondoskodni.²¹

Dr. Boytha György

JEGYZETEK

- 1 *Grosschmid* B. kifejezése (Fejezetek I. 2. kiadás, 1901; 71. § 1932. évi kiadás 721. o.)
- 2 Ld. *Lábady* Tamás átfogó elemzését: A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata, 1992; I. rész, A nem vagyoni kártérítés intézményelméleti kérdései 11–47. o.
- 3 Civ. 13 févr. 1923, Dalloz Périodique 1923. I. 52; Civ. Ire, 16. janv. 1062, Dalloz 1962. 199. Trib. gr. inst. Caen, 30. oct. 1962, Dalloz 1963. 92.
- 4 Crim. 10. mai 1984, Dalloz 1985. 256; Civ. Ire, 15 avr. 1986, Bull. civ. I, no. 91.
- 5 A bírói gyakorlat a 847. §-ban előirányzott lehetőséget analógia útján kiterjesztette a személyiségi jog más területeire is; 1958-ban a képmás reklám célú felhasználásával okozott nem vagyoni kár címén is méltányos kártalanítást ítélt meg, noha a 823. §-ban megkívánt kártérítési alap hiányzott (Herrenreiter ügy, BGHZ 26, 349). A német bírói gyakorlat újabb alakulására lásd *Görög* M.: Az általános személyiségi jog megsértésének fájdalomdíjjal való orvoslása. Jogelméleti Szemle 2002/3.; elérhető <http://www.extra.hu/jesz honlapon>.
- 6 *Grosschmid* „kedvességi érték”-nek fordította a római jogból ismert *pretium affectionis* fogalmát és azt szintén „a vagyonbeli kár rovatjába” sorolta (idézett kiadás 719. o.). *Marton* G. ezt már téves álláspontnak nevezte, mert „vagyoni kár itt nyilván csak a vagyoni érdeksze határáig lehet” (A polgári jogi felelősség, 1945; sajtó alá rendezte *Zlinszky* J. 1983; 106. pont 501. lábj. 408. o.) A *francia bíráskodás* 1982-ben az anyagi kár megtérítésétől függetlenül reparációra jogosítónak ítélte a tulajdonosnak kedves lova halálával okozott szubjektív és érzelmi hátrányt (préjudice d'ordre subjectif et affectif susceptible de donner lieu à réparation, Rev. trim. dr. civ. 1962, 316). *Sólyom* L. 1987-ben rámutatott arra, hogy a korabeli „értelmezés folytán a tipikus nem vagyoni kártérítés a *vagyoni kár határeseté*” és a „...társadalmi változások egyenlőre a vagyoni szférában sem nyitották meg a szubjektív kárszámítást; például „az előszereteti érték – maga is határeset a vagyoni és nem vagyoni kár között – megítélése éppúgy nem lendült fel, mint a fájdalomdíjé vagy pusztá elégtételé sem.”

- (A nem vagyoni kártérítés a mai polgári jog értékrendjében. In: Jogász Szövetségi Értekezések 1987. X. évf. 3. sz. 13. o.) Az előszereteti érték csorbulása már meghatározása szerint is csak a sérelmet szenvedőnek jelent valamit; nincs mások számára is objektíválható mértéke, aminek alapján megtérítését lehetne igényelni. Pénzbeli ellensúlyozása ezért csak méltányos mérlegelés kérdése lehet.
- 7 Vö. *Lábady* T.: 2. sz. lj. id. mű, III. fej.: Eszmei kártérítés a külföldi jogokban, 73–90. o.
  - 8 A fejlődés állomásaira nézve vö. különösen *Meszlényi* A.: Nem vagyonbeli kár. In: Glossza *Grosschmid* Fejezetek... c. művéhez, 1932. (III. fej. G. 324. és köv. o.); *Marton* G.: 5. lj. id. mű (164. pont, 169–9 o.) *Sólyom*, L.: 5. lj. id. mű 11. o. és köv. *Solt* P.: A nem vagyoni kártérítés egyes kérdései a Legfelsőbb Bíróság polgári ítélkezésében. In: Jogász Szövetségi Értekezések 1987. X. évf. 3. sz. 44. o. és köv. *Benedek* K.: A nem vagyoni kár. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata, 3. kiadás 1995 (XXX. fej. 972. o. és köv.) *Lábady* T.: 2. sz. lj. id. mű 14–15. o.
  - 9 III. sz. polgári elvi döntés, B. H. 1953. 3. sz. 118. sorsz.
  - 10 *Petrík* Ferenc az újra bevezetett nem vagyoni kárt új típusú felelősségi alakzatként határozta el a vagyoni kártérítéstől (A törvényszerkesztő dilemmái III. Magyar Jog 1978. 235. o. A *jogellenesség eltérő alapja* szerint különbözteti meg a vagyoni kártérítéstől, amennyiben személyhez fűződő jog megsértéséhez kapcsolja azt és mind a jogellenesség, mind a nem vagyoni kár fogalmának a meghatározásában a személyes életminőségének sérelmére helyezi a hangsúlyt. A felelősségi eszmé változásai a kártérítési jogban. Gazdaság és jog. 2002. július–augusztus, 6. o.
  - 11 34/1992. (VI. I.) AB határozat.
  - 12 Nyilván „a károkozás körülményei” értendők; károkozó körülményre utalás a személyes károkozásért való felelősség körén túl terjeszkedik.
  - 13 Kárpótlás megtérítése alatt a sérelem ellensúlyozásához szükséges kiadások megtérítését érthetjük.
  - 14 Nem vagyoni hátrány pénz fizetésével nyilván csak ellensúlyozható.
  - 15 Pfv. III. 21. 787/1995.; Pfv. III. 21. 385/1996.; Pf. V. 23 937/1997/3. Korábbi bírói gyakorlatunkra *Lábady* T.: 2. sz. lj. id. mű II. rész: A nem

- vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata, 49–72. o. Bíróságaink dilemmából utat kereső legújabb tapogatózásaira nézve vö. Bírószági Döntések Tára (KJK) Második évf.; különösen Gátos Gy., Lábady T., Tolnai I.: Baranya Megyei Bírószág Polgári és Közigazgatási Kollégiumának 2000. november 17-i kollégiumi ülésére készült előterjesztés és I–VI. vélemény, 5–31. o.
- 16 Kártérítés In: Magyar Magánjog, szerk. Szladits K. III. 1941., 358. és köv. o.; 5. lj. id. mű 184. o.
- 17 2. sz. lj. id. mű 16. o.
- 18 Marton Géza ismételten hangsúlyozta, hogy „az anyagi igazság szolgálata nem képzelhető el a bírónak adott megfelelő szabadság nélkül” (5. lj. id. mű 112. o.).
- 19 Solyom László a nem vagyoni kártérítés bevezetésekor rámutatott arra, hogy annak „valójában kifejezetten erkölcsi értékalkotó feladatot is el kell lát-

- nia” és felismerte, hogy „a nem vagyoni kártérítés fogalmi ellentmondásaitól tehát nem lehet szabadulni – de ezt az intézményt így is érdemes vállalni” (5. lj. id. mű 15–16. o.). A jogalkotásnak ma már tisztázóan kell tovább lépnie. Lábady Tamás kiemeli, hogy „a bírói gyakorlat hamarosan szembetalálta magát az egyéb személyiségi jogok védelme terén jelentkező társadalmi hiányérzettel, a polgári jog egyre hangsúlyozódó erkölcsi értékmeghatározó szerepével.” Majd: „...a nem vagyoni kártérítések „ténybírái” sokkal inkább morális, mint funkcionális alapon ítélnének”. 2. sz. lj. id. mű 17. o.
- 20 Vö. Solt P.: A nem vagyoni kártérítés egyes kérdései a Legfelsőbb Bírószág polgári ítélezésében. In: 6. lj. id. mű. 44. o. és köv.
- 21 A jelenlegi felelősségbiztosítás gyakorlatának kialakulására nézve lásd Lábady T.: A nem vagyoni kártérítés biztosítási fedezete. In: Jogász Szövegségi Értekezések 1987. X. évf. 3. sz. 101. o. és köv.

A nem vagyoni kár megtérítése védelmében

Elolvassván dr. Boytha György javaslatát a sérelemdíjról, majd később kitűnő, tudományos igényű dolgozatát – két személyes emlék jutott eszembe. Az első az 1970-es évek elejéről, a szerzői jogi törvény kommentárjának¹ együttműködő elkészítéséről, amikor Boytha Györggyel – ki nem mondott – szövetséget vállaltam a szerzői jogot tulajdonként valló felfogásokkal szemben, hirdetve a szerzői jog olyan egységét, amely a szerző személyi jogait (droit moral) és vagyoni jogait foglalja egységbe. Íme, a személyiségi jogok milyen jól megférnek a vagyoni jogokkal! (Ez a könyv egyébként azt is eszembe juttatta, hogy a törvény a szerzői jog megsértésének következményeiről is egységesen rendelkezik, nem téve különbséget a két részjogosítvány között, arról már nem is szólva, hogy ez a könyv az elsők között tette szóvá a nem vagyoni kár megtérítésére vonatkozó szabályozás hiányát a Ptk.-ban és a szerzői jogban.²

A másik – e tanulmány keltette – emlékem már egyoldalúan személyes, abból az időből való, amikor – ugyancsak a ’70-es évek elején – a Polgári Törvénykönyv átfogó felülvizsgálata során magam is rácsodálkoztam a nem vagyoni kár intézményére, először nem látva abban mást, mint egy jókora fából készült vaskarikát, s próbáltam magamnak is megmagyarázni, hogy a személyiség értékei miképpen konvertálhatóak vagyoni értékűvé, kifejezhető-e a bekövetkezett hátrány pénzben, és az immateriális hátrányokozás esetén mi a tartalma a kár fogalmának?³ A köd lassan feltsit, s közel 30 év elmúltával már a helyes választ is sejtem.⁴

Mi a gondom a sérelemdíj bevezetésével? Elsőként maga az elnevezés.

Az elnevezés

A sérelemdíj elnevezés ebben a formájában: félrevezető. A sérelem ugyanis lehet vagyoni is (valakinek a sérelmére elkövetett tolvajlás, testi sértés stb.), a pontos kifejezés tehát: *a nem vagyoni sérelem díja*.⁵ (A sérelemdíj szóösszetétel száz éve nem fordul elő a magyar tételes jogban, utoljára a XIX. századi büntető perrendtartás 576. és 589. §-a szerint – az ártatlanul elítélteknek járó – sérelemdíjat jelölték e szóval, amely kiterjedt a fogva tartással okozott vagyoni és nem vagyoni károokra.) Több, mint száz éven át a jogtudomány zavartalanul használta a nem vagyoni kár kifejezést. Miért is zavartatta volna magát? A „nem vagyoni” jelző a fogalmat félreérthetetté lenné teszi, ugyanis a „kár” valóban a vagyonban, a vagyoni jogokba okozott sérelmet fejezi ki, a „nem vagyoni kár” viszont már nem hagy kétséget afelől, hogy itt alapvetően másról van szó. Ez a jogban nem szokatlan megoldás, nevezetesen, hogy jelzős szerkezettel képezzünk merőben más fogalmat. Ilyen például a *jogi személy* (a természetes személy nyomán), amelytől senki nem kéri számon, hogy a jogi személy éppen hogy nem élő személy, nincs keze, lába, tudata.⁶ Nem szokatlan az sem, hogy a jog analógiai útján a fogalom tartalmát merőben más jellegű elemekre is kiterjeszti (pl. a lopás fogalmát az áramlopásra). A lényeg nem ebben van, hanem abban, hogy a nem vagyoni kár fogalmát milyen tartalom-

mal töltjük meg. Sajnálatos, hogy a sérelemdíj esetében erről nagyon keveset tudhatunk meg.

(A „díj” fogalma már szót sem érdemel, ez ugyan valamely pozitív cselekedet elismerését fejezi ki, mégis ha a fájdalomdíj meghonosodott nyelvünkben, miért a sérelemdíjat kifogásoljuk?)

A nem vagyoni *kártérítés* valóban nem pontos kifejezés, hiszen a személyiségében megsértett személy a nem vagyoni kárért *pénzbeli* (vagyoni) kárpótlást kap. A mai tárgyi jog mellett is helyesebb ezért „a nem vagyoni kár megtérítéséről, illetőleg kárpótlás iránti igényről” szólni, s az új törvényben meg kellene találni az ide il-
lő kifejezést.⁷

Elszakadás a kártérítési felelősségtől

A nem vagyoni kár megtérítése állítólag azért önellentmondásos konstrukció, mert a nem vagyoni sérelmeket egy kalap alá veszi a vagyoni hátrányokkal, és a nem vagyoni érdekcserbulások pénzbeli orvoslását jogunk mindmáig a kártérítés rendszere felől közelíti meg.

Kár lenne tagadni, hogy a nem vagyoni kár megtérítésének intézménye a vagyoni kártérítés kebelében, abból többé-kevésbé kiszakadva fejlődött ki. Ez így volt a római jogi *injuriák* esetében (az injuria nemcsak a nem vagyoni kárpótlás őse – ahogy azt néhány tanulmányban olvashatjuk –, hanem az ember személyének megsértését magán deliktumként szankcionálta, ideértve a különböző súlyú testi sértéseket). Hasonló volt a fejlődés a common-law-ban is, ahol a defamation, illetőleg (Amerikában) a policy felhasználásával a tárgyi valóságot (a vagyont, az emberi testet) megillető jogi védelmet terjesztették ki a nem vagyoni sérelmekre. A közös gyökereket nem lehet tagadni. A kérdés most már az, hogy a nem vagyoni kárért való felelősség intézményének teljesen meg kell-e tagadnia szülőanyját? Boytha György tanulmánya helyesen érzékelteti azt az útkeresést, amely a common-law országokat, valamint a német–francia törekvéseket jellemezte. (Csak érdekességként jegyzem meg az amerikai privacy jog kialakulásának jellemző esetét, amikor a levéltitok megsértését a levélíró tulajdona megsértésének minősítették, azzal az indokkal, hogy a levél tartalma a szerző munkájának gyümölcse, eredeti tulajdona.)

A német–francia jogfejlődésben a közös gyökér még nyilvánvalóbban kimutatható. A francia *Code civil* bármilyen kár helyreállításáról rendelkezik, a német *BGB* is együtt rendelkezik az élet, a test, az egészség, a szabadság, a tulajdon vagy másféle jog megsértéséből eredő kárról [823. § (1) bek.].

A személyiségi jog védelmében leginkább élenjáró Svájc polgári joga sem különböztetett korábban a személyi és vagyoni sérelem között (az *Obligationenrecht* 55. §-a mindkét fajta sérelem orvoslására szolgált), míg az 1911. évi *Zivilgesetzbuch* már külön szabályozta a személyiségi jog védelmét (28. §).

Ezekben az országokban sem okoz különösebb zavart, hogy az intézmény elnevezése is utal a vagyoni kárral való kapcsolatokra (a francia jogban: *dommage moral*, a németben: *Nichtver-*

mögenschaden, Entschädigung). A common-law fogalomrendszere is a vagyoni tort-okhoz kapcsolódik.

A common-law országokban a személyiségi jogok védelmének önállósodása nagyobb erőfeszítések árán következett be (már ha önállósodásról egyáltalán beszélhetünk). A privacy of property védelmében egységesen a vagyonsvédő tort-ok alkalmazására kerülhet sor, s ennek érdekében a tulajdon fogalmát a vég-sőkig feszítik.⁸

A személyiség védelme megmarad a tulajdon által közvetített privacy keretében, s különösen Angliában álltak ellen a tulajdon-tól való elszakadásnak, a defamation megőrizte objektivitását.⁹ Amerikában viszont az elszakadás látványosabb volt, így a név-jog és a képmáshoz való jog védelmének eszközeként a „false light cases”-t felhasználva perelnek.¹⁰

Önmagában a közös gyökerek, meg a hagyomány ellenére is el lehetne szakítani a sérelemdíjat a vagyoni kártérítéstől. Csak nem tudom, hogy miért kellene megtagadni a közös dogmatikát, azt, hogy mindkét intézmény dogmatikai szerkezete azonos: a felelősség megállapításához szükség van jogellenességre, hátrányokozásra (ez lehet vagyoni, és nem vagyoni hátrány), okozati összefüggésre (a magatartás és a hátrány között), végül felróhatóságra (illetőleg az objektív felelősség kimutatására).

A nem vagyoni kár megtérítése esetén is vizsgálni kell a) felróhatóan járt-e el az okozó, illetőleg objektív felelősséggel tartozik-e; b) van-e okozati összefüggés a hátrány és az ezt okozó magatartás között; c) hogyan alakuljon a felelősség módja, valamint a kárpótlás mértéke (így a kárpótlás egy összegben, vagy járadékkal történjen, mikor esedékes a megítélt pénzösszeg, mennyi az elévülés ideje, milyen esetekben következik be jogutódlás stb.).

Nem véletlen, és nem a hagyományokhoz való csökönnyös ragaszkodás, hogy a nem vagyoni sérelem megtérítése egymásra tekintettel létezik szinte mindenütt a világon, s ahol van eltérés, ennek oka leginkább az, hogy a személyiségi jogok védelme még korlátozott.

Az élő jog védelmében

Boytha György helyesen utal a mai törvényi szabályozás ellentmondásosságára, ami valóban a legrosszabb megoldás, amit a jogalkotó a nem vagyoni kár szabályozására kitalálhatott (1993. évi XCII. tv.). A kártérítéstől eltérő felelősségi formát elrejtteni a felelősség módjáról és a kártérítés mértékéről szóló 355. §-ban – ez több mint rövidlátás. Ebben Boythának igaza van. Szerencsére itt is igazolódott az alapigazság („az élet bölcsőbb a jogszabálynál”), a bírói gyakorlat nem zavartatta magát, és a nem vagyoni kár megtérítésével kapcsolatban bölcs, méltányos, elvileg sem kifogásolható gyakorlatot alakított ki, amit lehetne javítani, de nem lenne szabad mindent előről kezdeni. A bírói gyakorlat egy ponton nem tudott szabadulni a törvény szorításából: a Ptk. 84. § (1) bekezdése szerint alkalmazandó 339. § (1) bekezdés értelmében a kártérítés feltétele a kár bizonyítása, tehát nem vagyoni kár esetében is meg kell kívánni a nem vagyoni hátrány igazolását. (Hozzáteszem, hogy a legutóbbi gyakorlat már ezen is enyhített, bizonyos súlyú személyiségi sérelem esetén adottnak veszi, hogy a sérelem lényegénél fogva hátrányt okoz, s külön bizonyítást nem kíván meg.)

Az élő jog nem igazolja Boytha azon megállapítását, hogy a személyi jogsérelem pénzbeli orvoslása még nem nyert jogunkban kellő elvi alapon megkülönböztetett és a személyiségi érdekek sérelméhez igazodó szabályozást.

A bírói gyakorlatban – és a bírói gyakorlatra jelentős hatást gyakorló jogirodalomban – kialakultak a nem vagyoni kár megtérítésének világos feltételei. Ezek között legjelentősebb a jogellenesség és az immateriális kár fogalmának tisztázása volt. (A felelősség másik két eleme: a felróhatóság és az okozati összefüggés megegyező a kártérítés feltételeivel.)

A bírói gyakorlat legfőbb erénye, hogy elvi következetességgel érvényre juttatja: a nem vagyoni kárpótlás *kizárólag a személyiségi*

jog megsértésére reagál.¹¹ A felelősség feltételei közül a jogellenesség az, ami a nem vagyoni kárpótlást a kártérítéstől alapvetően megkülönbözteti. Ennek ellenére a jogellenesség tartalmáról – bár ez sok mindenre választ adna – a jogirodalomban kevés szó esik.

Mit véd tehát a személyiségi jog? A válasz látszólag egyszerű: a személyiséget. De hogyan határozatjuk meg a személyiséget? „A személyiség az egyes emberi lény teljes szellemi struktúrája, fejlődése bármely adott fokán. Felöleli az emberi jellem minden összetevőjét: az intellektust, a temperamentumot, a készséget, erkölcsiséget és minden olyan attitűdöt, amely benne élete során kiépült.”¹² Ez kitűnő meghatározás, a jognak azonban ennél többre van szüksége.

Felfogásom szerint a személyiség meghatározott *életminőséget* jelent, nevezetesen azt, hogy

- az ember, szabadon rendelkezik *önmaga felől*, továbbá
- megilletik az emberhez méltó életfeltételek.

a) A személyiségi jogban az ember szabadsága a legáltalánosabb értelemben azt jelenti, hogy mindenki maga rendelkezhet önmaga – magatartása, cselekedetei és gondolatai – felől.

Az ember önmaga felőli rendelkezésének egyes mezőit – ezen általánosságnál részletesebben is – meghatározhatjuk, így a testi kapcsolatok, a tartózkodási hely, a nézetek, a vallás, az erkölcs megválasztásának szabadsága természetesen ehhez az életminőséghez tartozik.

b) Az emberhez méltó életfeltételek az emberi test épségére, egészségére, valamint az ember testi és szellemi működéséhez szükséges további – nem vagyoni – értékekre vonatkoznak, amely megléte nélkül nincs személyiség.

Vannak értékek, amelyeket a jog nevesítetten is véd, így az emberi test épsége és egészséges működése, az ember által kialakított személyes életér (beleértve a fizikai környezetet jelentő magánlakást), az ember külső megjelenése, mind fizikai valóságában (a képmás, a hang), mind a társadalomban róla kialakult kép minősége, az ember egyenlősége, a mindenkit azonos mértékben és módon megillető emberi személyiség.¹³

A nem vagyoni kár a személyiségi jog megsértése következtében az emberi személyiség testi vagy lelki életminőségének hátrányos megváltozása. Megállapításához vizsgálni kell a magatartás nyomán bekövetkező állapotot, nevezetesen, hogy az emberi személyiség életminőségének csökkenése megállapítható-e, a jogsértés alkalmas volt-e olyan testi vagy lelki trauma kiváltására, ami a személyiség életminőségét sértette. A nem vagyoni kár (hátrány) bekövetkezését nemcsak a külső (a külvilágban észlelhető) hatás esetén lehet megállapítani. A személyiség életminőségének súlyos sérelme bekövetkezhet úgy is, hogy a sértett a jogsértést belső hatásként éli meg úgy, hogy környezete arról tudomást sem szerez. A személyiség életminőségének hátrányos változása kifejeződik személyiségzavarban, pszichikai fájdalomban, kibebrendülési vagy megaláztatási érzés kialakulásában, lelki válságban, a személyiséget körülvevő társadalmi-természeti környezetnek a személyiségre hátrányosan megváltozásában.¹⁴

Mind a jogellenesség, mind a nem vagyoni kár megállapításakor tehát a személyiség életminőségének állapotából, s mindkét elem esetében a személyiség – valamilyen fokú – sérelméből kell kiindulni. Nem képzelhető el olyan jogellenesség, ami a személyiséget érintetlenül hagyja. A sérelem és az okozott hátrány között valóban lehet fokozati különbség, azonban a gyakorlatban ez többnyire ki sem mutatható. Nem érzem tehát a súlyát annak, amivel a sérelemdíjra való áttérést indokolják, nevezetesen, hogy megállapításához nincs szükség immateriális hátrány okozására. Vajon a személyiségi jog sérelmére szükség van? És az mikor állapítható meg?

A személyiségvédelem általános és feltétlen eszköze

Milyen értéket képvisel az élő jog, amit a sérelemdíj bevezetésével – gondolatom szerint – fel kellene adnunk.

A személyiségvédelem minőségének egyik lényegi jellemzője, hogy a nem vagyoni kárért való felelősség a személyiségi jogok megsértésének *általános és feltétlen* jogkövetkezménye-e, vagy reprezentatív jellegű jogintézmény.

A jogintézmény *reprezentatív jellege* megnyilvánulhat abban, hogy *a)* nem vagyoni kárpótlás csak meghatározott személyiségi jogok megsértésekor igényelhető; *b)* méltányossági klauzula beiktatásával csak meghatározott – az uralkodó közfelfogás szerint bizonyos értékszintet elért – személyiségek tarthatnak igényt nem vagyoni kárpótlásra (az érintetlen nő, az elismert üzletember, művész stb.); *c)* meghatározott súlyú jogsértés válthat ki ilyen jogkövetkezményt. A Polgári Törvénykönyv előtti magyar magánjog az *a)* és *b)* megoldást együtt alkalmazta. A Ptk. 1977. évi novellája a *c)* megoldást választva a felelősséget meghatározott többletkövetkezmény beálltához fűzte, nevezetesen ahhoz, hogy a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti, illetőleg a jogi személynek a gazdasági forgalomban való részvételét hátrányosan befolyásolja. E megoldásokon már túljutottunk, ma már követelmény, hogy a nem vagyoni kárpótlás a személyiségvédelem általános és feltétlen eszköze legyen.¹⁵

A személyiségi jog személyhez kötöttsége nem terjedhet addig, hogy a személy minősége határozza meg a jog minőségét (értékét) is. Az „értékét vesztett” (pl. a súlyos baleset folytán életfunkcióiban korlátozott, a külvilágot nem észlelő) személynek is teljes értékűek személyiségi jogai, és a jog nem korlátozott védelmére tarthat igényt.

Ez az álláspontunk – amit a legújabb bírói gyakorlat is megerősít – eltér a Polgári Törvénykönyvet megelőző bírói gyakorlat felfogásától, ami a jogsértés bekövetkezését *az adott személyiséghez mérten* állapította meg. Az általunk vallott felfogás szerint a személyiség olyan általános emberi értéket fejez ki, amelynek védelme is általános kell, hogy legyen. A személyiséget ért sérelem bekövetkezésének megállapítását tehát nem lehet a személyiség valamely elemére korlátozni (pl. a testi épség védelmére), valamint nem lehet a személyiség értékelésétől függővé tenni a védelmet. E felfogást több legfelsőbb bírósági eseti döntés is alátámasztja. Így a szellemi-értelemi képesség teljes elvesztése, s az ennek nyomán kialakuló belátási képesség teljes hiánya sem zárja ki a jogsérelem bekövetkezését és a nem vagyoni kár megállapítását.¹⁶

A személyiség ugyanis olyan általános emberi értéket fejez ki, amelynek védelme is általános kell, hogy legyen. „A személyhez fűződő jogok körében érték minden, amit az ember maga annak tart. A torz képű ember a képmásának védelmét ugyanúgy igényelheti, mint a híresen szép arcú filmsztár. A testi épség megsértése ugyanolyan súllyal esik latba az öreg, beteg embernél, mint a délceg sportolónál. A jog, a bíróság itt nem vizsgálhatja, hogy általános társadalmi mérték szerint védelemre érdemes-e a személyiségi jog.”¹⁷

Az egyenlő személyiség elvének az általános személyiségvédelem, tehát a nem vagyoni kárpótlásra való egyenlő jog felel meg.

A nem vagyoni kárpótlás feltétlen volta és általánossága a több mint két évtizede kialakult élő jognak egyik legjelentősebb eredménye. A polgári jog több területén indokolt visszatérni a klasszikus magánjogi gyökerekhez. A nem vagyoni kárpótlás nem ilyen. A XIX–XX. század fordulóján a nem vagyoni kár megtérítésére vonatkozó szabályok kezdetlegeseek, az erre vonatkozó nézetek bátortalanok voltak. A sérelemdíj felvázolt tartalma is azt a félelmet ébreszti bennem, hogy visszatérünk a Ptk.-t megelőző magánjog személyiségi jogvédelmi rendszerének reprezentatív jellegéhez. Boytha helyesen ismeri fel, hogy az Mtj. 1114. §-a szerint a pénzbeli juttatás alapeszméje nem a kár, hanem a méltányosság.¹⁸ Az ehhez történő visszatérés jegyében a tanulmány a sérelemdíjra való igényt a méltányosság jogelve alapján látja megállapíthatónak, amelynek során a bíróság mérlegelésének ki kell térnie „a sértett személyi körülményeire, köz- és magánéleti helyzetére, életvitelére, foglalkozására (...) a jogsértő és a sértett vagyoni körülményeire”. Tehát sérelemdíjra csak az tarthat igényt, aki a méltányosság szempontjainak megfelelően.

Ez bizony feladása a kárpótlás feltétlen jellegének. Visszatérés a XX. század eleji helyzethez, amit már a nemzetközi jogfejlődés tendenciái is meghaladtak.¹⁹

Hogyan tovább?

A nem vagyoni kár megtérítéséről az új Ptk.-ban kifejezetten rendelkezni kell. Az intézményt a személyiségi jogokról szóló részben indokolt elhelyezni, úgy, hogy a szabályozás – bizonyos elemek megfelelő alkalmazása tekintetében – utaljon a vagyoni kártérítésre. Ezen megoldás tekintetében a Ptk.-t előkészítő munkabizottság már több javaslatot is megtárgyal.

A sérelemdíj bevezetésére vonatkozó javaslat már sokat finomodott felmerülése óta, szerzői árnyaltabban fogalmaznak. Így nincs már szó arról, hogy ez a szankció objektív jogkövetkezmény legyen, sőt a Ptk. koncepció legutóbbi változatában kifejezett utalás történik arra, hogy a felelősség alóli kimentésre, – s több más körülményre is – a kártérítésre vonatkozó rendelkezéseket kell a sérelemdíj esetében is alkalmazni. Mindez azonban nem segít azokon az alapvető gondokon, amit az előzőekben megkíséréltem felvázolni.

S mindezekben felül továbbra is kérdés: a törvényalkotó miért hagy fel egy kiépített, jól működő jogintézménnyel, s miért kezd egy bizonytalan sorsú új felépítésébe?

Erre én sem tudok válaszolni.

Dr. Petrik Ferenc

JEGYZETEK

1 A szerzői jog kézikönyve (szerk.: Benárd Aurél–Tímár István) KJK, 1973.
2 Benárd Aurél, im. 349.
3 Petrik: *A törvényszerkesztő dilemmái*, I–III. Magyar Jog 1978/1–3.
4 Petrik: *A személyiségi jogi védelme, a sajtó-helyreigazítás*, HVG-Orac, 2001. (továbbiakban: Petrik 2001.)
5 A Polgári Törvénykönyv 1914. évi Javaslat 885. § és az Mtj. 1114. §-a is a „nem vagyoni sérelemért” járó elégtételről rendelkezett.
6 Ilyen kifejezés a „szellemi tulajdon”, amit mint jogdogmatikai irányt el lehet utasítani, attól még világszerte bevett kifejezés, s senki nem arra a dologra gondol, amelyen a szellemi alkotás megjelenik.
7 Magam a kárpótlás kifejezést szívesebben használom írásaimban. Boytha szerint ugyan a „kárpótlás” kifejezést jogunk más vagyoni összefüggésekre használja – nem tudom, hogy milyen összefüggésekre gondol. Nem is szólván arról, hogy a „díj” szó milyen sok összefüggésben szerepel a jogban.
8 Kalven: *Privacy in Tort Law, Law and Contemporary Problems*, 1966.
9 Sályom: *A személyiségi jogok elmélete*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983. 210–211. o.
10 Wade: *Defamation and the Right of Privacy*, Vanderbilt Law Review, 1962. 1093. o.
11 Ezen a megállapításon nem változtat az sem, hogy van a Legfelsőbb Bíróságnak egy-két – Boytha által is idézett – eseti döntése, amely ezzel ellentétes. Nem ezek fejezik ki azonban a bírói gyakorlat irányát.

12 Narren, H. C.–Carmichael L.: *Elements of human psychology*: Boston, 1930.

13 Petrik 2001. 41–43. o.

14 Petrik 2001. 208–209. o.

15 Petrik: *A nem vagyoni kárpótlás a személyiségvédelem általános és feltétlen eszköze*, Magyar Jog, 1992.

16 Legfelsőbb Bíróság Pf. III. 20. 343/1982., Legfelsőbb Bíróság P. törv. III. 20. 703/1989.

17 Petrik: *Perben a joggal*, 1978., Minerva, 264. o.

18 Ez a felfogás jelenik meg Marton Géza nem vagyoni kárral kapcsolatos fejtegetéseiben is.

19 Az osztrák Legfelsőbb Bíróság, amely az 1811. évi ABGB szerinti méltányos fájdalomdíj szorításából igyekszik kitörni, most jutott el addig, hogy az a sértült is igényt tarthat fájdalomdíjra, aki a fájdalmat nem tisztá tudattal éli át (agyműködése korlátozott), objektív felelősség esetén is sor kerülhet fájdalomdíj megállapítására, a közeli hozzátartozó elvesztése is megalapozhatja a fájdalomdíj iránti igényt, stb. (Uttó György: *A kártérítési jog reformja az Európai Unió egy tagállamában, Ausztriában*, Bírak Lapja, 2002/2. 96. o.) Az általános és feltétlen nem vagyoni kár megtérítése mellett ezek a kérdések fel sem merülhetnek.

Az árverésről

– gondolatok egy Janus-arcú szerzősmódról

I. Bevezetés

Általánosan elfogadott jogelvek és tanok szerint dologi jogot csak törvény hozhat létre, és így számuk véges és fajtáik felsorolása taxatív. *Szladits* szavaival élve, „az abszolút jogok szorosan zárt kört alkotnak, amelyen belül a jogok fajait név szerint fel lehet sorolni.”¹ Ezen abszolút jogok megszerzése, azaz a szerzősmódok (törvényi) felsorolása is taxatív jellegű, és így számuk is pontosan meghatározható. Mindezen túl, a dologi jogviszonyokban érintett felek számára nem csupán a dologi jogok típusai szabályozottak a törvény által, de ezen jogok lényeges tartalmi elemei is. Így a felek csak és kizárólag a törvény által „felkínált” abszolút jogok közül választhatnak jogviszonyaikhoz, és a kiszemelt dologi jogot csak és kizárólag olyan tartalommal tölthetik meg, amelyet a törvény lehetővé tesz és elismer. Megállapítható tehát a törvényi szabályozás dologi jogot átfogó kogeneciája, mely szerint a tényállások összes lényeges elemét (majdnem kizárólag) a Ptk. határozza meg, melyektől a felek el nem térhetnek. A fentiekben vázolt „dologi jogi képből” azonban meglehetősen elüt az „árverés” jogintézménye, az a tulajdonszerzési mód, melyet a Ptk. a 120. §-ában a „Tulajdonszerzés hatósági határozattal és árverés útján” címmel szabályoz. A jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy elemezze a Ptk. által szabályozott (hatósági) árverést mint tulajdonszerzési módot, és a Ptk. által meghatározott alapokon ismertesse és összevesse az egyéb jogszabályok által szabályozott (hatósági, egyéb kényszerelemekkel rendelkező és magán-) árverés típusait. Vizsgálni kívánom továbbá a rokon intézményeknek tekinthető nyilvános pályáztatási eljárásokat és egyéb árverés-hatályú értékesítési formákat, majd az elemzés végzetével a Ptk. újrakodifikálása is figyelemmel javaslatot teszek az árverés majdani lehetséges szabályozására.

II. A Ptk. 120. §-a: milyen fajta árverést is szabályoz ez a rendelkezés?

A Ptk. szerint, „[a]ki a dolgot hatósági határozat vagy árverés útján jóhiszeműen szerzi meg, tulajdonossá válik, tekintet nélkül arra, hogy korábban ki volt a tulajdonos. Ez a rendelkezés ingatlan árverése esetére nem vonatkozik.” Az első problémát a szakasz bevezető címe és az első mondatban eltérően használt „és” illetve „vagy” kötőszavak jelentik. Ugyanis míg a cím alapján még arra a következtetésre lehetne jutni, hogy a következő részben *hatósági* határozattal és (általában véve bármilyen fajta) árveréssel történő tulajdonszerzésről lesz szó, addig a 120. § első mondata a „vagy” kötőszó alkalmazásával azt jelzi, hogy hatósági határozatról és *hatósági* árverésről van szó. A nem egyező fogalmazás azonban mégsem okoz általában problémát az elmúlt évek gyakorlata és a jogirodalma számára, és így az egységes álláspont szerint a 120. § által szabályozott árverés „a dolog tulajdonjogának hatósági úton, illetőleg bírósági végrehajtási eljárásban történő átruházása a legtöbbet ígérő vevőre.”² A Ptk. Kommentár szerint az „árverésre vonatkozó – általános jellegű – szabályozás hiányzik a magyar polgári jogból. A Ptk. tárgyalt szabálya is a végrehajtási árverésre vonatkozik.”³ Ezt az álláspontot támasztja alá a Ptk. 120. §-hoz fűzött miniszteri indokolása is, amely szerint aki árverésen vásárol, az eredeti és nem származékos módon szerzi meg, hatóság közbejöttével. A dolgozat későbbi fejezetében még kitérek arra, hogy a Ptk. 120. § által szabályozott árverés és annak hatálya a végrehajtási árverésen kívül jellemző-e még más típusú árverésre.

A fentiekből az megállapítható tehát, hogy magánárverésre mint szerződéskötési technikára a Ptk. 120. §-a nem alkalmazha-

tó, sőt a Ptk. (vagy más polgári jogi jogszabály) külön szabályozást, szabályrendszert a magánárverésekre vonatkozóan nem tartalmaz. A magánárverésekre a kötelmi jog általános szabályait kell alkalmazni (és a kötelmi jog általános szabályain túl az adott jogviszony tekintetében általában a megbízás vagy a bizomány rendelkezéseit), hiszen olyan szerződéskötési tárgyalást, ahol magával az árveréssel jön létre az átruházáshoz szükséges jogcím, illetve később a dolog átadása. Így magánárverésnél származékos tulajdon-szerzősmódról beszélhetünk. (A dolgot – ha a törvény kivételt nem tesz – csak a dolog tulajdonosától (ill. képviselőjétől) lehet megszerezni. [Ptk. 117. § (1) bekezdés, 219. § (1)–(2) bekezdések, továbbá érvényesül a *nemo plus iuris* elve és belépnek a kellék- és jogszavatosság szabályai is.]

Mindazon jogszabályok közül, amelyek az árverést mint értékesítési formát alkalmazzák, csupán egy vállalkozik arra, hogy az árverést definiálja. Ez pedig nem más, mint a Fővárosi Önkormányzat vagyonának értékesítése, hasznosítása során alkalmazandó versenyzetési szabályokról szóló 45/1996. (VI. 21.) Fővárosi Közgyűlés rendelete, mely 3. §-ának (5) bekezdésében rögzíti, hogy „az árverés az ingatlan és ingó vagyon értékesítésének, hasznosításának, nyilvános, pályázók közvetlen részvételével és jelenlétével megvalósuló versenyzetése, mely során a vételár [...] a nyilvános liciten licitlépcsők alkalmazásával kialakult legmagasabb ajánlati ár.”

Mind ezek után felvetődik a kérdés, hogy mit is jelent pontosan a „hatósági árverés” kategóriája, az a tulajdonszerzési mód, amely az ingók tekintetében eredeti szerzősmódot eredményez (aki jóhiszeműen szerzi meg, tulajdonossá válik tekintet nélkül arra, hogy korábban ki volt a tulajdonos).⁴ Azt már megállapítottuk, hogy a magánárverés (műkincs, könyv stb.) nem tartozik ebbe a körbe. Erre a kérdésre azonban sem a Ptk., sem egyéb más jogszabály nem ad pozitív tartalmú választ. Olyan jogszabályt ugyan találhatunk, amely – nagy valószínűséggel a Ptk. alapjain és abból merítve – alkalmazza a „hatósági árverés” kifejezést (mégpedig úgy, hogy egy más rendelkezésénél már csak az „árverés”-t említi, mintegy tartalmi különbséget feltételezve a két meghatározás mögött),⁵ de egy árverést szabályozó vagy árveréssel kapcsolatban rendelkezést tartalmazó jogszabály sem definiálja a „hatósági árverés” fogalmát. Sőt, a jogszabályok általában arra sem térnek ki, hogy az általuk szabályozott árverések milyen fajtájú árveréseknek minősülnek, illetve arra, hogy az adott árverési szabályozás hatósági árverésnek tekintendő-e, vagy egyéb származékos szerzősmódnak minősülő árverésnek.⁶ A jogirodalom is adós maradt eddig annak meghatározásával, hogy mit tekint „hatósági árverésnek”, bár egyes utalások alkalmazásuk néhány alapvető következtetés levonására.

Mindemellett az is megfigyelhető, hogy némely jogszabály egyértelműen kezeli a hatósági/nem hatósági árverés problematikáját. Ilyen például a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. vagy a Bécsi Vételi Egyezmény. Megjegyzendő azonban, hogy ezekből a jogszabályokból nem azért lehet egyértelműen levonni a következtetést, hogy mely árveréstípusra vonatkoznak, mert pontosan definiálva használják az árverés intézményét, hanem annak következtében, hogy az adott jogszabály egyéb rendelkezéseiből és annak egészéből megállapítható az „árverés” jellege. A fenti felsorolásban ismertetett jogszabályokban rögzített árverések sorsát osztják az árak megállapításáról szóló 1990. évi LXXXVII. törvény és a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény árverésre vonatkozó rendelkezései, amelyek álláspontom szerint mind a hatósági, mind a nem hatósági árverésre alkalmazandóak. A versenytörvény ugyanis rögzíti, hogy tilos az árverés tisztaságát bár-

milyen módon megsérteni (7. §), míg az ártörvény kijelenti, hogy az árban, díjban, valamint az ár alapjául szolgáló értékesítési feltetelekben a szerződő felek a verseny törvényben és az ártörvényben foglaltak megtartásával állapotoknak meg, ideértve a versenytárgyaláson vagy árverésen történő ármegegyezést is (2. §).

A magyar jogrendszer több mint egy tucat árverésfajtát ismer. A már idézett művek egyöntetűen kiemelik magyarázatukban, hogy a végrehajtási árverés hatósági árverésnek minősül.⁷ Ennél tovább azonban nem boncolják a kérdést, és további árverésfajta tekintetében nem rögzítik azt, hogy az hatósági árverésnek minősül.⁸ Mindez azt jelenti, hogy a végrehajtási árverés az egyetlen hatósági árverésfajta, és így a Ptk. 120. §-a csak és kizárólag erre az árverésfajtára vonatkozik?

A hatósági árverés definíciója talán közelebb vezethet ahhoz, hogy meg lehessen állapítani azt, hogy mely árverés(i) típus(ok) tartozhat(nak) a Ptk. 120. §-ának szabályozási körébe. A hatósági árverés lényegét a Jogi Lexikon „a dolog kényszer útján történő értékesítés”-ében látja, és hozzáteszi, hogy ez tipikusan a végrehajtási eljárásból érvényesül.⁹ Amennyiben a „hatósági jelleg” meghatározásával próbálkozunk, az idézett Lexikon szerint a „hatóság” az az állami, kivételesen egyéb szerv, amelyet az alkotmány vagy törvény feljogosít az állami akarat egyoldalú elhatározásával történő kifejezésére, ill. annak érvényesítésére. [...] hatóság az állam valamennyi jogalkalmazó szerve, amelynek joga és kötelessége, hogy a maga törvényes felhatalmazásának (hatáskörének) keretein belül egyedi (konkrét) ügyekben az érintettek-re kötelező döntést (aktust) bocsásson ki. [...] végül hatóságnak minősül az a szerv, amely a közvetlen kényszerítő hatalmat gyakorolva a hatóságok szabályozó vagy egyedi aktusainak érvényt szerez.

A fentiekben elemzett fogalmak alapján a hatósági árverés két fő kritériumát rögzíthetjük, így azt, hogy kényszer útján történik az értékesítés, és azt, hogy hatósági jelleggel bír az eljárás – azaz hatóság folytatja le az árverést. A hatósági árverés jogi jellegére abból is következtethetünk, amit a Legfelsőbb Bíróság egy eseti döntésében a végrehajtási árverésről rögzített: „az árverési vevő tulajdonjoga azonban mégsem az adóstól származik, hanem az árverésen mint kényszeraktuson alapszik, az árverési vevő tehát nem lesz az adós jogutóda, szerzése eredeti szerzés.” (BH 1997.400).

Magában a Ptk.-ban szabályozott közös tulajdon értelmezését is segítségül hívhatjuk annak bemutatására, hogy milyen különbségek fedezhetők fel hatósági és nem hatósági árverések között.

A PK 9. számú állásfoglalás az elővásárlási jog kapcsán így rendezte a kérdést: „VI. Végrehajtási árverés esetében az adós tulajdonostárs nem eladó, hanem az elidegenítés az ő akaratától függetlenül, a végrehajtást kérő érdekében történik. Ennélfogva ilyen esetben az adós tulajdonostársait elővásárlási jog nem illeti meg. Elkülönül ettől az az eset, amikor a közös tulajdon megszüntetése történik árverés útján, mert az ennek során gyakorolható elővásárlási jogot a tulajdonostársak részére a Ptk. 148. §-ának (3) bekezdése biztosítja.”

A közös tulajdon megszüntetésekor lefolytatható árverésről a PK 10. számú állásfoglalás úgy rendelkezik, hogy „a közös tulajdon megszüntetésének módjait a Ptk. 148. §-a határozza meg. A (3) bekezdés akként rendelkezik, hogy ha a közös tulajdon más módon nem szüntethető meg, illetőleg a természetbeni megosztás jelentékeny értékcsökkenéssel járna, vagy gátolná a rendeltetésszerű használatot, a közös tulajdon tárgyát értékesíteni kell, és a vételárat kell a tulajdonostársak között megfelelően felosztani. Ha a bíróság a közös tulajdon megszüntetését értékesítés vagy megváltás útján rendeli el, ítéletében meg kell határoznia, hogy a vételárat a tulajdonostársak között miként osztja fel, illetve, hogy az a tulajdonostárs, aki a másik (többi) tulajdonostárs hányadát magához váltja, ezért mennyit köteles fizetni. Árverés esetén az ítéletben azt kell meghatározni, hogy mi az a legkisebb vételár, amelyért az ingatlan eladható, és hogyan osztják meg a vételár a tulajdonostársak között. A legkisebb vételár

meghatározása egyben azt is jelenti, hogy a közös tulajdonnak árverés útján való megszüntetése esetén a végrehajtási eljárás során nincsen helye az 1994. évi LIII. törvény (Vht.) 147. §-a (2) bekezdésében írt azon szabály alkalmazásának, amely szerint „Ha a felajánlott vételár nem éri el a kikiáltási árat, azt fokozatosan lejjebb kell szállítani a becsérték feléig.” A végrehajtást elrendelő bíróság pedig a Vht. 162. §-a (3) bekezdésének a) pontjában meghatározott eljárása során az ítéletben megállapított legkisebb vételárat csak úgy módosíthatja, hogy az ítéletben foglaltnál magasabb összegben állapítja meg. A közös tulajdonnak árverés útján való megszüntetése ugyanis nem végrehajtási árverés, az ilyen ügyben nincs hitelező, akinek igényét a végrehajtási eljárásban kell kielégíteni, nincs a pénztartozás teljesítését megtagadó adós sem”.¹⁰

III. Árverésfajták és jellemzésük a „hatósági árverésjelleg” és a Ptk. 120. §-a szempontjából

3.1. Végrehajtási árverés

A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény („Vht.”) rögzíti a végrehajtásra (és így az annak részét képező ingó- és ingatlan árverésre) jellemző kényszer, amikor az 5. § (1) bekezdésében kimondja, hogy „a bírósági végrehajtás során állami kényszerrel is el kell érni, hogy az [...] adós teljesítse kötelezettségét.” Az ingó- és ingatlan árverést a Vht. alapján a bírósági végrehajtó mint állami hatóság folytatja, a végrehajtó eljárása a bíróság eljárásával azonos [Vht. 225. § (2) bekezdés].¹¹

Az ingó- és ingatlan tulajdonjogának végrehajtási árverésen történő megszerzésének eredeti, illetve származékos szerzőmódról a jogszabályok, a jogirodalom és a bírósági gyakorlat alapján az alábbiak foglalhatók össze.

3.1.1. Ingó

Ingóság esetében az árverési vevő a vételár kifizetésével szerez tulajdonjogot, és amennyiben az árverést megsemmisítették, ez a jóhiszemű árverési vevőnek e törvény szerint megszerzett tulajdonjogát nem érinti [Vht. 127. § (1) és (3) bekezdések]. A Vht. ugyan nem mondja ki *expressis verbis*, hogy eredeti szerzőmódról van szó, azonban ez egyértelműen kiderül a Vht. rendelkezéseiből. A Ptk. Kommentár és a Complex Kommentár is eredeti szerzőmódként definiálja az ingó végrehajtási árverésen történő megszerzését, továbbá a bírósági gyakorlat is egységesen ezt az álláspontot foglalja el.

3.1.2. Ingatlanok

Ingatlanok tekintetében a Vht. szintén nem szól a szerzőmódról, sőt, nem rendelkezik a tulajdonátszállás időpontjáról sem.¹² Rögzíti azonban azt, hogy:

„A végrehajtás alá vont ingatlant megszerző új tulajdonos tulajdonjogát csak a következő jogok terhelhetik:

- a) a telki szolgálat,
- b) a közérdekű használati jog,
- c) az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett haszonélvezeti jog,
- d) a törvényen alapuló haszonélvezeti jog akkor is, ha nincs az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezve.” [Vht. 137. § (1) bekezdés].

A kommentárok egységesen kezelik a kérdést, és úgy foglalnak állást, hogy „[...] a Ptk. 120. §-ából nem lehet azt a következtetést levonni, hogy ingatlanok árverésen való megszerzése eredeti jogszerzés lenne, hiszen a tulajdonszerzés nyilvánvalóan nem lehet független a korábbi tulajdonos személyétől”,¹³ „[...] ingatlan tulajdonjogát ugyanis – a törvény kizáró szabálya értelmében – árverésen nem tulajdonostól még jóhiszeműség mellett sem lehet megszerezni.”¹⁴

A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata azonban ennek ellentmondani látszik. Több eseti döntésben is azt az álláspontot foglalta el, hogy ingatlan tulajdonjogának végrehajtási árverésen történő megszerzése eredeti szerzőmódnak minősül, amelyet kizárólag a Vht 137. § (1) bekezdése tör át.

„A Ptk. 120. §-ának (1) bekezdése értelmében aki a dolgot hatósági határozat vagy árverés útján jóhiszeműen szerzi meg, tulajdonossá válik, tekintet nélkül arra, hogy korábban ki volt a tulajdonos, ez a rendelkezés azonban ingatlan árverése esetére nem vonatkozik. Ingatlan tulajdonjogát nem tulajdonostól még árverésen sem lehet érvényesen megszerezni. Az árverési vevő tulajdonjoga azonban mégsem az adóstól származik, hanem az árverésen mint végrehajtási kényszeraktuson alapszik, az árverési vevő tehát nem lesz az adós jogutóda, szerzése eredeti szerzés. Ezért az árverési vevő által megszerzett tulajdonjogot csak a Vht. 137. §-ában foglalt jogok terhelhetik.” (BH 1997.400)

Különösen érdekes a 2001. 231. sz. eseti döntésben kifejtett érvelés, ahol a Legfelsőbb Bíróság rögzítette, hogy „a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a végrehajtási árverésen való vétel a vevő javára *ingatlan esetében is eredeti tulajdonszerzést eredményez* ... a Ptk. 120. §-a (1) bekezdésének utolsó mondata nem értelmezhető akként, hogy ingatlant árverés során nem lehet eredeti szerzőmóddal megszerezni. A Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése szerint az ingatlan árverés útján való megszerzése nem tekinthető származékos szerzésnek, csak speciális, garanciális feltételekhez kötött olyan szerzőmódnak, amely az eredeti szerzés sajátos változata. Jóhiszeműen a tulajdonjogot árverés útján, ingatlanra vonatkozóan is eredeti szerzőmóddal lehet megszerezni, azonban csak abban az esetben – azzal a kivételes megszorító feltétellel –, hogy az elárverezett ingatlan utolsó tulajdonosa valóban az adós volt (pontosabban az, aki ellen a végrehajtás e módjára sor került). ... Főszabály szerint az árverési vevő általában tehermentesen szerzi meg az ingatlant, kivételesen azonban mégis terhelheti az árverés útján megszerzett ingatlan telki szolgalm, törvényen alapuló, az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett haszonélvezeti jog és közérdekű használat. A felsorolt speciális, a végrehajtási jogból eredő kivételektől eltekintve megállapítható azonban, hogy az árverésen való tulajdonszerzés ingatlan vonatkozásában is eredeti szerzés, mert – bár az árverésen szerző tulajdonjoga az árverést szenvedő tulajdonjogára tekintettel keletkezik – azonban mégsem abból származik, hanem az árverésen mint állami kényszeraktuson alapul. Az árverési vevő tehát nem lesz az árverést szenvedő jogutóda, ebből következően szerzése eredeti szerzés. Mindezekből következik, hogy ingatlanra vonatkozó árverés esetén is érvényesül az eredeti tulajdonszerzésre vonatkozó, a Ptk. 120. §-ának (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés annyiban, hogy a jóhiszemű szerző az érvényes árverés eredményeként tulajdonossá válik. Tulajdonszerzése azonban nem feltétlen, illetve független a korábbi tulajdonostól, mint ingó árverés esetében, hanem a Ptk. 117. §-ának (1) bekezdésében szabályozott – a származékos tulajdonszerzésre vonatkozó – rendelkezéshez hasonlóan tulajdonjoga csak az előző, a végrehajtást szenvedő adós tulajdonjogára tekintettel keletkezik.”¹⁵

Az ingatlanok végrehajtási árverésen történő megszerzését illetően a Vht. indokolásából – habár közvetve, de – arra a következtetésre lehet jutni, hogy eredeti szerzőmódról van szó, így a Legfelsőbb Bíróság álláspontja látszik még erősebben alátámasztottnak.¹⁶ Mindazonáltal kissé érthetetlennek tűnik az, hogy fenti érvelés során egyszerűen arra az álláspontra helyezkedik a bíróság, hogy az árverésen szerző tulajdonjoga nem az árverést szenvedő tulajdonjogából származik, hanem az árverésen mint állami kényszeraktuson alapul, majd néhány mondattal később rögzíti, hogy tulajdonjoga az előző, a végrehajtást szenvedő adós tulajdonjogára tekintettel keletkezik.

Véleményem szerint a Kommentárok által kifejtett álláspont és a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata közti eltérés magyarázata abban rejlik, hogy a Legfelsőbb Bíróság a Ptk. 120. §-ának értelmezését a Vht. vonatkozó rendelkezéseinek tükrében végzi el, és

a Ptk. 120. § (1) bekezdés második mondatát azzal „hatástalanítja”, hogy a végrehajtási árverés vevője a tulajdonjogot árverés útján ingatlanra vonatkozóan is eredeti szerzőmóddal szerzi meg, azzal a megszorító feltétellel, hogy az elárverezett ingatlan utolsó tulajdonosa valóban az adós volt. A Legfelsőbb Bíróság tehát az eredeti szerzőmód sajátos változatának minősíti a kérdéses tulajdonszerzést.

Álláspontom szerint a Ptk. 120. § (1) bekezdése épp azt rögzíti, hogy ingó és nem ingatlan hatósági árveréssel történő tulajdonjogának megszerzése minősül eredeti szerzőmódnak. Ezt erősíti meg a Vht. már idézett 127. §-a is. Miután azonban a 120. § kizárja az eredeti szerzőmód lehetőségét ingatlan esetében, továbbá a Vht. nem ismétli meg azokat az eredeti szerzőmódra vonatkozó szabályokat, amelyeket az ingók esetében definiált, ezért úgy gondolom, hogy ingatlan tulajdonjogának végrehajtási árverésen történő megszerzése nem minősül eredeti szerzőmódnak. A Legfelsőbb Bíróság azon megállapításai, amelyek szerint „bár az árverésen szerző tulajdonjoga az árverést szenvedő tulajdonjogára tekintettel keletkezik”, illetve „tulajdonszerzése azonban nem feltétlen, illetve független a korábbi tulajdonostól, mint ingó árverés esetében, hanem a Ptk. 117. §-ának (1) bekezdésében szabályozott – a származékos tulajdonszerzésre vonatkozó – rendelkezéshez hasonlóan tulajdonjoga csak az előző, a végrehajtást szenvedő adós tulajdonjogára tekintettel keletkezik”, véleményem szerint épp ellentétes következtetés levonására adják meg az alapot.

Mindazonáltal a Vht. 137. §-ában definiált azon szabály, mely igen szűkre szabja azon jogok körét, amelyek „túlélnek” az értékesítést, az eredeti szerzőmódhoz hasonlatos jelleggel ruházza fel ezt a speciális tulajdonszerzést. Véleményem szerint ettől azonban ez nem válik eredeti szerzőmóddá, melynek egy érdekes elméleti kérdés eldöntésén túl a tulajdonátszállás időpontjának meghatározásánál van igazán fontos szerepe. (Erről részletesebben az V. pontban.) Ezt támasztja alá az is, hogy a Vht. ingatlanok esetében nem ismeri az eredeti szerzőmódra jellemző szabályt (melyet viszont ingók esetében rögzít), miszerint amennyiben az árverést megsemmisítették, ez a jóhiszemű árverési vevőnek e törvény szerint megszerzett tulajdonjogát nem érinti. *Összefoglalva*, álláspontom szerint ingatlan esetében az eredeti és a származékos szerzőmód jellemzői keverednek, de ettől végrehajtási (vagy bármely más hatósági) árverésen ingatlan tulajdonjogát nem lehet eredeti szerzőmóddal megszerezni.

A végrehajtási árverés témakörét részlegesen lezárva megállapítható tehát, hogy a végrehajtási árverés megfelel a „hatósági árverés” kritériumainak. Nézzük meg ezt követően a magyar jog által ismert és szabályozott további árveréstípusokat, elemezve azt, hogy melyek minősül(het)nek hatósági jellegű árverésnek.

3.2. Felszámolás keretében lefolytatott árverés

A csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és a végelszámolásról szóló 1991. évi XLIX. törvény („Cstv.”) nem mondja ki az állami kényszer alkalmazhatóságának elvét. Mint ahogy azonban a végrehajtás is bizonyos kivételekkel kérelemre indul, úgy a felszámolási eljárás is. Mind a két esetben a bíróság – meghatározott feltételek fennállása esetén – rendeli el a végrehajtást, illetve a felszámolást, tehát a bíróság mint állami hatóság a törvény erejénél fogva hoz kötelező erejű döntést a felekre nézve. (Ennek alapján a felszámolási eljárás keretében lefolytatott értékesítés – így az árverés is – az adott dolog kényszerértékesítését jelenti.) A bíróság jelöli ki a felszámolót, a kijelölhető személyek körét a Kormány rendelettel állapítja meg. A Kormány a felszámolók névjegyzékébe való felvételre nyilvános pályázatot ír ki [Cstv. 27/A. § (1)–(2) bekezdés]. A bíróság dönt a felszámoló kizárásáról, a kijelölt felszámoló a felszámolási eljárás lefolytatását másnak nem engedheti át, továbbá csak az őt kirendelő bíróság előzetes engedélyével vehet igénybe teljesítési segítséget. A legtöbb

felszámolás alatt, illetve befejeztével hozott lényeges kérdésekben hozott döntéshez a bíróság jóváhagyására van szükség. A felszámoló jogszabálysértő intézkedése vagy mulasztása ellen a sérelmet szenvedett fél a felszámolást elrendelő bíróságnál kifogással élhet stb. Mindezek alapján álláspontom szerint levonható a következtetés, hogy habár a felszámoló nem osztja jogilag a bírósági végrehajtó „sorsát”, de a szabályozás jellege és tartalma alapján a felszámolási és így a felszámoló eljárása hatósági eljárásnak minősül. Egy olyan eljárásnak, amely adott esetben „erősebb” is lehet a végrehajtási eljárásnál, hiszen amennyiben a felszámolási eljárás kezdetekor végrehajtási eljárás (és így például végrehajtási árverés mint kényszereselekmény) van folyamatban, a Cstv. szerint a felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos végrehajtási eljárásokat a végrehajtást foganatosító bíróságnak (hatóságnak) haladéktalanul meg kell szüntetni, a lefoglalt vagyontárgyakat és a befolyt, de még ki nem fizetett pénzeszközöket a kijelölt felszámolónak kell átadni. Az adós ingatlanán fennálló végrehajtási jog a felszámolás kezdő időpontjában megszűnik [Cstv. 38. § (1) bekezdés]. A felszámolási eljárás így a 3.1. pontban jellemzett kényszererővel rendelkező végrehajtási eljárás fölé kerül.

A felszámolás keretében lefolytatott árverés szabályai [Cstv. 49-49/D. §§] továbbá igen jelentős hasonlóságot mutatnak a Vht. által szabályozott ingó és ingatlan árverési rendelkezésekhez, azok jogalkotói megközelítését tekintve. A Cstv. azonban nem rendelkezik sem az ingók, sem az ingatlanok tulajdonjogának átszállási időpontjáról, sem arról, hogy eredeti vagy származékos szerzőségről van-e szó. Ingatlanok esetében azonban kijelenti, hogy „az ingatlan árverésen történő értékesítése – ha e törvény másként nem rendelkezik – nem érinti harmadik személynek az árverés időpontjában az ingatlanra bejegyzett és az ingatlan-nyilvántartáson kívül fennálló jogait.” [Cstv. 49/B. § (4) bekezdés]. A törvény azonban rendelkezik másként, hiszen a Cstv. 38. § (4) bekezdés első mondata szerint „az adós ingatlanán és egyéb vagyontárgyain fennálló elidegenítési és terhelési tilalom a felszámolás kezdő időpontjában, a visszavásárlási és vételi jog, valamint a zálogjog a vagyontárgy értékesítésével megszűnik”, továbbá a már kifejtettek szerint a végrehajtási jog a Cstv. 38. § (1) bekezdése szerint a felszámolás kezdő időpontjában szintén megszűnik. Látható tehát, hogy ugyanúgy, mint a Vht., a Cstv. is szűkíti azon jogok körét, amelyek túlélnek az árverést, és ha nem is annyira, mint a Vht. esetében, de vegyülni látszanak az eredeti és származékos szerzőségről jellemzői.

A Csöd, felszámolás, végelszámolás Kiskommentár az árverés kérdéskörénél azt írja, hogy „az árverések tekintetében mindenképpen a végrehajtási eljárásokra vonatkozó árverési szabályokat tekintette irányadónak, de azt teljes egészében nem lehetett átvenni, hiszen azoknak az értékesítéseknek a végrehajtó személyéhez kötötten olyan jogkövetkezményeik voltak, amelyek egy nem végrehajtó által tartott árverésen nem következnek be. [...] a végrehajtó általi árverési értékesítés joghatálya más, mint egy „sima” árverésé.”¹⁷ Ezen állásponttal nem értek egyet annyiban, hogy véleményem szerint nem egy „sima” árverésről van szó, hanem éppen olyan jellemzőkkel rendelkező értékesítési formáról, amely a végrehajtási árveréshez teszi hasonlatossá a felszámolás keretében történő árverést. Továbbá, azon túl, hogy a végrehajtó és a felszámoló státusza annyiban más, hogy a végrehajtó hatóságnak minősül, míg a felszámoló nem, véleményem szerint és a Cstv. már citált rendelkezései alapján a felszámoló hasonló körben jár el, mint a végrehajtó.

A fentiekben megállapítottak szerint tehát kényszerértékesítésről van szó (ahol az elidegenítés az adós – még tulajdonos – akaratától függetlenül, a felszámolást kérő érdekében történik), egy hatósági karakterrel és jellemzőkkel bíró személy által vezetett és foganatosított árverésről. A már ismertetett 1997.400 sz. eseti döntésben is megfogalmazott alapvető kritérium, a kényszeraktus-jelleg tehát itt is megjelenik. Ebből következően véleményem szerint megfontolandó lenne a felszámolás keretében

lefolytatott árverést hatósági árverésnek minősíteni, és akként kezelni, ingók esetében továbbá alkalmazva a Ptk. 120. §-ának rendelkezéseit.¹⁸

3.3. Közraktározás során lefolytatott árverés

A közraktár olyan részvénytársaság vagy külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepe, amelynél árut közraktározás céljából szerződés alapján megőrzésre letétbe helyezhetnek. Meghatározott alaptőkével (dotációs tőkével) alapítható, tevékenységét akkor kezdheti, illetőleg szüntetheti meg, ha azt a gazdasági miniszter a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete egyetértésével előzetesen engedélyezte.¹⁹ Meghatározott törvényi feltételek mellett a zálogjegy birtokosa követelheti a közraktárnál elhelyezett áru értékesítését és a vételárból történő kielégítését [32. § (1) bekezdés] – tehát egyfajta végrehajtási eljárás indul meg. Az áru megfelel a Budapesti Árutőzsde szabályzatában foglalt feltételeknek, a közraktár az árut tőzsdei forgalomban, a Budapesti Árutőzsde közraktári áruk *kényszerértékesítésére* vonatkozó szabályzatának rendelkezései szerint értékesíti, egyébként az árut árverésen kell eladni. Az árverést a közraktár által felkért, árverés szervezésével üzletszerűen foglalkozó árverési biztos vezeti [34. § (1) és 35. § (4) bekezdések]. A jogszabály az árverés kapcsán nem utal sem a Ptk.-ra, sem a Vht.-ra, nem jelzi a tulajdonjog átszállásának időpontját, csupán annyit, hogy az árverési biztos a megajánlott legmagasabb ár háromszori kiküldtása után közzéteszi a legjobbat ajánló nevét, és megköti vele az adásvételi szerződést [36. § (2) bekezdés f) pont]. A fentiek alapján megállapítható, a közraktár nem minősül hatóságnak, és az árverés bár tartalmaz kényszereseményt (az elidegenítés a letevő akaratától függetlenül történik), nem jelent hatósági árverést, nem találkozhatunk az eljárás során kifejezett állami kényszerrel és az eljárást vezető hatósággal.

Amennyiben azonban a fentiekben megállapítottakhoz olvaszuk a törvény 34. § (3) bekezdését, mely szerint „mind a tőzsdei, mind az árverésen történő értékesítéskor a vevő akkor is tulajdonjogot szerez, ha a letevő nem volt az áru tulajdonosa”, akkor olyan jogkövetkezményét látjuk a közraktározás során lefolytatott árverésen történő tulajdonszerzésnek, amely az eredeti szerzőségről hatósági ingóárverés sajátja. Mindezek ellenére véleményem szerint a Ptk. 120. §-ának tekintetében ezen árveréstípus esetében sem beszélhetünk hatósági árverésről.

3.4. A Gt. által szabályozott üzletrész árverés

Igen összetett képet mutatnak a Gt. üzletrész árverésének rendelkezései. A törvény szerint a bíróság által kizárt tag üzletrésznél értékesítése a társaság kötelezettsége. Az üzletrész értékesítése nyilvános árverésen történik. (Más módon csak a kizárt tag hozzájárulásával lehet értékesíteni az üzletrészt.) A vagyoni hozzájárulását időben nem teljesítő tag üzletrésznél értékesítése is árverésen történik, amennyiben meghatározott időpontig az érintett taggal nem születik megállapodás az értékesítésről. [Gt. 147. § (1) és 130. § (1) bekezdések]. A törvény rendelkezései szerint az üzletrészt a legjobb ajánlatot tevő vevő veheti meg, illetve a társaság tagjait és a társaságot ebben a sorrendben az árverésen kialakult vételáron és az ott meghatározott fizetési mód betartásával elővásárlási jog illeti meg [Gt. 148. § (1) bekezdés]. A gazdasági társaság nem hatóság, a Gt.-ben szabályozott árverésnél kényszeresemény ugyan felfedezhető (ha nem is olyan minőségben, mint a végrehajtási árverésnél), hiszen a kft.-nek nincs választási lehetősége az értékesítés tekintetében és mikéntjében (a törvény szerint értékesíteni kell, és a taggal egyéb elidegenítési formában megállapodni nem lehet). Hatóságnak nincs szerepe az árverés foganatosításában, állami kényszer nem jelenik meg az eljárás során.

Hasonlatos az elemzés eredményéből és logikájából eredő helyzet a 3.3. pontban ismertetett közraktározási árveréshez, hi-

szén a Gt. rendelkezéseiből arra a következtetésre lehetne jutni, hogy ismét egy olyan árverésfajttal állunk szemben, amely jellemzői folytán nem hatósági árverés, és így nem vonatkozik rá a Ptk. 120. §-a. Ezt követően azonban a Gt. 148. § (3) bekezdése rögzíti, hogy „az árverési vevő tulajdonszerzésére a Ptk. 120. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezést kell alkalmazni.” A Gt. tehát eredeti szerzőmóddá minősíti az üzletrészárverésen megszerzett ingóság tulajdonszerzőmódját. Úgy gondolom, hogy ettől a rendelkezéstől a jelen árverésfajta nem válik hatósági árveréstípussá és nem jelent eredeti tulajdonszerzést, tekintettel a Gt. korábban elemzett szakaszaira.²⁰

A korábbi Gt. (az 1988. évi VI. törvény) is a kizárt tag üzletrészesének értékesítésénél szabályozta az árverés intézményét, és fektette le az új Gt.-nél is tetten érhető eljárási szabályokat. Ugyanúgy kimondta, hogy az üzletrészt a legjobb ajánlatot tevő vevő veheti meg, viszont nem tartalmazott utalást a Ptk. 120. §-ára.

Létezik azonban olyan üzletrész árverés, amely hatósági árverésnek minősül. Ezt a fajta értékesítést a Vht. szabályozza [„végrehajtás üzletrészre” – Vht. 132. §]. Ebben az esetben nem a kizárt, vagy a vagyoni hozzájárulását időben nem teljesítő tag üzletrészesének kényszereladásáról van szó, hanem olyan adós elleni végrehajtásról, akinek (amelynek) vagyonába üzletrész is tartozik. Tekintettel a kft. személyegyesítő jellegére, mind a Gt., mind a Vht. tartalmazza a tagot, a társaságot (illetve a Vht. esetében a taggyűlés által kijelölt személyt) megillető elővásárlási jog szabályát.

3.5. Kárpótlási árverés

Az állam a vonatkozó törvény szerint²¹ („Kpt.”) szövetkezeti földek árverésével egy időben, illetőleg azt követően állami tulajdonú földeket is árverésre bocsát. Miniszteri szinten kerül meghatározásra az árverésre kerülő földek kijelölése. Az árverést az illetékes megyei (fővárosi) kárrendezési hivatal államigazgatási jogkörben eljáró alkalmazottja vezeti. A jelen árverésfajta nem tartalmaz kényszerelmet, de az árverést hatóság folytatja le. Miután a kárpótlási árverés tárgya csak ingatlan lehet, az eredeti szerzőmód a Ptk. alapján fel sem merül. Az is megállapítható továbbá, hogy ezen árverésfajta nem hatósági árverés.²²

Eltérő azonban a szabályozása a Kpt. egy speciális esetben alkalmazott árverésének, amikor is vételi jog alapján szerzett termőföld tekintetében, annak megszerzője a vállalt kötelezettségét a tulajdonszerzéstől számított öt éven belül megszegi. Ez esetben ugyanis kártalanítás nélkül állami tulajdonba kell venni a földet, és árverés útján kell értékesíteni – rendelkezik a Kpt. [23. § (2) bekezdés]. A vállalt kötelezettség megszegését a termőföld fekvése szerint illetékes körzeti földhivatal állapítja meg, és az állami tulajdonba vételi eljárást lefolytatja. A végrehajtási rendelet szerint: „az árverés lefolytatására a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény ingatlanárverésre vonatkozó szabályait (140–156. §) kell alkalmazni azzal, hogy a végrehajtó jogkörében a körzeti földhivatal alkalmazottja jár el.” [Vhr. 42. § (3) bekezdés]. Az állami tulajdonba vett termőföld árverésre bocsátásáról a körzeti földhivatal intézkedik. A jelen árverésfajta tehát hatósági árverésnek minősül, hiszen az eljárás jellemzője a kényszer, azt hatóság folytatja le és arra a Vht. szabályait kell alkalmazni.

3.6. Privatizációs árverések

Az állam tulajdonában lévő vállalkozói vagyon értékesítéséről szóló 1995. évi XXXIX. törvény („Priv. tv.”) az értékesítés több formáját is meghatározza, így az ÁPV Rt. a törvényben meghatározott vagyont (5. §) az alábbi eljárásokkal értékesíti:

- nyilvános vagy zártkörű pályázat,
- nyilvános árverés (a továbbiakban e kettő együtt: versenyeztetés),
- nyilvános forgalomba hozatal,

- zártkörű forgalomba hozatal,
- tőzsdei értékesítésre adott megbízás,
- kivételesen versenyeztetés nélkül [Priv. tv. 27. § (3) bekezdés].

A nyilvános értékesítésre kerülő vagyon értékesítését és vagyonegyeztetésbe adását az ÁPV Rt.-nek vagy az általa megbízott vagyonegyeztetőnek – ha a Priv. tv. kivételt nem tesz – versenyeztetés útján kell megkísérelnie. Ami az árverést illeti, a vonatkozó szabályokat az ÁPV Rt. versenyeztetési szabályzata állapítja meg („Szabályzat”) [Priv. tv. 28. § (1) és 30. § (5) bekezdések]. Az említett Szabályzatról kormányhatározat szól,²³ amelynek célja, hogy az állam tulajdonában lévő vállalkozói vagyon értékesítéséről szóló Priv. tv.-ben foglaltaknak megfelelően megállapítsa a versenyeztetés általános szabályait, és ezzel biztosítsa az ÁPV Rt.-hez tartozó állami vagyon leghatékonyabb formában történő értékesítését és hasznosítását szolgáló, megalapozott szerződések létrejöttét, valamint ennek keretében a pályázók számára azonos és egyenlő feltételek biztosításával a verseny tisztaságának védelmét. (Szabályzat 1. pont). Ami a konkrét szabályozást illeti, az 57.2. pont szerint „az árverésre bocsátott vagyontárgyon/vagyonrészen az árverési vevő a vételár kifizetésével szerezhet tulajdonjogot, figyelemmel azonban a hatályos jogszabályokra és a vagyontárgyat/vagyonrészt esetlegesen terhelő korlátozásokra.”

Mindannak ellenére, hogy az értékesítést vezető ÁPV Rt. a korábbi „hatóság” definíció alapján állami hatóságnak tekintendő, továbbá egyfajta kényszerelmet is felfedezhetünk, a jelen árverési típus nem hatósági árverés, mert

- a végrehajtásra (is) jellemző kényszer az eljárás nem tartalmaz,
- az eljárási szabályok nem hivatkoznak vissza a Ptk. 120. §-ára, továbbá
- a Szabályzat rögzíti azt, hogy figyelemmel kell lenni a vagyontárgy esetleges terheire, azaz a Szabályzat származékos szerzőmódként látszik kezelni a privatizációs árverést.

A Szabályzat továbbá elkülöníti az 1990. évi LXXIV. törvény hatálya alá tartozó vagyon nyilvános árverésen történő értékesítésének sajátos szabályait, amelyek nem hatósági jellegükben osztják a Priv. tv. hatálya alá tartozó vagyon értékesítésénél leírtakat.

3.7. Konklúzió

Összefoglalva tehát megállapítható, hogy a „hatósági árverés” nem szűkíthető le a végrehajtási eljárás során alkalmazott árverésre, és a magyar jogrendszer több más hatósági árverésfajta ismer. Erre „reflektál” az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény végrehajtási rendelete is,²⁴ amikor az árverés tekintetében úgy rendelkezik, hogy „az árverés kitűzésének tényét a bírósági végrehajtó vagy a hatóság által megküldött árverési hirdetés alapján kell feljegyezni. Az árverés sikertelenségének tényét a bírósági végrehajtó vagy az árverező hatóság által megküldött árverési jegyzőkönyv alapján jegyzi fel a földhivatal.” [Vhr. 30. § (1)–(2) bekezdések].

Az is látható, hogy egyes jogszabályok kitérnek a Ptk. 120. §-ának alkalmazhatósági körét, vagy éppen egy-egy szabállyal eredeti szerzőmóddá teszik a hatósági árverésnek nem minősülő adott árverésfajta. Továbbá az is megfigyelhető, hogy egyes jogszabályok esetében nem okoz problémát az árverés intézményének (hatósági/nem hatósági) kategorizálása.

Az elemzett árverési fajtákat összefoglalva, az alábbiak minősülnek „hatósági árverésnek”:

- végrehajtási árverés,
- adóvégrehajtás során alkalmazott árverés,
- álláspontom szerint a felszámolás keretében lefolytatott árverés,
- közterületen szabálytalanul elhelyezett járműveknek rendőrség általi árverése,
- elkobzott, vagy büntetőeljárás során lefoglalt dolog árverése,
- a kárpótlási árverés egyik speciális fajtája;

míg az alábbiak tekinthetők „nem hatósági árverésnek”:

- közraktározás során lefolytatott árverés,
- távközlési szolgáltatások engedélyezésénél alkalmazott árverés,
- Gt. által szabályozott üzletész árverés,
- kárpótlási árverés alapesete,
- privatizációs árverések,
- az állam tulajdonában és a büntetés-végrehajtási szervek kezelésében lévő lakások, valamint a nem lakás céljára szolgáló helyiségek árverése,
- Fővárosi Önkormányzat vagyonának árverésen történő értékesítése,
- befektetési alap megszűnése esetén alkalmazott árverés,
- Nemzeti Földalapba tartozó termőföldvagyon árverése.

Megjegyzendő, hogy az összes, a fentiekben felsorolt nem végrehajtási, de hatósági árverésfajta a Cstv. kivételével a Vht.-ra tartalmaz hivatkozást, és így az ingóvégrehajtás során definiált árverés szabályait jelöli meg az adott értékesítés során alkalmazandónak.

IV. Az árverés hatályával történő értékesítésről

A jelen fejezetben olyan speciális értékesítési formákról lesz szó, amelyek hatósági, vagy hatósági jelleghez közel álló árverések hatályával rendelkeznek.

4.1. A Vht. elemzése

4.1.1.

A Vht. külön értékesítési módként szabályozza az „Ingóság árverésen kívüli eladás”-át. Ennek alapján a végrehajtó az ingóságot a felek kívánságára – az általuk meghatározott vevő részére és az általuk megállapított becsértéken – árverésen kívül, de árverési vétel hatályával adja el. Amennyiben az értékesítésből befolyó vételárból a végrehajtási eljárás költsége és valamennyi végrehajtást kérő követelése előreláthatólag kielégíthető, az árverésen kívüli eladáshoz nem szükséges a végrehajtást kérők beleegyezése. Ebben az esetben a végrehajtó az ingóságot az adós által megjelölt személynek, az adós által megállapított becsértéken adja el [Vht. 133. § (1)–(2) bekezdések].

Az árverés tartása nélkül a végrehajtó úgy adja el az ingóságot (talán egyfajta „hatósági határozat erejével rendelkező” szerződéssel), amelynek következtében eredeti szerződmód valósul meg, a Ptk. 120. §-a alapján. A Vht. indokolása szerint „az árverési vétel hatálya azt jelenti, hogy az értékesítés eredményeként az adós tulajdonjoga megszűnik, az ingóság az árverési vevő szerez tulajdonjogot, mégpedig eredeti szerződmóddal. A tulajdonjog tehát újonnan, a korábbi tulajdonos tulajdonjogának megszűnésével és arra tekintet nélkül keletkezik, ezért a dolgot korábban esetleg terhelő jogok is megszűnnek. Ha az ingóárverést később meg is semmisítik, ez a jóhiszemű árverési vevő megszerzett tulajdonjogát nem érinti. Ugyanezek a jogkövetkezmények állnak be akkor is, ha a végrehajtó az ingóságot árverésen kívül adta el.”

A Vht. az ingatlan árverésen kívül történő eladását analog módon szabályozza az előbbieken ismertetett rendelkezésekhez képest [Vht. 157. § (1)–(4) bekezdések]. Annyiban azonban mégis eltérés fedezhető fel, hogy ha az ingatlanra vonatkozólag más érdekeltnek az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett – a 137. §-ban fel nem sorolt²⁵ – joga van, az árverésen kívüli eladáshoz az ő beleegyezése szükséges. Levonható a következtetés, miszerint itt hatósági árverésről van szó, de egyes érdekeltnek – a kényszerértékesítéstől idegen módon – megakadályozhatják a jelen árverési vétel hatályával történő értékesítést. Amint az a 3.1.2. pont alatt kifejtésre került, álláspontom szerint ingatlan esetében a szerződmód eredeti és származékos jelleggel is bír, de a Ptk. eredeti-származékos elhatárolásában származékos tulajdonszerződmódnak minősül, mely hatály az árverésen kívüli értékesítésnél is jelentkezik.

A Vht. indokolása a kifejtettektől eltérő álláspontot foglal el: „amint az ingóságot, úgy az ingatlant is értékesíteni lehet a végrehajtási eljárásban olyan módon, hogy a végrehajtó az ingatlant a felek kívánságára – az általuk meghatározott vevő részére és az általuk megállapított becsértéken – árverésen kívül, de árverési vétel hatályával adja el. Ez ilyenkor is azt jelenti, hogy az adós tulajdonjoga megszűnik, és az árverési vevő vagy az ingatlan más megszerzője a tulajdonjoghoz eredeti szerződmóddal jut.”

4.1.2.

A Vht. továbbá ismeri „Az ingóság átvétele a végrehajtást kérő által” intézményét is, mely szerint „ha az ingóságot nem sikerült értékesíteni, a végrehajtást kérő az ingóságot a becsérték egynegyedének megfelelő összeg fejében átveheti” [Vht. 134. § (1) bekezdés]. Ezt a speciális értékesítési módot azonban a Vht. nem ruházza fel az árverési vétel hatályával – bár a jogi helyzet, úgy gondolom, nem különbözik az „Ingóság árverésen kívüli eladás”-tól. Ezt erősíti meg az ingatlan átvételének szabályai a végrehajtást kérő által, amelyek osztják az ingónál ismertetett szabályok sorsát, de itt a Vht. jelzi, hogy ezen „átvétel jogkövetkezménye azonos az árverési vétel jogkövetkezményével” [Vht. 158. § (6) bekezdés]. Rögzíthető tehát, hogy az ingó, illetve ingatlan végrehajtást kérő általi átvételének hatálya megegyezik az ingó, illetve az ingatlan végrehajtási árverésénél ismertetett joghatályokkal.

4.1.3.

Ingatlan esetében a Vht. szabályozza a „Nyilvános pályázat” keretében történő értékesítést is, mely alapján az ingatlant a végrehajtást kérő (több végrehajtást kérő esetén valamennyi végrehajtást kérő) kívánságára az árverési vétel hatályával, nyilvános pályázaton kell értékesíteni. Ennek során a végrehajtó pályázati hirdetményt készít, azt közzé teszi, melyre az ajánlatok zárt borítékban beérkeznek. A végrehajtó a bontás során – egyéb feltétel fennállása mellett – azonnal jegyzőkönyvbe foglalja a pályázat eredményét. A pályázatot az nyeri, aki a legmagasabb összegű vételárat ajánlotta fel. Ha több azonos összegű ajánlat érkezett, az ajánlattevők további szóbeli ajánlatokat tesznek, mely esetben a legmagasabb ajánlatot tevő nyeri a pályázatot (Vht. 156/A–G. §§).

A Vht. 156/A. § (1) bekezdésében rögzíti azt, hogy a nyilvános pályázat útján történő értékesítés az árverési vétel hatályával rendelkezik, mely tekintettel

- az árveréshez hasonló versenyre,
- az értékesítés ugyanolyan jellemzőire, mint amelyet az ingatlan árverésénél szabályoz a törvény (kényszerjelleg, hatóság folytatja le stb.), továbbá arra, hogy
- az ingatlan átvétele a végrehajtást kérő által és az ingatlan árverésen kívüli eladása is az árverés hatályával történik, beleillik a Vht. logikájába.

4.2. A Cstv. elemzése

A felszámoló az adós vagyontárgyait nyilvánosan értékesíti a forgalomban elérhető legmagasabb áron. A felszámoló az értékesítést pályázat vagy árverés keretében végzi. Meghatározott feltételek megléte esetén a felszámoló egyéb értékesítési eljárásokat is választhat [Cstv. 49. § (1) bekezdés].

A nyilvános pályázati eljárást a Cstv. részleteiben nem rendezi, csupán azt mondja ki, hogy a felszámoló nyilvános pályázati felhívást tesz közzé meghatározott tartalommal, a pályázat értékelését és annak eredményét jegyzőkönyvbe foglalja. A Vht.-ből már ismert rendelkezés mintájára, amennyiben több megfelelő, azonos értékű (a vételár vonatkozásában legfeljebb 10%-kal eltérő) pályázat érkezik, a felszámoló köteles a pályázók között nyil-

vános ártárgyalást tartani, amelynek feltételeit az ártárgyalás megkezdését megelőzően a felekkel közölnie kell [Cstv. 49/A. §]. A 3.2. pont alatt ismertetett árverési szabályt, miszerint „az ingatlan árverésen történő értékesítése – ha e törvény másként nem rendelkezik – nem érinti harmadik személynek az árverés időpontjában az ingatlanra bejegyzett és az ingatlan-nyilvántartáson kívül fennálló jogait” a Cstv. a pályázatnál nem említi alkalmazandónak, továbbá a nem tartalmaz arra vonatkozó rendelkezést sem, hogy milyen hatállyal történik a pályázat során az értékesítés.

Értékelve azt, hogy a Cstv. által szabályozott árverés és nyilvános pályázat a jelen dolgozat által elemzett feltételek szerint nem mutat eltérést egymástól, véleményem szerint a nyilvános pályázati eljárásra is a 3.2. pont alatt leírtak vonatkoznak.

4.3. Következtetés

A fentiek alapján megállapítható, hogy jogrendszerünk több olyan értékesítési eljárást is ismer, amely a hatósági árverés hatályával bír, így például a Vht. a Ptk. 120. §-ában a hatósági határozatra és árverésre megfogalmazott rendelkezések alkalmazhatóságát olyan tulajdonátszállást eredményező technikákra is alkalmazni rendeli, amelyek túlmutatnak az árverés keretein.

V. A tulajdonátszállás időpontjáról

Hatósági határozat esetében a tulajdonátszállás időpontja egyértelműbben meghatározható, mint az árverés esetében. A Kommentár szerint a „hatósági határozattal történő tulajdonszerzés a hatósági határozat jogerőre emelkedésével bekövetkezik, nincs szükség tehát a dolog átadására, vagy a tulajdonosváltásnak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésére”.²⁶ Példaként hozható a kisajátításról szóló 1976. évi 24. tvr., melynek 6. §-a rögzíti, hogy az állam, illetőleg az önkormányzat a kisajátítási határozat jogerőre emelkedésével az ingatlan tehermentes tulajdonjogát szerzi meg. Érdemes megjegyezni azt, hogy háború előtti jogunkban például a kisajátítást illetően más volt a jogi helyzet, hiszen a tulajdonjog ezen hatósági kényszerrendelkezés esetén telekkönyvi bejegyzéssel szállt át a kisajátítóra.

Mielőtt rátérek a hatósági árverések elemzésére, kiemelendő a Legfelsőbb Bíróság 2002. 146. sz. eseti döntése, amelyben a bíróság a végrehajtási árverésen történő tulajdonszerzést hatósági határozattal való jogszerzéssel teszi egyenlővé. Úgy gondolom ez az álláspont szoros összefüggésben van azzal a már korábban kifejtett bírósági gyakorlattal, hogy az ingatlan végrehajtási árverésen megszerzett tulajdonjogát „eredeti szerzés sajátos változatának” tekinti. Véleményem szerint ennek az álláspontnak az elfogadásával azt mondanánk ki, hogy a Ptk. 120. § (1) bekezdése ellenére ingatlan tulajdonjogát meg lehet szerezni eredeti módon hatósági árverésen, sőt, ez a tulajdonszerzés megegyezik a hatósági határozat esetén történő tulajdonszerzéssel, azaz tisztán eredeti szerzésmódról beszélünk.

5.1. Végrehajtási eljárásban

Ha a hatósági árverés alaptípusánál nézzük meg a tulajdonátszállás időpontját, akkor ingó esetében a Vht. szerint az árverési vevő a vételár kifizetésével szerez tulajdonjogot [Vht. 127. § (1) bekezdés]. Miután a végrehajtás lényege az, hogy a végrehajtást kérő kinnlevősége a legteljesebb mértékben behajtásra kerüljön, a Vht. szabályozása érthető abból a szempontból, hogy miért a vételár kifizetését nevezi meg azon időpillanatként, amikor a tulajdonjog – eredeti módon – átszáll a vevőre. A Vht. struktúrájában azért is elfogadható ez a megoldás, mert az árverésen legtöbbet ajánló köteles a teljes vételárat a megvett ingóság elárverezése után készpénzben azonnal kifizetni; ha nem fizette ki, az

ingóságot nyomban tovább kell árverezni. Gyakorlati szempontból azonban a vételár-kifizetés egybekapcsolódik az ingó dolog átadásával, azaz olyan helyzetet figyelhetünk meg, amely nem a hatósági határozatnál szabályozott jogerőhöz hasonló, hanem a Ptk. 117. § (2) bekezdéséhez, amely szerint a tulajdonjog megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződésen vagy más jogcímen felül a dolog átadása is szükséges. Mindazonáltal ingó dolog esetében a végrehajtási árverés során a törvény egyértelműen meghatározza a tulajdonátszállás időpontját, amely eltér a Ptk. 117. § (2) bekezdésében foglaltaktól.

Érdekes, a gyakorlatban sokszor előforduló eset az, amikor a végrehajtást kérő az ingóságot a becsérték egynegyedének megfelelő összeg fejében átveszi. A végrehajtást kérőnek továbbá joga van követelése és járulékai erejéig az árverésen készpénzfizetés nélkül vásárolni, feltéve, hogy az ingóságot csak az ő követelése fejében foglalták le, illetőleg – több végrehajtást kérő esetén – valamennyien hozzájárultak a készpénzfizetés nélküli vételéhez. Ezekben az esetekben nincs vételárfizetés, tehát nem alkalmazható a Vht. az ingók tulajdonátszállására vonatkozó szabálya. Mint ahogy arra az 1994. 680. sz. esetben rámutatott a Legfelsőbb Bíróság, ilyen helyzetben az ingóságot átvevő végrehajtást kérő az ingó tulajdonjogát a dolog átvételével szerzi meg.

Ingatlan esetében a Vht. nem rendelkezik a tulajdonátszállás időpontjáról. Az árverés tekintetében a törvény szerint „az árverést addig kell folytatni, amíg ajánlatot tesznek. Ha nincs további ajánlat, a végrehajtó a felajánlott legmagasabb vételár háromszori kikiáltása után kijelenti, hogy az ingatlant a legtöbbet ajánló megvette” [Vht. 147. § (5) bekezdés]. Az árverésről a végrehajtó árverési jegyzőkönyvet készít, amelyet megküld a földhivatal részére az árverési vevő tulajdonjogának az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése végett, amennyiben az árverési vevő a teljes vételárat kifizette [Vht. 152–153. §§]. Az ismertetett bírósági gyakorlatból arra lehet következtetni, hogy az LB eredeti szerzésmódnak tekinti az ingatlan végrehajtási árverésen történő tulajdon-átruházását, és a tulajdonátszállás időpontját az árverés mint hatósági aktus időpontjában látja. A Legfelsőbb Bíróságnak egy eset kapcsán többek között arról kellett döntenie, hogy beletartozik-e az adós vagyonába egy ingatlan, amelynek végrehajtás keretében történő értékesítése a felszámolás kezdő időpontja előtt megtörtént, azonban a földhivatali bejegyzése nem. A bíróság indokolásában kifejtette, hogy „a Legfelsőbb Bíróság elfogadta az elsőfokú bíróságnak azt az álláspontját is, amely szerint a Legfelsőbb Bíróságnak a Bírósági Határozatok 1997. évi számában 203. szám alatt közzétett eseti döntésében írt állásfoglalása a perbeli jogvita elbírálásakor is alkalmazható. Az ott kifejtettek analóg alkalmazásával a jogszerűen lefolytatott árverési eljárás alapján az ingatlanok árverési vevője – a perbeli esetben az I. r. alperes –, az árverés időpontjában megszerezte az ingatlanok fölötti rendelkezési jogot, ezzel egyidejűleg értelemszerűen megszűnt a felperes rendelkezési joga. Ezért a jogszerűen elárverezett ingatlanok a felszámolás kezdő időpontjában már nem tartoztak a felperes felszámolási vagyonának körébe. Abból jogszerűen kikerültek akkor is, ha azokra vonatkozóan a tulajdonjogot megszerző I. r. alperesnek mint árverési vevőnek a tulajdonjoga az ingatlan-nyilvántartásba még nem lett bejegyezve. [...] a Ptk. 117. §-ának (3) bekezdése az ingatlant illető árverési tulajdonszerzés esetére nem vonatkozik, hanem arra a Vht.-ban meghatározott speciális rendelkezés, a Vht. 153. §-ának (2) bekezdése az irányadó. A perbeli esetben a vita tárgyát adó ingatlanoknak az I. r. alperes részére való birtokba adása megtörtént, a végrehajtó az árverési vevő I. r. alperes tulajdonjogának az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzéséről intézkedett is. Az ingatlanok tehát nem tartozhattak a felperes felszámolási vagyonába.” (BH 2001. 237.). A bíróság tehát úgy foglalt állást, hogy a tulajdonátszállás a felszámolás kezdő időpontja előtt megtörtént, azaz a tulajdonátszálláshoz nem szükséges a földhivatali bejegyzés. A legfelsőbb bírói grémium továbbá azt állapította meg, hogy a rendelkezési jogot az árverés időpontjában szerezte meg a vevő,

ennek alapján úgy gondolom – hogy habár a tulajdonjog átszállásának idejéről nem rendelkezett – a Legfelsőbb Bíróság arra utal, hogy a rendelkezési jog (mint a triász legerősebb jogának) átszállásával száll át a tulajdonjog. A bíróság sajnós eseti döntésében nem tisztázta, hogy mit ért az „árverés időpontja” alatt, véleményem szerint a leütés, esetleg a végrehajtási árverés lezárásának időpontjára gondolt a Legfelsőbb Bíróság.

Álláspontom szerint a Vht. nem kívánt eltérő szabályt alkotni a Ptk. ingatlan átruházása esetén a tulajdonjog átszállására vonatkozó rendelkezést illetően, továbbá származékos szerzőmódról van szó, így a hatósági végrehajtási árverésen értékesített ingatlan tulajdonjoga – ismét csak eltérően a hatósági határozat esetében rögzítettekől – az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzéssel száll át a vevőre. A háború előtti magánjog is hasonlóan kezelte a kérdést, Szladits Magánjoga is akként rendelkezik, hogy „az árverési vevő is csak azáltal válik a megvett ingatlan tulajdonosává, ha őt a telekkönyvbe bejegyzik. Magán az árverésen az ingatlan a legtöbbet ígérő által megvettnek nyilvánítják (végr. törv. 170. §).”²⁷

Polgári jogilag elemezve tehát a folyamatot, mind ingó, mind ingatlan (hatósági) végrehajtási árverésénél a végrehajtó kikiáltási ára felhívás ajánlattételre, a kikiáltási ár a licitáló általi elfogadása az ajánlattétel, majd a kikiáltási áron (vagy a végső licit áron) történő leütés az ajánlat elfogadása. Ebben a pillanatban ingó esetben egy adásvételi szerződés jön létre, míg ingatlan esetében (amikor is a leütéssel együtt a Vht. szerint a végrehajtó kijelenti, hogy „az ingatlan a legtöbbet ajánló megvette”) a nyertes licitáló jogosultságot szerez az ingatlan tulajdonjogának megszerzésére, annak ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzésére. A továbbiakban pedig a Vht. árverési vevőnek nevezi a személyt. Maga az ingatlan „adásvételi szerződés” a jegyzőkönyv elkészítésével mint írásba foglalással jön létre, mely bejegyzésre alkalmas hatósági okirat.

Elgondolkodtató, hogy miért használja a Vht. a „megvett” ingatlan kifejezést közvetlenül az árverés lezárása után [Vht. 147. § (5) és 154. § (1) bekezdések]. Pontatlan megfogalmazásról van szó, vagy éppen a Legfelsőbb Bíróság álláspontját látjuk alátámasztva azzal, hogy ha eredeti szerzőmódról beszélünk, akkor helytálló a „megvett” ingatlan kifejezés? Véleményem szerint az azonos hatállyal bíró nyilvános pályázaton történő értékesítés szóhasználata szerencsésebb és pontosabb. A Vht. 156/F. § (1) bekezdésében ugyanis a pályázat nyerteséről beszél,²⁸ jelezve azt, hogy az, akinek leütötték az ingatlan, a licitet nyerte meg és jogosultságot a dolog megszerzésére, azaz az ingatlan még nem tekinthető megvettnek. Mint ahogy azt már korábban rögzítettük, a nyilvános pályázaton történő tulajdonszerzésnek azonos a hatálya az ingatlanárverésen szerzett dolog hatályával, így az árverésnél nem a megvett ingatlanról, hanem az árverés nyerteséről és a megvételt leütött (elkelt) ingatlanról lenne helyesebb beszélni.

5.2. Felszámolási eljárásban

A Cstv. nem rendelkezik sem az ingók, sem az ingatlanok tulajdonjogának átszállási időpontjáról. Mint ahogy azt a 3.2. pont alatt kifejtettem, a végrehajtási árveréshez hasonlatos hatósági árverésnek, és ingó esetében eredeti szerzőmódnak értékelem ezt az értékesítési formát, így a tulajdonátszállás időpontjának ingó esetén a Vht. által meghatározott vételár-kifizetést, míg ingatlan esetében az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzést tartom elfogadható jogi megoldásnak. Ingó esetében a vételár kifizetése egyébként ugyanúgy zajlik, mint a végrehajtásban, azaz a licit nyertese köteles azonnal kifizetni a megnyert dolog vételárát.

5.3. Következtetések

A hatósági árverés tehát tulajdonszerzési módnak minősül, mint ahogy azt a Ptk. 120. §-a rögzíti is, míg a nem hatósági árverés

nem más, mint szerződéskötési technika. A hatósági árverés ingó esetében eredeti szerzőmódot eredményez, s amint a már ismertetett 1997.400 eseti döntésben a Legfelsőbb bíróság meg is fogalmazta, „az árverési vevő tulajdonjoga azonban mégsem az adóstól származik, hanem az árverésen mint kényszeraktuson alapszik, az árverési vevő tehát nem lesz az adós jogutóda, szerzése eredeti szerzés”. Továbbgondolva ezt a megállapítást, arra a következtetésre juthatunk, hogy miután uratlan vagydon a magyar jogban nem létezhet, hatósági árverés és eredeti szerzés esetében, nem az adós „adja át” a tulajdonjogot a nyertes licitálónak, hanem – megalapozva az eredeti szerzést – a kényszeraktuson, azaz állami, hatósági hatalom közbejöttével szerzi meg a tulajdonjogot az árverési vevő. Látható tehát, hogy maga a hatósági, állami (erő) hatalom és az ebbe vetett bizalom adja meg – az állásponton szerint kizárólag ingó – hatósági árverésnek azt a többletet, amely ezt eredeti szerzőmóddá teszi.

VI. Javaslat az árverés szabályozására

Az elvégzett elemzés eredményeképpen megállapítható, hogy

1.
  - a) a Ptk. 120. § a hatósági árverésre vonatkozik,
  - b) a hatósági árverés általános szabályozása hiányzik a polgári jogból,
  - c) a jogirodalom majdnem egyöntetűen a végrehajtási árverést tekinti az egyetlen hatósági árverésfajtának,
  - d) álláspontom szerint több, más árverésfajta is hatósági árverésnek minősül,
  - e) bizonyos árveréshatályú értékesítési formák a hatósági árverés erejével rendelkeznek,
2.
  - a) jó néhány jogszabály rendelkezik a nem hatósági árverésről, annak eljárásáról, azonban
  - b) a nem hatósági árverésekre (továbbá a magán árverésekre) nincs a magyar jogban általános szabályozás,
3.
  - a) a hatósági árverés definíciója hiányzik jogunkból,
  - b) jogszabályok bizonyos része nem egyértelmű a hatósági és nem hatósági árverés elhatárolásánál,
  - c) egyre több, a gazdasági jog területéhez tartozó jogszabály használja előszeretettel az árverést mint értékesítési formát és technikát,
4.

a végrehajtási árverésnél megjelenik a „kvázi eredeti szerzőmód” és jogkövetkezményeinek problematikája.

Mindezek alapján úgy gondolom, hogy elengedhetetlen az árverés átgondolt szabályozása mind hatósági, mind nem hatósági értelemben. Mielőtt azonban javaslatot teszek az árverés intézményének újr szabályozására, érdemes először megnézni azt, hogy háború előtti jogunk miként kezelte e kérdést a polgári jog szintjén.

6.1. A Ptk.

Több szerző is arra az álláspontra helyezkedett, hogy szükségessé vált egyértelmű eljárásjogi szabályok rögzítése. Abban ugyan eltérnek a vélemények, hogy alacsonyabb vagy magasabb szintű jogszabályban kellene szabályozni az árverés általános szabályait, de ugyanarra a következtetésre jutnak akkor, amikor kijelentik, hogy ha lenne ilyen jogszabály, „[...] akkor a Csódtörvénybe csak az került volna bele, hogy ha a felszámoló értékesíteni akar, akkor egyértelműen előre közölnie kell, hogy milyen módon (ár-

verés vagy pályázat) kívánja az eljárást lefolytatni, onnantól kezdve már kötelező lenne rá az adott értékesítési szabály.²⁹ Egy másik vélemény szerint „felvethető, külön árverési törvény megalkotásának igénye és akkor például sem itt [csődjog], sem pedig a közraktározásról szóló törvényben nem kellett volna eljárásjogi szakaszokat beiktatni.”³⁰

Az Új Polgári Törvénykönyv Konceptiója (melyet a Kodifikációs Főbizottság 2001. november 8-i ülésén fogadott el) a majdani Dologi Jog címet viselő III. Könyvének részletezésénél csak annyit mond, hogy az eredeti és származékos szerződésmódok közti különbségtétel jellegzetesen tankönyvi kérdés, és az új Ptk.-ban sem lehet normatív módon kifejezni a szerződésmódok közötti eltéréseket. Annyit azonban megjegyez a Konceptió, hogy az egyes szerződésmódok szabályozását az új körülményekhez kell igazítani. Többet azonban nem tudunk meg arról, hogy mi a (jobbító) szándék a Ptk. 120. §-a tekintetében. Újdonságot hoz azonban a Kötelmi Jogról szóló majdani Negyedik Könyv, amely Második Részében (A szerződés általános szabályainál, a szerződések megkötésénél) leírja, hogy „a versenyztetési (tender) és (nem hatósági) árverés közös lényegi vonásait a szerződéskötések szabályainál sajátos kivételekkel kell kifejezésre juttatni.” A Konceptió álláspontja szerint „[...] a nem hatósági árverés keretében kötött szerződések sajátosságai általánosítva összegezhetőek.” Tekintettel arra, hogy a Konceptió a szerződés megkötése körében kívánja a nem hatósági árverést szabályozni, és nem az egyes szerződéstípusoknál (mint ahogy ezt az Mtj. is tette), úgy gondolom, nem az árverés keretében kötött szerződések sajátosságainak összefoglalása a cél, hanem – mint ahogy az a versenyztetés esetében rögzítésre is került – a szerződéskötés sajátos vonásainak definiálása.

Figyelembe véve a fenti álláspontokat, véleményem szerint nincs szükség olyan külön jogszabályra, amely az árverés általános szabályairól rendelkezne. Amennyiben a Ptk. a szükséges mértékben rögzíti a hatósági és nem hatósági árverés alapelveit, és azt, hogy mikor száll át az árverésen leütött dolog tulajdonjoga, akkor ezen a biztos alapon mindazon jogszabályok és jogterületek megfelelő háttérrel tudják alkalmazni az árverés jogintézményét, és kreálhatnak akár árveréshatalyú tranzakciókat, amelyek ezt az értékesítési formát fontosnak tartják. A tulajdonjog átszállásának időpontja és az adott árveréstípus Ptk.-n belüli elhelyezkedése pedig egyértelmű következtetést engedne arra nézve, hogy eredeti vagy származékos szerződésmódról beszélünk. Azért lenne nem kívánatos megoldás az árverésről szóló jogszabály megalkotása, mert rögvést két jogszabályt kellene hozni, vagy két teljesen különálló részre kellene azt osztani, tekintettel a hatósági és nem hatósági árverések sajátos, és több alapvető és eltérő jellegzetességéből fakadó differenciáira. Továbbá, elemezve akár a hatósági, akár a nem hatósági árverésfajtákat, mindegyik eljárásban speciális rendelkezéseket, vagy hasonló lépések eltérő tartalommal való megtöltését figyelhetjük meg. Ez azonban érthető is, hiszen más részletszabályok alkalmasak a Gt., vagy a Priv. tv., esetleg a Cstv. által szabályozott árverés célszerű és sikeres megtartásához. Így tehát egy egységesítésre törekvő jogszabály inkább jobban megkötné az ezen értékesítési formát alkalmazó eljárásokat, mintsem segítené azokat a vonatkozó rendelkezések egy csoportba szedésével.

Visszatérve a Ptk. újrakodifikálásához, egyetértünk a Konceptióval, különösképpen annak a nem hatósági árverésre vonatkozó tervezett szabályozásával. Úgy gondolom, ezzel a lépéssel meg lehetne húzni a határvonalat a hatósági és nem hatósági árverések között, és közvetetten jelezni lehetne, hogy ingók esetében átadással, míg ingatlanoknál földhivatali bejegyzéssel száll át a tulajdonjog. A jelen kötelmi jogi szabály a magánárverésekre is vonatkozna, és így egyértelművé lehetne tenni, hogy az árverési házak által az árverési feltételekben alkalmazott azon kikötése, miszerint a licit során leütött dolog tulajdonjoga magával a leütéssel száll át a vevőre, tarthatatlan. Ami a dologi jogi

árverés-szabályozást illeti, egyértelművé kellene tenni azt, hogy hatósági árverésnél ingatlan esetében az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzéssel száll át a tulajdonjog. Ingók esetében, véleményem szerint, két megoldást lehet alkalmazni. Az egyik út az lehetne, hogy az ingó dolog tulajdonjoga az árverés jogerőre emelkedésével száll át a vevőre. Ezzel a megoldással és a Ptk. jelenlegi 120. § (1) bekezdésének tartalmával egyértelművé válna, hogy ingó esetében beszélhetünk eredeti szerződésmódról, míg ingatlan esetében nem, még akkor sem, ha maga az árverés hatóságának minősül. Úgy gondolom, hogy e rendelkezés bevezetése a Vht.³¹ szabályozását sem borítaná fel, amely jelenleg ingó esetében úgy rendelkezik, hogy a tulajdonjog a vételár kifizetésével száll át. Miután a vételárát nyomban az árverést követően ki kell egyenlíteni, így a javasolt megoldás a jogerőre emelkedésig tolná ki a tulajdonjog átszállásának pillanatát. Ingatlan esetében pedig a már kifejtettek szerint a Vht.-ból és a Ptk.-ból is a földhivatali bejegyzésre lehet következtetni, tehát itt nem jelentene változást a fenti szabály. Ezzel a megoldással a tulajdonátzállás tekintetében azonos jogi helyzet állna elő az ingó hatósági határozattal történő és hatósági árverésen történő megszerzésének tekintetében.

Ingóságokat tekintve a másik megoldás az lehetne, ha a Ptk. átvinné a Vht. jelenlegi szabályozását, és így a vételár kifizetéséhez kötné a tulajdonátzállás időpontját. Ezzel a megoldással a status quo fennmaradna, méghozzá úgy, hogy kizárólag a Cstv. által rendezett felszámolási árverés szabályai gyarapodnának e kitéttel (már amennyiben a felszámolás keretében lefolytatott ezen értékesítési formát hatósági árverésnek tekintjük). A ma hatályos jogunk ugyanis az összes hatósági árverésfajtájánál a Vht. szabályaira utal, így ezzel a technikával a ma általánosan alkalmazott, a Vht. által definiált árverésszabályt emelnénk ki, és helyeznénk be a Ptk.-ba.

A Ptk.-t ingók esetében bármelyik irányban is „álmodjuk meg”, úgy gondolom, nincs arra szükség, hogy a Ptk. taxatívén sorolja fel a hatósági árverésfajtákat. Hasznos lenne azonban, ha hatósági árveréseket szabályozó jogszabályok rögzítenék azt, hogy az adott esetben milyen árverésről is rendelkeznek, hiszen így elkerülhetőek lennének az erre vonatkozó viták és a joggyakorlat, jogirodalom (például a Vht.-t érintő) ellentétes jogi álláspontjai.

A fentiekben leírt szabályozási modellek azonban azt elkerülhetlenné teszik, hogy meghatározásra kerüljön a hatósági árverés fogalma. Mint ahogy korábbi elemzések megmutatták, több, mint két tucat jogszabály használ vagy utal árverésen történő értékesítésre, s még a Kodifikáció is használja a nem hatósági árverés fogalmát. Tekintettel arra, hogy igen lényeges jogkövetkezményei vannak annak a ténynek, hogy egy adott értékesítési forma hatóságának minősül vagy sem, álláspontom szerint fontos lenne vagy jogszabályban (akár a Ptk.-ban, akár hatósági árverés alapjának is tekinthető Vht.-ban) rögzíteni ennek kritériumait, definícióját, vagy a jelzett Ptk. módosítási javaslatok után a bírói gyakorlatra bízni ennek kidolgozását.

Megfontolandó lehet továbbá az is, hogy a Ptk. pontosításán túl magát a Vht. árverésre vonatkozó rendelkezéseit tesszük meg a hatósági árverés alapvető és általános szabályozásának.

6.2. Egyéb, árverést szabályozó jogszabályok

Javaslom, hogy a Vht., a Cstv., az Art., a Kpt., a közterületen szabálytalanul elhelyezett járművek a rendőrség általi árverését és az elkobzott, vagy büntetőeljárás során lefoglalt dolog árverését tartalmazó jogszabályok *expressis verbis* mondják ki, hogy hatósági árverésfajtát szabályoznak. A javasolt Ptk.-módosítás tükrében pedig a tulajdonjog átszállását illetően vagy tartalmazzanak utalást a Ptk. vonatkozó szabályára, vagy ismételjék meg a Ptk. rendelkezését.

A Gt. esetében úgy gondolom, megfontolandó, hogy a törvény a jövőben ne tartalmazzon utalást a Ptk. 120. §-ra, azaz ne minősítse eredeti szerződésnek az üzletrész árverésen történő megvételét [Gt. 148. § (3) bekezdés]. Ami pedig a közraktározásról szóló 1996. évi XLVIII. törvény 34. § (3) bekezdését illeti, a forgalombiztonság mint érvényesítendő alapelv miatt támogatható, hogy az eredeti szerzőmódra utaló rendelkezés ne kerüljön ki a törvényből.

6.3. Összefoglalás

A Ptk. újrakodifikálása, úgy gondolom, megfelelő időben érkezik ahhoz, hogy az árverések rendezetlen és ellentmondásokkal tarkított, a bírósági gyakorlat és a jogirodalom által (néhol ellentétes irányban) továbbfejlesztett állapotát jogbiztonságot nyújtó módon rendezze.

Dr. Légrádi Gergely

JEGYZETEK

- 1 *Szladits Károly: Magyar Magánjog III.*, Grill Kiadó, Budapest, 1941., 30. o.
- 2 *Lenkovic Barnabás: A dolgi jog vázlatja*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1993., 89. o.
- 3 *Ptk. Magyarázata*; szerk.: *Gellért György*, KJK, Budapest, 1999., 332. o.
- 4 A Legfelsőbb Bíróság az eredeti szerzőmód hatályát bizonyos feltételek mellett ingatlanra is kiterjesztő álláspontjáról a 3.1 pont alatt található részletes elemzés.
- 5 Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény 3. § (3) bekezdés b) pont és 18. § (2) bekezdés c) pont.
- 6 Így például a távollévők között kötött szerződésekről szóló 17/1999. (II. 5.) Korm. rendelet 1. § (3) bekezdés f) pontjában felsorolt „árverés” kategóriája sem tisztázott, melyre egyébként a rendelet hatálya nem terjed ki. A vámtörvény végrehajtásáról szóló 45/1996. (III. 25.) Korm. rendelet is csupán annyit rögzít, hogy teljes vámentességgel járó ideiglenes behozatali eljárást kell alkalmazni az árverésen történő értékesítés céljából behozott használt vámárúkra [134/I. § (1) bekezdés a) pont].
- 7 *Szladits Magánjoga* is csak a végrehajtási árverést tárgyalja az eredeti tulajdonszerzést jelentő árverés jogintézményénél.
- 8 Unicumnak nevezhető *Kisfaludi András: Az adásvételi szerződés* című könyve, mely az árverés címszó alatt lábjegyzetben fejt ki, hogy álláspontja szerint hatósági árverésről rendelkezik még például a kárpótlási árverés, a rendőrség által közterületről elszállított járművek árverése, továbbá az államigazgatási és az adóvégrehajtás során alkalmazott árverés. (KJK, Budapest, 1997., 102. o., 43. lj.)
- 9 *Jogi Lexikon*, főszerkesztők: *Lamm Vanda, Peschka Vilmos*, KJK–Kerszöv, Budapest, 1999.
- 10 *Kiemelés a szerző.*
- 11 Értékpapír értékesítése esetén főszabályként nem közvetlenül a végrehajtó adja el a papírokat, hanem azokat bizományi értékesítésre befektetési szolgáltatónak adja át. Tekintettel azonban arra, hogy a hatóság a megbízó, és az értékesítés ugyanúgy kényszeraktus, az értékpapír értékesítése osztja az egyéb ingó dolgok sorsát.
- 12 Erről bővebben lásd. Az V. pontot.
- 13 *Ptk. Magyarázat*, szerk.: *Gellért György*, KJK, Budapest, 1999., 334. o.
- 14 *Complex Kommentár*, szerk.: *Pongrácz Eszter*.
- 15 Kiemelés tőlem.
- 16 „Ingatlan árverésen kívüli eladásához” fűzött indokolás alapján (Vht. 157. §).
- 17 *Csóke Andrea, Fodorné Lettner Erzsébet, Horváth Andrea, Serényi György: Csőd eljárás, felszámolás, végelszámolás*, KJK–Kerszöv, Budapest, 2001., 355. és 362. o.
- 18 A Cstv. 49. § (5) bekezdése a fentiekben kifejtett érvelés ellen hat, és a származékos szerzőmódot helyezi előtérbe akkor, amikor kijelenti, hogy „ha a felszámoló a vagyontárgy értékesítése során az e törvényben foglalt – az értékesítés formáira és a közjegyző igénybevételére vonatkozó – rendelkezéseknek nem tesz eleget, az érdekelt fél az értékesítéstől számított 30 napon belül az értékesítés – így különösen a pályázat, árverés – eredményeként megkötött adásvételi szerződést a bíróságnál [6. § (1) bek.] keresettel megtámadhatja. E határidő elmulasztása jogvesztéssel jár.”
- 19 A közraktározásról szóló 1996. évi XLVIII. törvény 1. § (1), 2. § (2), 5. § (1) bekezdései.
- 20 Ezt alátámasztó érvként lehet kiemelni analógia alapján a már idézett PK 9. sz. állásfoglalást is, amely szerint végrehajtási (azaz hatósági) árverésnél az adós tulajdonostársait elővásárlási jog nem illeti meg, míg a közös tulajdon megszüntetése esetén a tulajdonostársaknak van elővásárlási joguk. Mint ahogy az a jelen árveréstípusnál is megfigyelhető.
- 21 1991. évi XXV. törvény a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról és a végrehajtásáról szóló 104/1991. (VIII. 3.) Korm. rendelet.
- 22 A jogszabályban szabályozott ezen árverésre egy speciális esettől eltekintve 1994. május 31. napját követően nem kerülhet sor.
- 23 Az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaság Versenyeztetési Szabályzatának jóváhagyásáról szóló 1057/1996. (V. 30.) Korm. határozat.
- 24 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet.
- 25 Lásd. 3.1. pont alatt.
- 26 *Ptk. Magyarázata*; szerk.: *Gellért György*, KJK, Budapest, 1999., 332. o.
- 27 *Szladits Károly: Magyar Magánjog Vázlatja*, Grill Kiadó, Budapest, 1933., II. kötet, 261. o.
- 28 A pályázatot az nyeri, aki a legmagasabb összegű vételárát ajánlotta fel.
- 29 *Csóke Andrea, Fodorné Lettner Erzsébet, Horváth Andrea, Serényi György: Csőd eljárás, felszámolás, végelszámolás*, KJK–Kerszöv, Budapest, 2001., 355. o., 112. lábjegyzet
- 30 *Tóth Mihály, Török Gábor: Csődjog* (sorozatszerk.: *Sárközy Tamás*), HVG-ORAC, 2001., 258. o.
- 31 A Cstv. rendelkezéseit pedig azért nem érintené, mert a Cstv. sem ingó, sem ingatlan esetén nem rendelkezik a tulajdonjog átszállásának időpontjáról.

A bizomány fogalma a német jogban – minta az új magyar Ptk. számára?

1. Bevezetés

Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója úgy fogalmaz, hogy a készülő új magánjogi kódexben korszerűsíteni kell majd a bizományi szerződés hatályos törvényünkben szereplő szabályait, alkalmassá téve azokat az üzleti életben alkalmazott bizományi ügyletek jogi rendezésére. A Konceptió szerint ehhez mintául szolgálhatnak többek között a német kereskedelmi törvény, a *Handelsgesetzbuch* bizományra vonatkozó rendelkezései.¹

Ebben a dolgozatban az említett célkitűzésnél jóval szélesebb feladatra vállalkoztam. A cikk nem fogja át a bizományi szerződés korszerűsítésére vonatkozó javaslatok összességét, a vizsgálatot a bizomány fogalmára korlátoztam. Álláspontom szerint a bizomány korszerű definiálása elengedhetetlen a részletszabályok újragondolása előtt. Az 1960-ban hatályba lépett Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) megalkotói ugyanis nem számoltak a bizományi szerződés széles körű alkalmazásával,² nem fektettek kellő súlyt a törvényi fogalom szabatos és pontos meghatározására. A tanulmány megkísérli a bizomány német fogalmának az elemeit kiemelni, amelyek az új magyar Ptk. számára hasznosíthatóak, mintául szolgálhatnak a bizományi szerződés új szabályainak megszüvegezéséhez. Célok nem pusztán a német illetve a magyar bizomány fogalmának mechanikus összehasonlítása volt. A német magánjog magyar polgári jogra gyakorolt hatása eddig sem merült ki az egyes normák szó szerinti lefordításában, hanem sokkal inkább elméleti megfontolások, alapvető értékek és elvek, szabályozási módszerek és rendszerezési elképzelések átvételében testesült meg.³

A bizomány német fogalmának elemeit több szűrőn keresztül rostáltam. Ezek közé tartoztak a magyar magánjog tradíciói és az üzleti élet jelenkori törvényalkotásban is megjelenő igényei, illetve mindenek előtt a dogmatikai tisztaság ideálja. Hiszen „nem sikerülhet színvonalas polgári jogi kódexet alkotni a magánjog

évezredes dogmatikai eszköztárának teljes és pontos ismerete és kritikai felhasználása nélkül.⁷⁴

Az elemzés három fő problémát dolgoz fel. Mindenekelőtt a német kereskedelmi törvény szabályozási alapkoncepcióját kellett megvizsgálnom, az új magyar kódex elvi háttérével és magánjogi jogfejlődésünk fő irányával összevetve. Azt próbáltam eldönteni, hogy a bizomány kereskedelmi jogi ügyletként történő felfogása mintául szolgálhat-e a jövőbeli magyar kodifikáció számára, illetve ezzel összefüggésben: a bizomány alanyi vagy tárgyi alapú meghatározása tűnik helyesebbnek. Ezután következhet a bizományi szerződés fogalmi körének de lege ferenda meghatározása, azaz a válasz arra a kérdésre, hogy a jövőben milyen szerződéstípusba tartozó szerződések megkötésére vállalhat majd kötelezettséget a bizományos. Végül a német jog segítségével a bizomány más szerződéstípusoktól való egzakt elhatárolásához kerestem dogmatikai fogódzókat.

2. A német kereskedelmi törvény szabályozási alapkoncepciója

Az első német kereskedelmi törvény (az Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch – ADHGB) 1861-ben, még a német egység megvalósulása előtt született. Ezt a törvényt váltotta fel az 1897-ben elfogadott és 1900-ban hatályba lépett Handelsgesetzbuch (a továbbiakban: HGB), a mai német kereskedelmi törvény, amely jelentősen módosította a bizományra vonatkozó szabályokat is. A HGB nem a bizományi szerződés vagy a bizományi ügylet, hanem a bizományos fogalmát határozza meg. Eszerint bizományos az, aki iparszerűleg vállalja, hogy árukat vagy értékpapírokat más (a megbízó) számlájára saját nevében vesz vagy elad [HGB 383. § (1) bekezdés].

A dolgozatnak ebben a részében két, egymással szorosan összefüggő kérdésre kell választ keresnem. Elsődlegesen arra, hogy érdemes-e recipiálni a bizományt kereskedelmi ügyletként felfogó álláspontot, azaz konkrétan szükséges-e felvenni az iparszerűség kritériumát az új magyar kódex bizomány-fogalmába? Másrészt megoldást kell találnom arra a dilemmára, hogy a bizomány alanyi oldalról történő meghatározása mintául szolgálhat-e az új magyar Polgári Törvénykönyv számára. A hatályos magyar jog és német jog különbözősége zömmel történeti okokra vezethető vissza. Az elemzést ezért két szálon folytatom. Külön-külön vizsgálom a bizomány szempontjából a kereskedelmi jog – általános magánjog dualizmusának, illetve az iparszerűség kifejezésnek hazai és német jogtörténetét, jelentőségét és a bizomány alanyi oldalról történő definiálásának a magyar jogba illeszthetőségét.

A bizományról a német jogban a kereskedelmi törvény rendelkezik, az 1900-ban hatályba lépett polgári törvénykönyv, a Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) nem. Ennek alapján a német jogfelfogás a bizományt egyértelműen a kereskedelmi jog térénumába sorolja, szemben az adásvétellel, amelyre vonatkozóan mind az általános polgári jog, mind a kereskedők külön magánjoga tartalmaz szabályokat: előbbi az általános magánjogi adásvételről (BGB 433–479. §), utóbbi pedig a kereskedelmi vételről (HGB 373–382. §) szól.

A Handelsgesetzbuch alanyi alapon határolja el szabályainak érvényesülési területét az általános magánjogi szabályok hatályosulási körétől,⁵ figyelemének középpontjában a kereskedő áll, a kereskedő által kötött ügyleteket szabályozza.⁶ A német kereskedelmi törvény alapvető fogalma tehát a kereskedő.

A német jogirodalom álláspontja értelmében a bizományos a törvény erejénél fogva kereskedő.⁷ Az a személy azonban, aki más számlájára a saját nevében elad vagy vesz, csak akkor tekinthető bizományosnak, ha tevékenységét iparszerűleg folytatja,⁸ hiszen a HGB 1. § (1) bekezdése alapján a törvény értelmében kereskedő az, aki iparszerűleg kereskedelmi tevékenységet folytat. Az iparszerűség kritériuma ezek szerint lényegi eleme a bizományos fogalmának is: ez alapozza meg a saját nevében más

számlájára adásvételi szerződést kötő személy kereskedői minőségét. Az ilyen személy ügylete csak akkor tartozik a kereskedelmi törvény hatálya alá, ha iparszerűleg jár el. Az iparszerűség jelentéstartalmának a jogirodalomban felbukkanó árnyalatnyi eltéréseit ehelyütt nem kívánom mélyebb elemzés alá vonni.⁹ Elegendőnek és találónak tartom Rudolf Lóránt pécsi jogászprofesszor egyik korai, a magyar kereskedelmi törvényről szóló, de az iparszerűség fogalma tekintetében a német jogra is vonatkoztatható munkájának a megfogalmazását. „Az iparszerűség ismérve: a hivatásszerűség. Ennek ellentéte: az alkalmasszerűség. Hivatásszerűnek pedig azt a tevékenységet mondjuk, amely előre meg nem határozott és meg nem határozható számú kereskedelmi ügylet kötésére irányul azzal a céllal, hogy ebből a tevékenykedő állandó jellegű jövedelmet húzzon”.¹⁰ Az iparszerűség tehát az önálló kereskedelmi jog általános magánjogtól történő elhatároló ismérve.

Mivel a bizomány a német jogban a kereskedelmi jog szabályozási körébe tartozik, és ezt a jogterületet a HGB alanyi megközelítéssel szabályozza, nem meglepő, hogy a jogszabály a bizomány helyett a bizományos fogalmát teszi törvényi definícióvá, annak ellenére, hogy az adott fejezet „A bizományi ügylet” (Kommissionsgeschäft) címet viseli. A bizomány alanyi definíálásának oka tehát a HGB szabályozási koncepciójában rejlik, amely a kereskedelmi jog – mint a kereskedők külön magánjoga – tárgyát alanyi oldalról közelíti meg.

A kereskedelmi jog, mint a kereskedelem külön magánjoga általában azokban az országokban alakult ki, amelyekben a magánjogi kodifikáció késedelmet szenvedett.¹¹ Ismeretes, hogy bár Magyarországon az 1848. évi XV. törvénycikk 1. §-a már célul tűzte ki a Polgári Törvénykönyv megalkotását, az óhaj csak az 1959. évi IV. törvénnyel vált valóra. A kereskedelem igényei azonban már a XIX. században törvényi szabályozást sürgették, így született meg az 1875. évi XXXVII. törvény (a Kereskedelmi Törvény, a továbbiakban: Kt.). Ebben az iparszerűség fogalma komoly szerepet játszott: elsődlegesen a kereskedő definiálására szolgált, azonban a kereskedelmi ügylet meghatározásában is megjelent. A Kt. ugyanis nem tisztán alanyi oldalról közelítette meg az önálló kereskedelmi jog tárgyát. A HGB elődjének, az 1861-es ADHGB-nek megoldását követte: ún. vegyes rendszert alkalmazott, azaz mind a kereskedő mind a kereskedelmi ügylet fogalmával operált. A Kt. 3. §-a alapján kereskedőnek a törvény értelmében az tekintendő, ki saját nevében kereskedelmi ügyletettel iparszerűleg foglalkozik. Emellett a törvény tételesen felsorolta az alanyi jogkörtől függetlenül, objektíve kereskedelminek minősülő ügyleteket, és pedig előbb a mindenképpen ilyennek tekintendő ún. abszolút kereskedelmi ügyleteket (Kt. 258. §), majd a csak „iparszerű folytatás” esetén kereskedelminek minősülő ún. relatív kereskedelmi ügyleteket (Kt. 259. §); s végül – szubjektív alapon – kereskedelmi ügyletként határozta meg a „kereskedő” által kötött, „kereskedelmi üzlete folytatásához tartozó” ún. presumpatív kereskedelmi ügyleteket.¹² Ez a törvényszerkesztési megoldás mind a korabeli mind a mai vélemények szerint szerencsétlen volt: a kereskedőt a kereskedelmi ügylet, a kereskedelmi ügyletek nagy csoportját pedig a kereskedői minőség révén határozta meg.¹³

A Polgári Törvénykönyv hatályba lépése előtti magyar jogban a bizományt a Kereskedelmi Törvény szabályozta, az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat nem ismerte ezt a szerződéstípust. Az elmélet ennek ellenére megkülönböztette a magánjogi, illetve a kereskedelmi jogi bizományt, a bírói gyakorlat azonban előbbire – törvényi szabályozás hiányában – az utóbbi szabályait alkalmazta.¹⁴

A Kt. 259. §-ának első pontja szerint, amennyiben iparszerűleg folytatják, a bizományi ügylet kereskedelmi ügyletnek tekintendő. A fenti felosztás alapján tehát a bizomány a relatív kereskedelmi ügyletek kategóriájába tartozott. Akkor minősült kereskedelmi ügyletnek, ha a kereskedő iparszerűen végezte bizományosi tevékenységét.

A magyar magánjog későbbi alakulása során az 1960. május 1-jén hatályba lépett Polgári Törvénykönyv letért a Kt. által kijelölt útról. A Ptk. szövege már nem tartalmazta az iparszerűség kritériumát, és nem ismerte a kereskedő fogalmát. A törvény az állampolgárok, valamint az állami, gazdasági és társadalmi szervezetek vagyoni és egyes személyi viszonyait egységesen volt hivatott szabályozni. A Ptk. megalkotója ezzel formálisan megszüntette a kereskedelmi jog különállását, bár a Kt. egyes rendelkezései – jelentőségüket veszítve – hatályban maradtak.

Megjelent azonban a Polgári Törvénykönyvben a szocialista szervezet fogalma, amely arra szolgált eszközzül, hogy az állami tulajdonon belül megkerülhetetlenül különböző szabályozási igényeket az egységes Polgári Törvénykönyvön belül lehessen tükröztetni, és ne kelljen külön gazdasági jogi kódexet alkotni.¹⁵ A szocialista szervezet kifejezést az 1977. évi IV. törvény gazdálkodó szervezetre változtatta és részben módosította az ilyen szervezetekre vonatkozó külön szabályokat. A szocialista szervezet, illetve később a gazdálkodó szervezet törvényi megjelenése mutans formában ugyanazt a szándékot juttatta kifejezésre, mint amely a kereskedelmi jog és a magánjog dualizmusának gondolatában is jelen volt: a gazdasági élet professzionális szereplőire más magánjogi szabályok vonatkoznak, mint az egyéb jogalanyokra.

A bizományi szerződés tekintetében a Ptk. eredeti szövege nem tartalmazott alanyi megszorítást, nem voltak külön szabályok a szocialista szervezet által kötött bizományi szerződésre vonatkozóan. Az 1978. március 1-jétől hatályos törvényszövegben már több helyen is eltérő szabályokat találunk arra az esetre, ha a megbízó vagy a bizományos gazdálkodó szervezet. A Ptk. akkori 508. § (1) bekezdése szerint ha a bizományos a megbízóra kedvezőbb feltételek mellett köti meg az adásvételi szerződést, mint amilyeneket a bizományi szerződésben megállapítottak, az ebből eredő előny a megbízót illeti meg. Az ezzel ellentétes megállapodás semmis, ha magánszemély a megbízó. Az 510. § (1) bekezdése alapján pedig a bizományos az adásvételi szerződést a megbízóval csak akkor kötheti meg maga, ha a dologra jogszabály vagy hatóság rögzített árat állapít meg, vagy a szerződő felek gazdálkodó szervezetek. Ezeket a gazdálkodó szervezet részvételével kötött bizományi szerződésre vonatkozó speciális szabályokat a 73/1992. (XII. 28.) számú Alkotmánybírósági határozat helyezte hatályon kívül.

Az 508. § (1) bekezdése második mondatának alkotmánybírósági megsemmisítését kérő indítványozó megítélése szerint a magánszemély megbízóval kapcsolatos korlátozó rendelkezés a magánszemélyek és a jogi személyek között indokolatlan és alkotmányellenes megkülönböztetést tesz, azt a benyomást kelti, mintha a magánszemély vállalkozó ügyei vitelében korlátozottabb képességekkel rendelkeznek, ezért az államnak a magánszemélyt meg kell védenie. Az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) az 508. § (1) bekezdésének második mondata tekintetében az Alkotmány 9. § (1) bekezdéséből indult ki, amely a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogúságát és egyenlő védelmét deklarálja. Az AB álláspontja szerint az Alkotmány 9. § (1) bekezdése összefüggésében a 70/A. § (1) bekezdésével olyan általános jogegyenlőségi tétel, amely egyrészt a tulajdon bármely formájával kapcsolatban tiltja a diszkriminációt, másrészt nemcsak a tulajdonjogra, hanem az abból folyó egyéb vagyoni jogokra is vonatkozik. Eszerint a polgári jogi jogviszonyok körében tett megkülönböztetés – kellő súlyú alkotmányos indok hiányában – ugyancsak alkotmányellenes.

Az Alkotmánybíróság szerint bizományosi tevékenységet áruforgalomban folyamatosan résztvevő személy szokott folytatni, aki ismeri a piaci körülményeket. Az új gazdálkodási körülmények között – ha vannak is még, akik teljes körű tájékozottsággal nem rendelkeznek – az áruforgalom és a piaci feltételek ismerete a jogok és kötelezettségek egyenlősége folytán minden üzletszerűen gazdasági tevékenységet folytató jogalanytól elvárható.¹⁶

Mindezek alapján az AB szerint az 508. § (1) bekezdésének második mondatában szereplő semmisség (magánszemély meg-

bízó esetén), mint kötelező joghatás aránytalan korlátozást eredményez, ezért alkotmányosan meg nem engedhető diszkriminációt valósít meg. Így ezt a rendelkezést az AB az Alkotmánnyal ellentétnek nyilvánította és megsemmisítette.

Az AB a szerves összefüggésre tekintettel a vizsgálatot kiterjesztette a Ptk. – indítványozó által nem hivatkozott – 510. §-ára is, amely a bizományos ún. belépési jogát szabályozza. Ez a rendelkezés egyrészt az árformától, másrészt a szerződő felek személyétől függő megkülönböztetést tartalmazott oly módon, hogy a hivatásszerűen gazdasági tevékenységgel foglalkozó magánszemélyt kirekesztette és belépésre csak a gazdálkodó szervezetet jogosította fel. A szabályt az AB a fent kifejtettek folytán szintén alkotmányosan meg nem engedhető diszkriminációnak minősítette, ezért a Ptk. 510. § (1) bekezdésének a szövegét a következőképpen határozta meg: a bizományos az adásvételi szerződést a megbízóval maga is megkötheti.¹⁷

Az AB 1992-es döntésében olyan irányt mutatott a bizományi szerződésre vonatkozó szabályok fejlődésének, amelyben nincs alanyi korlátozás, különbségtétel. A szerződés mindkét alanyi pozíciójában szerepelhet gazdálkodó szervezet és magánszemély is, a törvényi rendelkezések minden esetben azonosak. Ezzel a határozattal az Alkotmánybíróság mintha megelőlegezte volna az új Ptk. alapvető szabályozási koncepcióját. Az új Polgári Törvénykönyv ugyanis monista elven épül majd fel: átfogja az üzleti világot, a kereskedelem, vagyis a vagyoni forgalom professzionális szereplőinek és a magánszemélyeknek magánjogi viszonyait egyaránt. Ez a kiinduló felfogás mindenképp a szerződési jog új szabályainak kidolgozásánál játszik fontos szerepet. A monista elv következményeként úgy kell megalkotni a szerződések általános szabályait, hogy azok valamennyi jogalany kapcsolatát rendezni legyenek képesek, és e körben ne legyen szükség speciális normákra.¹⁸ Az új Ptk. egységesen kívánja szabályozni a kereskedelmi (üzleti) forgalom és a – nem fogyasztói minőségben szerződő – magánszemélyek szerződéses viszonyait. Az új szerződési jogot úgy kell megalkotni, hogy szabályai a kereskedelmi (üzleti) forgalom szerződéses kapcsolatainak jogi közvetítésére alkalmasak legyenek, az ilyen szerződésekre szabott (modellezett) normákat fogalmazzanak meg. Ez az alapkoncepció természetesen nem zárja ki azt, hogy a – nem fogyasztói minőségben szerződő – magánszemélyek szerződéses kapcsolatai körében szerepet játszó szerződéstípusok (megbízás és altípusai, tartási és életjáradéki szerződés, ajándékozás stb.) szabályainak megalkotásánál ennek az alanyi körnek az igényeit elégítsük ki.¹⁹

A bizományi szerződés tipikusan a kereskedelem szerződéstípusa, ezért szabályait az üzleti élet igény szintjére kell modellezni. Az Alkotmánybíróság határozatában kijelölt jogfejlődési iránnyal és az új Ptk. koncepciójában lefektetett monista elvvel azonban nem állna összhangban a bizományi szerződés alanyi körét szűken megszabni, és csak az iparszerű kereskedelmi tevékenységet folytató személyek számára nyitva hagyni. Fenn kell tartani hatályos jogunk azon szabályát, mely szerint bizományi szerződést valamennyi alany köthet, és nincsenek különös szabályok arra az esetre, ha a bizományos vagy a megbízó gazdálkodó szervezet esetleg kereskedő. Ezen megfontolás alapján nincs szükség az iparszerűség kritériumának a törvényi fogalomba történő felvételére sem. Hiszen az iparszerűség a bizományos kereskedői minőségére utal, és azt sugallná, hogy a törvényi szabályait csak abban az esetben kell alkalmazni, ha a szerződésben bizományosként kereskedelemmel hivatásszerűen foglalkozó jogalany szerepel.

Hasonló aggályokat vet fel a magyar magánjog szempontjából a HGB-nek az a szabályozási módszere, amely nem a bizományi szerződés, hanem a bizományos fogalmát teszi törvényi meghatározássá. A magyar polgári jog történetét végigtekintve kizárólagosnak mondhatjuk azt a törvényszerkesztési megoldást, amely az egyes szerződéstípusokat tárgyi alapon szabályozta. A Kt. bizományi ügylet definícióját adta, és már a korabeli kommentár-irodalom egyetértett a törvényt előkészítő értekezlettel, amely mellőzte azt az indítványt, miszerint a Kt.-nek csak a bizományos fogalmát

kellene meghatározni.²⁰ A magyar magánjog további alapvető kútforrása, a soha hatályba nem lépett, de szokásjogi alapon mégis hatályosult 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat is tárgyi alapon definiálta a szerződéseket, akárcsak a jelenlegi Ptk. A magyar magánjogi szabályozás módszerétől tehát idegen volna a bizományi szerződés helyett a bizományos fogalmának a meghatározása.

Bizományi szerződést – akár megbízóként, akár bizományosként – a hatályos joganyag alapján és remélhetőleg a jövőben is minden jogalany köthet, a törvényi rendelkezések bármely alany esetében azonosak. A bizományi szerződés nem a szűken meghatározott alanyi kör alapján, hanem a szerződés tartalmára vonatkozó szabályok alapján különíthető el más szerződéstípusoktól. A bizományos fogalmának törvényi lefektetése tehát nemcsak, hogy szemben állna a magyar magánjogi szabályozás tradícióival, de egyben értelmetlen is lenne. Szabályozást nem a bizományos, hanem a bizományi szerződés meghatározása igényel.

Mindezek alapján kimondható, hogy a HGB kiindulópontja az új Ptk. számára nem szolgál mintaként. A készülő Kódex monista elven áll, azaz elfogja mind a vagyoni forgalom professzionális szereplőinek mind a magánszemélyeknek magánjogi viszonyait. Az iparszerűség felvétele a bizományi szerződés fogalmi elemei közé arra utalna, hogy a törvény szabályai csak arra az esetre vonatkoznak, ha a bizományi szerződést bizományosként hivatásszerűen közvetítő tevékenységgel foglalkozó kereskedő köti meg. Ez a megoldás szemben állna az új Ptk. szerződési jogi részének alapkoncepciójával. Szükségtelen tehát a bizományi szerződés új törvényi fogalmába felvenni az iparszerűség kritériumát, és ezzel szoros összefüggésben a magyar polgári jog hagyományait követve nem a bizományos, hanem a bizományi szerződés fogalmát kell majd meghatározni.

3. Milyen szerződéstípusba tartozó szerződéseket köthet a bizományos?

Érdekes párhuzam fedezhető fel a HGB és a Ptk. fogalom-meghatározása között a bizományos által megköthető szerződések tekintetében. Egyik törvény sem ad világos választ arra a kérdésre, hogy milyen szerződéstípusba tartozó szerződések megkötésére vállalhat kötelezettséget a bizományos. A HGB elődje, az ADHGB még jóval szélesebb körben határozta meg a bizományos által megköthető szerződések körét: úgy rendelkezett, hogy a bizományos kereskedelmi ügyletek megkötésére vállal kötelezettséget. A HGB ezzel szemben a bizományos fogalmát a 383. §-ban arra a személyre korlátozta, aki saját nevében a megbízó számlájára adásvételi szerződést köt.

Az utóbbi törvény 406. § (1) bekezdése szerint azonban a bizományra vonatkozó fejezet szabályait akkor is alkalmazni kell, ha a bizományos kereskedelmi tevékenysége körében idegen számlára és saját nevében a 383. §-ban megjelöltől eltérő ügylet megkötésére vállal kötelezettséget. Az adott szabályok tehát arra a szerződésre is vonatkoznak, amelyben nem áruk vagy értékpapírok eladására illetve megvételére, hanem valamely más kereskedelmi ügylet megkötésére vállal kötelezettséget a kereskedő. A 406. § (1) bekezdése ugyanakkor a német jogirodalom álláspontja szerint nem eredményezi a bizományi ügylet fogalmának a kiterjesztését, hiszen az említett ügylet nem minősül bizományi ügyletnek, csak alkalmazni kell rá a fejezet szabályait.²¹ Másként vélekednek a szerzők a 406. § (2) bekezdéséről, amelyben a bizományi ügylet fogalmának valódi kiterjesztését látják.²² A hivatkozott bekezdés úgy rendelkezik, hogy a fejezet értelmében vételi vagy eladási bizománynak minősül az a szerződés is, amelynek tárgya olyan helyettesíthetetlen ingó dolog szállítása, amely a vállalkozó által beszerzett anyagból kerül előállításra.²³

A hatályos Ptk. 507. §-a szerint bizományi szerződés alapján a bizományos díjazás ellenében köteles a megbízó javára a saját nevében adásvételi szerződést kötni. A Ptk. ugyanakkor az 513. § (1) bekezdésében kiterjeszti a bizományi szerződés fogal-

mát a bizományos által saját nevében, a megbízó javára kötött más szerződéstípusba tartozó szerződések megkötésére is. Ezen bekezdés szerint bizományi szerződés az a szerződés is, amelynek alapján a bizományos nem adásvételi, hanem más szerződés kötésére vállalt kötelezettséget. A bizományos tehát nem csak adásvételi szerződést köthet, hanem bármilyen más szerződést is. Ugyanakkor ha a szerződés tárgya fuvarozási szerződés megkötése, az hatályos Polgári Törvénykönyvünk alapján szállítmányozási szerződésnek minősül, amely a bizománytól önállósult, nevesített szerződéstípusként nyert szabályozást.

A Ptk.-nak ez a szerkesztési megoldása valószínűleg helytelen: a bizományi szerződés törvényi fogalma (az 507. §-ban) nem konzisztens az 513. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezéssel. A bizományi szerződés lehetséges tartalmának a széles körű meghatározása azonban helyesnek tűnik. A magyar bíróságok az 507. § expressis verbis kijelentésével szemben is elfogadták annak a lehetőségét, hogy a bizományos ne csak adásvételi, hanem más típusú szerződést is köthet a saját nevében, a megbízója javára.²⁴

Az üzleti életben alkalmazott bizományi ügyletek szabályozásának igénye pedig megkívánja, hogy a bizományi szerződés alkalmazási körét az új Ptk.-ban se szűkítsük le adásvételi szerződések megkötésére, azaz ebben a tekintetben ne kövessük a HGB megoldását. Jól mutatja ezt, hogy a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény már rendelkezik olyan bizományi szerződésről, amelynek tárgya nem adásvételi szerződés megkötése. A törvény 168. § (1) bekezdésének egyik fordulata szerint a befektetési szolgáltató az ügyfél által a befektetési szolgáltatótól letétbe helyezett vagy az ügyfél számára értékpapírszámlán nyilvántartott értékpapír-kölcsönzésében bizományosként közreműködhet. A tőkepiac új szabályozását adó törvény tehát számol azzal, hogy a bizományi szerződés a jövőben is irányulhat az adásvételi szerződés megkötésén kívül más szerződések (például kölcsön-szerződés) kötésére.

Nyilvánvalóan vagy további jogalkotói munkát tenne szükségessé vagy jogalkalmazói bizonytalanságot okozna, ha az új Ptk. nem tenné lehetővé a bizományos számára, hogy az adásvételi szerződésen kívül más szerződéseket is köthessen. Ekkor ugyanis vagy módosítani kellene a tőkepiaci törvényt, vagy a bírói gyakorlatra bízni, hogy a nem adásvételi tárgyú bizományi szerződésekre milyen szabályokat kell alkalmazni. A készülő kódexben tehát továbbra is abból kell kiindulnunk, hogy a bizományos fuvarozási szerződés kivételével bármely más szerződéstípusba tartozó, illetve atipikus és vegyes szerződések megkötésére is kötelezettséget vállalhat. Ennek a jogalkotói megfontolásnak azonban egyértelműen ki kell derülnie a bizomány fogalmából. A törvényi definíciónak tehát pusztán azt kellene kimondania, hogy a bizományos szerződéskötésre vállal kötelezettséget.

Bár a HGB alapján nem tudjuk egyértelműen megmondani, hogy milyen szerződések megkötésére vállalhat kötelezettséget a bizományos, a definíciónak az az eleme, amely a bizományos által megköthető szerződések között külön nevesíti az értékpapírok eladását illetve vételét, a professzionális kereskedelem igényeit szolgálja. A bizományi szerződés ugyanis jelenleg is kiemelt szerepet játszik az értékpapír tranzakciók lebonyolításában mind Magyarországon mind Németországban. Éppen ezért meg kell fontolni ez utóbbi fordulat felvételét az új Ptk. bizományi szerződésre vonatkozó rendelkezései közé. Annál is inkább, miután a már említett tőkepiacról szóló törvény számtalan helyen tesz említést értékpapír-bizománysról.

4. Elhatárolási kérdések

A kontinentális szerződési rendszerekben – így a magyar illetve a német jogban is – a szerződéstípusok máig igen fontos szerepet játszanak. Funkciójuk az idők folyamán fontos változásokon ment keresztül, de jelentőségük a mai jogokban változatlan maradt.²⁵ Ahhoz, hogy ennek a kihívásnak a bizományi szerződéstípus ele-

get tudjon tenni, egyértelműen el kell tudnunk különíteni a bizományi szerződéseket más szerződéstípusba tartozó szerződésektől. Ez azonban nem egyszerű feladat: a bizományi szerződés gyakran különböző szerződéstípusok elemeit is tartalmazhatja, átmenetet képezhet más szerződéstípusok felé.²⁶ A legtöbb nehézséget a bizományi szerződésnek a megbízástól illetve az ún. saját számlás szerződésektől való elhatárolása okozza. A német jog vizsgálata mind a két jelzett probléma megoldásához közelebb segíthet.

4.1. Megbízás – bizomány

A bizományi és a megbízási szerződés elhatárolása mind a német, mind a magyar joggyakorlatban okozott problémákat.²⁷

Szembeötlő, hogy a HGB a bizományossal szerződő felet nem megbízónak, hanem „bizományozónak” (Kommittent) nevezi. A német jogalkotó a szerződések alanyainak eltérő megjelenésével a két külön törvényben (a megbízás a BGB-ben, a bizomány pedig a HGB-ben) szabályozott szerződéstípus elkülönült alkalmazási körét juttatta kifejezésre. Felvethető, hogy az új magyar szabályozás megalkotásakor hasznos volna-e a bizományi és a megbízási szerződés alanyait különböző elnevezéssel illetni, vagy az elkülönítés más módját kellene választani.

A német kereskedelmi törvényhez kapcsolódó jogirodalom állásfoglalása szerint bár a bizomány legbelső, jogi természetét tekintve a megbízás egyik formája, miután a bizomány a megbízottól eltérően nem a megbízó, hanem saját nevében jár el, magától értetődő, hogy a bizományi szerződésnek az egyéb megbízási szerződésektől jelentősen eltérő karakterrel kell rendelkeznie. Ezen eltérő tulajdonságok ugyanakkor nem vezethetnek olyan következtetésre, hogy a bizományi szerződést önmagában álló, és jogilag önállóan megítélendő szerződéstípusnak kell tekinteni. Pusztán annyit szűrhetünk le belőlük, hogy a kereskedelmi forgalom igényei miatt a megbízás alapvetéseinek a bizományi szerződésre vonatkozó alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a HGB arra kifejezetten lehetőséget biztosít.²⁸ A bizomány és a megbízás közötti egyik fő különbséget egyébként a szerzők abban látják, hogy a megbízott a BGB szerint főszabályként ingyenesen jár el, a bizományos azonban mint kereskedő jogosult a díját követelni.²⁹

Az említett okok miatt a német kereskedelmi törvény általános jelleggel nem utal a megbízás törvényi szabályaira. Két helyen azonban említést tesz a megbízás normáiról: a 385. § (2) bekezdésében és a 396. § (2) bekezdésében. Az első esetben a BGB-nek a megbízó utasításaitól való eltérés lehetőségét biztosító, a másodikban pedig a megbízott költségeinek megtérítését előíró szabályára utal. Egyéb tekintetben viszont a német jogalkotó a megbízás szabályainak felhívása nélkül szabályozta a bizományi szerződésből fakadó jogokat és kötelezettségeket. Abban a kérdésben, hogy vita esetén a kereskedő saját vagy megbízója nevében járt el (azaz, hogy bizományi vagy megbízási szerződésről van szó) csak a szerződési nyilatkozatok szabad értelmezése alapján lehet dönteni, törvényi vélelem nem szól egyik lehetséges alternatíva mellett sem.³⁰

A hatályos Ptk. bizományi szerződésről szóló fejezetének csaknem valamennyi szabályánál felmerül a kérdés, hogy a törvény milyen jellegűnek tekinti ezt a szerződéstípust: olyanakké, amely csak csekély mértékben (a saját ügyintézésben) tér el a megbízástól, valójában azonban annak önállósult altípusa, vagy másról van szó, s a bizomány átmeneti forma a megbízás és az adásvételi vagy vállalkozási körbe tartozó, önálló kockázatvállalással járó szerződések között.³¹ A kérdés eldöntésénél a majdani törvénykönyv hosszát is figyelembe kell venni. Amennyiben ugyanis a jogalkotó el kívánja távolítani a bizományt a megbízástól, külön (kétszer) kell szabályozni mindazokat a bizományi szerződés kapcsán felmerülő problémákat, amelyekben a hatályos törvénykönyv a megbízás szabályaira utal.

Vajon megoldaná-e a két szerződés elhatárolását, ha a jövőbeli magánjogi kódexünkben a bizományossal szerződő felet bizományozónak nevezné a jogszabály szövege? A válasz nemleges, éspedig egyszerű a magyar magánjog tradícióiban, másrészt a joggyakorlatban gyökerező okok miatt.

A bizományozó megnevezés ellen szól, hogy a magyar jogi nyelv a bizományossal szerződő felet már másfél évszázada megbízónak nevezi. A kereskedőkről szóló 1840. évi XVI. törvény-cikk bizományról rendelkező 40. §-a a bizományossal szerződő fél tekintetében tartalmazta a német jog kifejezését is (Committent), annak magyar jogi megfelelőjét azonban megbízóként jelölte meg. Hasonlóképpen megbízónak hívta a bizományossal szemben álló felet a Kereskedelmi Törvény, illetve a Ptk. is.

A magyar jogalkalmazásban vélhetően nem jelentene nagy könnyebbiséget, ha a bizományossal szerződő felet a törvény bizományozóként jelölné meg. A hazai bírói gyakorlat egyöntetű abban a tekintetben, hogy a szerződéseket, illetve azok egyes alkatelemeit nem elnevezésük, hanem tartalmuk szerint kell minősíteni, illetve elbírálni.³² Az adott szerződés nem feltétlenül minősülne bizományi szerződésnek, attól, hogy a bizományozó elnevezés szerepel benne. A bizomány fogalmának pontos meghatározása mellett a bíróságok számára nem jelenthet komoly problémát a megbízási és a bizományi szerződés elkülönítése még ha a törvényben a bizományossal szerződő fél az évszázados magyar hagyományokkal egyezően megbízóként lesz is megjelenve.

A két nevezett szerződéstípus alkalmazási köre azonban a hatályos Ptk. szövegében nem válik el élesen. Amíg a megbízott szerződése a megbízó és a harmadik személy között hoz létre jogviszonyt, addig a bizományos szerződéskötése közte és a harmadik személy között.³³ A bizományos gazdaságilag közvetítő, jogilag azonban szerződő fél a közte és harmadik személy között létrejött jogviszonyban.³⁴ Ezt a különbségtételt a Ptk. szövege jelenleg expressis verbis nem tartalmazza. Erdemesnek tűnik ezért a bizományi szerződés fogalmába felvenni az 1875. évi Kereskedelmi Törvény egyik rendelkezését. A Kt. 368. § (külön nem számozott) harmadik bekezdése alapján: ha az ügylet a megbízó határozott kívánságához képest, ennek nevében kötötték, az nem bizomány, hanem megbízásnak tekintik. Ezzel a szabállyal a Kt. törvényi erőre emelte azt az elkülönítési ismérvet, amely alapján a mai jogirodalom megkülönbözteti a megbízást és a bizományt. Pontos elhatárolásuk érdekében hasznos volna az új Ptk. szabályai közé is beilleszteni régi magánjogunk ezen rendelkezését.

4.2. „Saját számlás” szerződés – bizomány

A HGB szövege értelmében a bizományos a „megbízó számlájára” köt adásvételi szerződést, a hatályos Ptk. pedig a „megbízó javára” kifejezést használja. A mai magyar bírósági határozatok zöme a Ptk. szóhasználatát követi, felbukkan azonban a „megbízó számlájára” kitétel is.³⁵

A német kommentár-irodalom szerint a „megbízó számlájára” megfogalmazás a HGB-ben arra szolgál, hogy elhatárolja a bizományi szerződést a saját számlás szerződésektől.³⁶ Ha ugyanis valaki a továbbeladás szándékával szerez be, ezt kétféleképpen teheti. Vagy megvásárolja a dolgot és eladja, és ebben az esetben a továbbeladás kockázatát neki kell viselnie, de megtartja a vételi és eladási ár teljes különbözetét, vagy pedig bizományba veszi a dolgot és mint bizományos értékesíti azt megbízója számlájára. Ebben az esetben a továbbeladás kockázata nem őt terheli, viszont csupán bizományos díjra tarthat igényt, nem pedig a teljes árrésre. A továbbeladás szándékával beszerzőnek tehát aközött kell választania, hogy nagyobb kockázatot vállal-e nagyobb nyereség fejében, vagy kisebb kockázatot kisebb nyereség fejében. Az első esetben „saját számlás” szállítási szerződést, illetve raktári szerződést köt, az utóbbiban „idegen számlás” bizományi szerződést.³⁷

A bizományi szerződés és a saját számlás szállítási szerződés közötti átmeneti formákra számtalan példát találhatunk,³⁸ elhatá-

rolásuk a német joggyakorlatban is problémás.³⁹ Elvi tételként került itt is rögzítésre, hogy a felek által használt kifejezések helyett a szerződés tartalma és annak értelmezése lehet mérvadó,⁴⁰ saját számlás adásvételi szerződés mellett szól, ha a felek pontosan meghatározott vételárban állapodtak meg, illetve ha az utasítási jogot kizárták, különösen a vételár kialakításának tekintetében.⁴¹

Különös nehézséget okoz annak a kérdésnek a megválaszólása, hogy amennyiben a bizományos maga lép be az adásvételi szerződésbe eladóként vagy vevőként, vajon saját vagy idegen számlára jár el.⁴² A német jogirodalom szerint ezt a kérdést csak az ügy konkrét körülményei alapján lehet eldönteni. Bizomány valószínűsíthető, ha a felek elszámolási kötelezettséget és ennek fejében bizományi díjat kötöttek ki.⁴³

A Ptk. szerint a bizományos az adásvételi szerződést megbízója javára köti. Aki saját számlás szerződést köt, az általa az eredeti eladónak kifizetett és a vevőtől megkapott vételár különbözetét magának tartja meg. Egyben átvállalja az eladótól az áru értékesítésének kockázatát. Vajon a saját számlás szerződést kötő személy második adásvételi szerződése minősíthető-e az eredeti eladó javára kötöttnek? Szélsőséges értelmezés alapján ez elképzelhető. Akkor, ha az eredeti adásvételi szerződésben a vevő vételár-fizetési kötelezettségét a továbbértékesítés megtörténtének felfüggesztő feltételétől teszik függővé. Ekkor a második adásvételi szerződésre vonatkozóan nem zárható ki egyértelműen az olyan értelmezés, amely szerint ez a szerződés az eredeti eladó érdekeit elégíti ki, az ő javára szolgál.

A hatályos Ptk. bizomány-fogalma alapján tehát szűk körben és szélsőséges értelmezés esetén fennáll a lehetősége annak, hogy a saját számlás szerződés és a bizományi szerződés között elmosódhatnak a határvonalak. Egyes kivételes esetekben a saját számlás szerződéseket is olyannak lehet tekinteni, amelyet az egyik fél a saját nevében a megbízó (eladó) javára köt. A HGB szövege azonban kizárja ennek a lehetőségét. A saját számlás szerződést kötő fél ugyanis az ügylet természetéből fakadóan saját számlájára jár el, a bizományos viszont a megbízó számlájára.

A terminológiai pontosság igénye miatt tehát megfontolásra érdemesnek tartom, hogy a jövőbeli Polgári Törvénykönyvben a bizományi szerződés fogalmába a „megbízó javára” kitétel helyett a „megbízó számlájára” fordulatot használjuk. Ezzel a saját számlás szerződések és a bizományi szerződések pontosan és maradéktalanul elhatárolhatóak lesznek egymástól.

5. Összegzés

A bizomány a német jogban a kereskedelmi jog szabályozási körébe tartozik, a bizományos HGB-ben szereplő fogalmának pedig lényeges eleme az iparszerűség kritériuma. Álláspontom szerint a német kereskedelmi törvény ebben a tekintetben nem

jelent követendő példát az új magyar Polgári Törvénykönyv számára. Az új Ptk. monista elven épül majd fel, az iparszerűség azonban a bizományos kereskedői minőségére utalna, és így elvontabban állna a bizományi szerződésre vonatkozó 73/1992. (XII. 28.) számú Alkotmánybírósági határozatban megjelölt és a koncepcióban lefektetett elvekkel.

A magyar magánjog hagyományával ellentétben a német kereskedelmi jogban az a szabályozási módszere, amely nem a bizományi szerződés, hanem a bizományos fogalmát határozza meg. Átvétele egyben értelmetlen is lenne: a bizomány nem alanyi köre alapján különül el más szerződéstípusoktól, hanem tartalma alapján. Az új Ptk.-ban tehát a bizományi szerződés fogalmát kell meghatározni, az iparszerűség feltételül szabása nélkül.

Jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyvünk bizomány-fogalma átgondolatlan, mert két eltérő tartalmú rendelkezést tartalmaz arra vonatkozóan, hogy milyen szerződések megkötésére vállalhat kötelezettséget a bizományos. A HGB ebben a kérdésben nem igazít el, ugyanis hasonló bizonytalanság a német jogban is tetten érhető. Az üzleti élet igényeinek nem felel meg az a megoldás, amely a bizományos által megkötendő szerződések közé kizárólag az adásvételi szerződéseket sorolja. A professzionális kereskedelem szükségleteinek a kielégítését szolgálja azonban a német jog azon fordulatának a recipiálása, amely a bizomány fogalmában külön nevesíti az értékpapírokkal kapcsolatos szerződéseket. Az új Ptk.-ban tehát a bizományi szerződés fogalmát úgy kell meghatározni, hogy a szerződés tárgya fuvarozási szerződés kivételével bármilyen szerződés megkötése lehet, az értékpapírokkal kapcsolatos szerződések expressis verbis kiemelésével.

A bizományossal szerződő felet a német kereskedelmi törvény nem megbízóként, hanem bizományozóként (Kommittent) jelöli meg. A bizomány és a megbízás elhatárolásának ez a módja a magyar jog tradíciójától idegen. Az 1875. évi Kereskedelmi Törvény azonban tartalmazta azt az elkülönítési ismérvet, amely alapján a jelenkori jogirodalom megkülönbözteti a megbízást és a bizományt. Azt ugyanis, hogy míg a megbízott a megbízó nevében, addig a bizományos saját nevében köt szerződést. Ezen szabály felvételével elosztható lenne a bizományi és a megbízási szerződések elhatárolásában mutatkozó joggyakorlati problémák többsége.

Szintén nehézséget jelent a bizományi szerződés és az úgynevezett saját számlás szerződés szabatos elkülönítése. A német törvény úgy fogalmaz, hogy a bizományos a megbízó számlájára köt szerződést. Véleményem szerint a HGB-nek ez a megfogalmazása pontosabban határolja el a két nevezett szerződés-típust, mint a hatályos Ptk.-ban szereplő „megbízó javára” megfogalmazás. Ezért érdemes volna eltérni a jelenlegi törvényszöveg szóhasználatától, és a „megbízó számlájára” kifejezést használni az új magánjogi kódexben.

Dr. Nemessányi Zoltán

JEGYZETEK

- 1 Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. A Kodifikációs Főbizottság 2001. november 8-i ülésén elfogadott formában. IV. könyv 3. rész 1. pont b) alpontja. Megjelent a Magyar Közlöny 2002/15/II. számában 138. o.
- 2 A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959. 397. o.
- 3 *Mádl Ferenc*: Néhány gondolat a BGB hatásáról a magyar magánjog fejlődésére. In: *Eörsi Gyula* Emlékkönyv 1922–1992. Szerkesztette: *Sárközy Tamás és Vékás Lajos*. Budapest, 2002. 69–70. o.
- 4 *Vékás Lajos*: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. HVG–ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2001. 199–200. o.
- 5 *Vékás*: i. m. 50. o.
- 6 A kereskedelmi forgalom külön magánjogának definiálására szolgáló másik megoldás az 1807-es francia Code de Commerce-re jellemző. Ez nem a kereskedő, hanem a kereskedelmi ügylet fogalmát teszi az elhatárolás alapjává.
- 7 *Korn, Alfred*: *Handkommentar zum Handelsgesetzbuch*. Köln, 1929. 282. o.
- 8 *Staub's Kommentar zum Handelsgesetzbuch*. Bearbeitet von: Heinrich Könige, Albert Pinner, Felix Bondi. Neunte Auflage. Berlin 1913. 1056. o.

- 9 Erre vonatkozóan lásd: *Neumann Ármán*: *A kereskedelmi törvény magyarázata*. Budapest, 1878. I. kötet 47–48. o.
- 10 *Rudolf Lóránt*: A kereskedelmi ügyletek minősítési szabályai. (KT 258–264. §§). Pécs, 1942. 47. o.
- 11 Ez alól a francia jog kivételt jelent. Az 1804-es Code Civil ugyanis megelőzte a Code de Commerce megalkotását, bár utóbbi komoly történeti alapokra támaszkodhatott.
- 12 *Vékás*: i. m. 52. o.
- 13 *Neumann*: i. m. II. kötet 444. o., ugyanígy *Vékás*: i. m. 52–53. o.
- 14 *Zlinszky Imre*: *Magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire*. Franklin Társulat, Budapest 1897. 610. o. 2. láb.
- 15 *Vékás*: i. m. 72. o.
- 16 Ld. a 73/1992. (XII. 28.) számú Alkotmánybírósági határozatot
- 17 Ld. a 73/1992. (XII. 28.) számú Alkotmánybírósági határozatot
- 18 Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. i. m. 10. o.
- 19 Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója i. m. 92. o.
- 20 *Neumann*: i. m. 443. o.
- 21 Ld. *Staub's Kommentar*. i. m. 1052. o. és *Korn*: i. m. 284. o.
- 22 *Staub's Kommentar*. i. m. 1052. o.

- 23 Egyes német szerzők erre a szakaszra hivatkozva élesen elkülönítik a bizománys és a bizományi ügylet fogalmát, és utóbbinak jóval szélesebb jelentéstartalmat adnak. Eszerint a bizományi ügyletnek minősül minden szerződés, amelyben a kereskedő mással szemben arra vállal kötelezettséget, hogy más számlájára a maga nevében szerződést köt. Erre vonatkozóan lásd: *Lehmann, Karl: Lehrbuch des Handelsrechts*. Zweite, umgearbeitete Auflage. Leipzig, 1912. 824. o. és Beck'sche Kurzkommentare. Handelsgesetzbuch mit GmbH & Co., Handelsklauseln, Bank- und Börsenrecht, Transportrecht (ohne Seerecht). Bearbeitet von: Klaus J. Hopt. München, 2000. 1078. o. A 21. lábjegyzetben idézett szerzők véleménye ezzel ellentétes. Létezik olyan álláspont is, amely a 406. §-ra vonatkozóan a „nem valódi bizomány” kifejezést használja. Lásd: *Heilfron, Ed.: Lehrbuch des Handelsrechts*. Berlin, 1909. Zweiter Band. 247. o. és Kommentar zum Handelsgesetzbuch. Mit einschlägigen Rechtsvorschriften in zwei Bänden. Hrg von Manfred Straube. Wien 1995. 1022. o.
- 24 Ld. többek között: Legf. Bír. Gf. I. 31. 205/1978. sz. – BH 1979. 302.
- 25 *Vékás Lajos: A szerződési rendszer fejlődési csomópontja*. Budapest, 1977. 151. o.
- 26 *Harmathy Attila: A bizomány*. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: *Gellért György*. Budapest, 2001. II. kötet 1701. o.
- 27 Ld. Legf. Bír. Pfv. V. 22. 747/1995. sz. – BH 1996. 588.
- 28 *Endemann, W.: Handbuch des deutschen Handels-, See- und Wechselrechts*. Dritter Band. Leipzig, 1885. 164–165. o.
- 29 *Heilfron, Ed.: Lehrbuch des Handelsrechts*. Berlin, 1909. Zweiter Band. 251. o., *Larenz, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts*. Band II: Besonderer Teil. Halbband 1. Dreizehnte, völlig neubearbeitete Auflage. München 1986. 409. o.
- 30 *Cosack, Konrad: Lehrbuch des Handelsrechts*. Siebente neubearbeitete Auflage. Stuttgart, 1910. 182. o.
- 31 *Harmathy*: i. m. 1716. o.
- 32 Ld. többek között: Legf. Bír. Gf. II. 32. 940/1999. sz. – BH 2000. 550., P. törv. III. 20. 752/1988. sz. – BH 1989. 188., Eln. Tan. G. törv. 30. 432/1980. sz. – BH 1981. 510. és P. Törv. V. 20. 217/1979. sz. – BH 1980. 172.
- 33 *Eörsi Gyula–Kemenes Béla–Sarándi Imre–Világby Miklós: Kötelmi jog. Különös rész*. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 119. o. és *Bíró György: A megbízási szerződés*. Budapest, 2001. 49. o.
- 34 *Korn*: i. m. 282. o.
- 35 Legf. Bír. Gf. I. 32. 948/1992. sz. – BH 1994. 266.
- 36 Ld. Staub's Kommentar. i. m. 1053. o. és *Cosack*: i. m. 180. o.
- 37 *Eörsi–Kemenes–Sarándi–Világby*: i. m. 120. o.
- 38 *Harmathy Attila: A külkereskedelmi és a belföldi vállalatok közötti szerződések általános kérdései*. In: *Eörsi Gyula és Harmathy Attila* (szerkesztették): *A külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződésai*. Budapest, 1978. 46. o.
- 39 Staub's Kommentar. i. m. 1053. o., *Heilfron*: i. m. 248. o. 3. lábjegyzet, *Gierke, Julius von: Handelsrecht und Schiffahrtsrecht*. Zweite, umgearbeitete Auflage. Berlin und Leipzig, 1926. 505. o. és Beck'sche Kurzkommentare. München 2000. i. m. 1079. o.
- 40 *Adolf Baumbach–Konrad Duden–Klaus J. Hopt: Handelsgesetzbuch* (mit GmbH & Co., Recht des Allgemeinen Geschäftsbedingungen und Handelsklauseln, Bank- und Börsenrecht, Transportrecht (ohne Seerecht). München, 1989. 958. o.
- 41 *Baumbach–Duden–Hopt*: i. m. 958. o.
- 42 Staub's Kommentar: i. m. 1054. o.
- 43 *Lehmann*: i. m. 826. o.

A jogképes német polgári jogi társaság

A Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (BGH) 2001. január 29-i ítéletével¹ egy, a német társasági jog tudományában 30 éve húzódo elméleti vita végére tett pontot. A polgári jogi társaság (GbR) önálló jogképességének elismerése jelentős változást jelent, az eredeti törvényszöveg mellett.

A tényállás szerint a felperes váltoperben követelte a váltó összegének megfizetését egy építőközösségtől, valamint annak tagjaitól. Az elsőfokú bíróság a követelésnek helyt adott, a másodfokon eljáró tartományi felsőbbbíróság azonban az építőközösség passzív perbeli jogképességének hiánya miatt a fellebbezési eljárás során megváltoztatta az ítéletet. A felülvizsgálati eljárásban a szövetségi bíróság megállapította, hogy az építőközösség kifele megjelenő társaságnak (Außengesellschaft) minősül, így perelhető.

Az ítélet első pontjában kimondták a német pjt. jogképességét, vagyis amennyiben a jogügyletek során jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik a társaságot, akkor jogképességgel bír, alapvetően tehát bármilyen ügyleti pozíciót elfoglalhat.

Ebből következően a pjt. szükségszerűen perképes, a német Pp. (ZPO) 50. § (1) bek. alapján, mely szerint perképes az, aki jogképes.

Harmadsorban pedig az eddigi gyakorlattal ellentétben, a társaság tagjainak személyes helytállási kötelezettségét kell megállapítani a közkereseti társaság esetében rendelt (Kereskedelmi törvénykönyv, HGB 128. §) módon.

1. Elméleti bevezetés

A polgári jogi társaság szabályozása során két elméleti rendszer alakult ki, a római jogi *societas*, vagyon-megosztottság és a germánjogi *Gesamthand*, vagyonközösség.

1.1. Societas

A *societas* rendszerben a társaság tagjai csupán kötelmi jogi viszonyban állnak egymással. A közös cél elérése érdekében sor kerülhet vagyon összeadására, azonban ez nem a társaság vagyona lesz, hanem a tagoké marad. A tagok hitelezői tehát ugyanúgy

felhasználhatják igényeik kielégítésére, mint a társaság hitelezői. A római jog nem keletkeztetett egyetemlegességhez hasonló jogviszonyt a tagok között, sőt egyáltalán nem tekintette a társaságot valamely önállóan létező egységnek.²

Erőszakban a társasági szerződés megkötése eredetileg nem is eredményezett semmi változást a tagok vagyonában. A római jog szerint is lehetséges volt azonban, hogy a társaság rendelkezésére bocsássonak vagyont, amely tulajdon-átruházás útján került a tagok közös tulajdonába. Ha harmadik személy felé valamelyik tag egymaga lépett fel, úgy azzal a maga nevében kötött ügyletet, melynek rájuk eső részét a társai *actio pro socio*-val követelhettek.³

1.2. Gesamthand

A Gesamthand rendszerében az összeadott vagyon dologi jogilag kerül megkötésre, vagyis a jog nem ismeri el a tagnak az őt illető társasági vagyonrész feletti rendelkezési jogát. A vagyonközösség ugyan eredetileg nem kapott önálló jogalanyiságot, azonban egy önálló akarat köré rendeződik a társaságot megillető vagyon, így egységes tömeget alkot.

A *societas* esetében ez a dologi jogi megkötöttség nem áll fenn, a tagoknak kötelmi jogilag ugyan tilos a társasági vagyonból őket megillető hányaddal rendelkezni, dologi jogilag azonban lehetséges. A Gesamthand vagyonával a társaságon kívül senki sem rendelkezhet. A hitelezőkkel szemben sem együttes tartozás, sem pedig egyetemleges tartozás nem keletkezik, hanem a tagok együttes összjogosultságáról beszélhetünk, konkrét tagi hányadok nélkül.

A dologi jogi kötöttség abban az esetben szűnik meg, ha a társaság feloszlik ill. valamelyik tag kiválik. Ekkor minden tag visszanyeri az őt megillető rendelkezési jogot.

1.3. A magyar pjt. besorolása

A fenti dologi jogi kötöttség a magyar pjt. szabályainak értelmezésénél gondot okoz. A Ptk. alapvetően a *societas* jellegű társaságot szabályozza, azonban több helyen eltér annak szabályaitól.

A tagok által a társaság rendelkezésére bocsátott vagyon dologi helyzetének megítélése nem teljesen egyértelmű. Nézetünk szerint ez a vagyon nem mehet át a társaság tulajdonába, lévén hogy a polgári jogi társaság mint olyan nem jogképes, nem lehet tulajdona.⁴

A hatályos Ptk. 569. § (1) bek. szerint a tagok vagyoni hozzájárulása közös tulajdonukba megy át. A közös tulajdon általános szabályaitól való nevesített eltérés az 570. § szabályaiban található, amelyek lényegében megtiltják a tagoknak a közös tulajdonba adott dolgok tulajdoni hányada feletti rendelkezést. Ehelyütt a Ptk. egybecseng a BGB 725. § rendelkezéseivel, vagyis a hitelező a tagot megillető felmondási jogot gyakorolhatja és a többi taggal való elszámolás után a tagnak jutó hányad kiadását követelheti.⁵ Ez a fajta megoldás bizonyos veszélyeket rejt magában. A Gesamthand rendszerből átvett dologi jogi kötöttség ugyanis a tagok hitelezőivel szemben hátrányos lehet, hiszen a pjt. nem közzétett társaság, a tagok közös tulajdonába kerülő dolgoknál ugyancsak hiányzik a nyilvánosságra hozatalhoz szükséges fórum, így a hitelezők könnyen kijátszhatóak. Épp ezért a vagyon dologi kötöttséget csak nyilvánosan bejegyzett társaságok számára kellene lehetővé tenni.⁶

Ellentétben az uralkodó nézettel, nem tartjuk a magyar pjt. szabályozását hagyományosan Gesamthand rendszerűnek.⁷ Ezt a megállapítást egyrészt Kuncz Ödön írására⁸ alapítjuk, melyben a dologi kötöttséget *de lege feranda* megtagadja a nem kellően publikus társaságoktól, másrészt pedig uralkodó nézetnek tekinthetjük, hogy a magyar pjt. nem jogképes. Ez nem is vitás a magyar jogirodalomban, ellentétben a német Gesamthand-pjt. jogképessége körül húzódozó, száz éve tartó vitával, mely fordulópontjához érkezett az itt bemutatott ítélettel.

2. A német jog

2.1. Jogképesség

A BGB hatályba lépése óta – mint már említettük – a Gesamthand intézménye egy, a tagok által csak együttesen hozzáférhető külön-vagyont jelentett.⁹ Ennek jelentősége a vagyon dologi jogi kötöttségében volt, nem pedig a Gesamthand jogalanyiségében. A társasági vagyon ugyanis szigorúan elkülönül a tagok személyes vagyontól, és zárt egységet alkot.¹⁰ A személyes és a társasági különvagyon közötti forgalom csak átruházás útján lehetséges.¹¹

Otto von Gierke már 1895-ben megalkotta a személyi jogi egységről szóló tanát, vagyis a tagok összességét úgy kell tekinteni, mintha a kollektíva egységesen lenne jogosult a közös vagyonra, és mint ilyen jogképes. Ezt az elgondolást karolta fel 1972-ben Flume, aki a társaság intézményét a BGB-ben a kötelmi jogi rész helyett inkább az általános részben helyezte volna el, mivel szerinte a Gesamthand önmagában jogalany. A közkereseti társaság és a Gesamthand elhatárolása Flume rendszerében aszerint történik, hogy a közkereseti társaság zárt és állandó egysége a cégjegyzékben rögzített módon létezik.¹²

A Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság jelentős részben hoz fel a BGB megalkotásának idejéből való, történeti érveket a jogalanyiség elismerése mellett. Az itt tárgyalt ítéletben is kimondja, hogy a jogalkotói hallgatás szándékoltan enged teret a Gesamthand intézményének a gyakorlat által támasztott igényeknek megfelelő alakításának. Az önálló jogalanyiságnak elismerése mellett szól továbbá az is, hogy a BGB első tervezete nem tartalmazta még a Gesamthand intézményét, ez csupán a második tervezet elkészítése során került a törvényszövegbe. A Gesamthand és a societas típusú társaság közötti elhatárolás szinte lehetetlen volna a Gesamthand jogalanyiságának elismerése nélkül.¹³

2.1.1. A német pjt. általános jogképessége

A jogtudomány a jogképesség fogalmát rendre akként adja meg, hogy jogképes az, aki jogok és kötelezettségek alanya lehet.

A pjt. jogképességének szempontjából ezzel a meghatározással nem megyünk túl sokra, hiszen ebből még nem tudjuk meg, hogy milyen kritériumoknak kell megfelelni ahhoz, hogy egy nem természetes személy és nem törvényileg meghatározott magánjogi társaság önállóan jogképes lehessen.

A német jogban jogképességgel csupán a BGB 22. § szerint bejegyzett vagy a külön törvény által jogképességgel felruházott (és bejegyzett) testületek vagy alapítványok rendelkeznek. A részvénytársaságot a Részvénytársasági törvény (AktG) 1. § ruházza fel jogi személyiséggel, míg a közkereseti társaságot a Kereskedelmi Törvénykönyv (HGB) 124. § (1) bek. mondja jog- és perképesnek. A kettő közötti jelentős különbség szembeszökő egyrészt annyiban, hogy az Rt. jogi személy míg a kkt. nem. Van azonban még egy fontos szempont. Az Rt. jogalanyiságot kap az Rt. törvény alapján, a kkt. viszont nem, vele kapcsolatban a törvény csupán annyit mond, hogy jogok és kötelezések illethetik meg és önállóan perelhet, ill. perelhető. Vagyis amíg a jogi személy a tagoktól elkülönülő jogalany, addig a személyegyesülés csupán jogképes saját cégnev alatt, ami azt jelenti, hogy a végső soron a tagokat illető jogokat a tagokon kívül álló jogalanynak számítják be és ez mint olyan felléphet külső jogviszonyokban. A tagok és a társaság közötti viszonyban nem alkalmazható ugyanazon elkülönülés, mint a jogi személyiségű társaságnál. Az itt tárgyalt ítélet is kizárólag a külső megjelenésű pjt. jogképességéről beszél, tehát a külsőleg meg nem jelenő társaság nem jogképes. Zavaró azonban, hogy az ítélet a jogképesség, korlátozott jogalanyiség illetve később csak a jogalanyiség fogalmakat nem konzekvensen használja.¹⁴

A gondolat továbbvitele szükségszerűen felveti azt a kérdést, hogy vajon mi maradt a kkt. és a pjt. közötti különbségtételtől, ti. hogy eddig a kkt. jogképes volt, a pjt. pedig nem. A választ a Kereskedelmi Törvénykönyv (HGB) 1. § adja meg, a kereskedelmi társaságok meghatározása kapcsán. Amennyiben a társaság kereskedelmi tevékenységet folytat – amely kereskedő módjára kialakított ügyvitelt igényel – úgy a társaság szükségszerűen kkt. Hosszabb távon bizonyosan érdemes lesz majd a HGB vonatkozó részeit úgy értelmezni vagy adott esetben megváltoztatni, hogy az elhatárolás könnyebb legyen. Erre annál is inkább szükség van, mivel a kereskedelmi jog felesleges alkalmazását érdemes elkerülni.

2.2. Felelősségi kérdések

A korábbi társasági jog hagyományosabb elmélete szerint a pjt. tagjai a társaság tartozásaiért egyetemlegesen voltak felelősek a BGB 427. § szerint, méghozzá mind a társaság vagyonával, mind pedig a saját magánvagyonukkal. Ezt „Doppelverpflichtungstheorie”-nek nevezték. Lehetséges volt azonban a tag személyes felelősségének korlátozása, ill. kizárása a társasági szerződésben, és egyúttal a hitelezővel kötött szerződésben is. Amennyiben a társaság képviselőre feljogosított tag a képviselői jogosultságát annyiban túllépte, hogy a személyében nem felelős tag személyes felelősségének látszatát keltette, úgy ő felelt a hitelezővel szemben, mint álképviselő.¹⁵

A másik, ennél modernebb felfogás szerint a társaság tartozásának létrejöttével együtt automatikusan létrejön a tagok tartozása, a társaságéval azonos mértékben. Elsősorban azonban a társaság felel a társasági vagyonnal, nem pedig a tagok a társaság vagyonával mint az előző fordulatnál. A tagok ugyanakkor saját vagyonukkal is felelnek. Ezt „Akzessoritätshaftung”-nak nevezi az irodalom, és a HGB 128. §-a képezi az alapját. Többen már az itt tárgyalt ítélet megjelenését megelőzően a pjt.-re is alkalmazhatónak találták a HGB 128. §-át.¹⁶

2.2.1. A felelősség alakulása az ítélet után

A tagok felelőssége tehát a közkereseti társaság jogához igazodik, ami jelentős következményeket von maga után. A személyes

felelősség korlátozása csak a szerződő féllel szemben kizárva lehetséges, a tagok megállapodása alapján nem. A korábbi gyakorlat szerint a társaságba belépő tag a belépést megelőzően keletkezett tartozásokért csak akkor felel, ha azt a szerződésben kikötötték. Ezzel szemben mostantól a korábbi tartozásért való felelősséget ki kell zárni, amennyiben a belépő tag így kívánja.¹⁷ Ebben a kérdésben azonban nem egységes a jogirodalom, mivel a HGB 130. §-hoz hasonló szabály, ami a belépő tag felelősségéről rendelkezik, nem található meg a BGB társasági jogában.¹⁸

2.2.2. Deliktualis felelősség

Szintén vitatott kérdés lett a társaság ügyvezetőjének károkozásért való felelősség. A BGB 31. §-a és a 831. § szerint a társaság köteles helytállni az ügyvezető által okozott kárért is. A Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság egy 1966-os ítéletében¹⁹ megállapította, hogy a fenti törvényhelyek alkalmazásához a pjt. nem rendelkezik eléggé zárt szervezettel. Várható azonban, hogy adandó alkalommal sor kerül annak megállapítására, hogy ilyen esetben a társaság a társasági vagyonnal továbbá a többi tag magánvagyonával is felelős.²⁰ Ezen túlmenően a culpa in contrahendo ill. adórtartozások esetén is helyt áll a társasági vagyon és a tagok vagyona.²¹

2.2.3. A tagok felelősségének alakulása

Érdekes módon a bíróság nem foglal egyértelműen állást a HGB 128. § analóg alkalmazása mellett, hanem a megoldást egy íratlan általános jogelvre kívánja visszavezetni. Eszerint az, aki szerződést köt, saját vagyonával is felel, akár egyedül, akár többen kötötték azt, amennyiben szerződéses kikötésre vagy törvényi kivételre nem tud érvényesen hivatkozni. Ugyanakkor azonban egyrészt vitatott, hogy valójában létezik-e egy ilyen általános alapelv. Másrészt a bíróságnak a kontinentális jogokban az analóg jogalkalmazást általában előnyben kell részesítenie az alapelvfejlesztéssel szemben.²²

Látszólag tehát lassan tért nyér az Akzessoritätshaftung elmélete a gyakorlatban, azonban az itt tárgyalt ítélet éppen hogy nem foglal állást a HGB 128. §-ának analóg alkalmazhatóságát illetően. Elképzelhető tehát, hogy ismét a Doppelverpflichtungstheorie nyer majd teret.²³

A legújabb fejlemény sem feltétlenül előnyös, ti. hogy az atipikus pjt. esetén a bíróság differenciáltan kezdi kezelni a felelősségi kérdést. Ezt egyrészt az általános szerződési feltételként való felelősség-kizárás, másrészt a szerződő féllel szembeni felelősségkorlátozó kikötés érvényességének elismerésén is meg lehet figyelni. Nem tudhatjuk meg, a bíróság hogyan alakítja ítélezési gyakorlatát a jövőben.²⁴

2.3. Perképeség

A német Pp. (ZPO) 50. § (1) bek. alapján perképes az, aki jogképes. A törvényhely alapján nehéz lenne elvitatni a jogképesnek kimondott pjt. perképeségét, ami a perjogban is egy bizonyos fordulópontot jelent az eddigi gyakorlathoz képest.

Már az itt tárgyalt ítéletet megelőzően is kérdéses volt, hogy az egyes speciális jogképeségek, mint például a csődképesség és az adóalanyiság, értelmezhetőek-e perképeség nélkül. Hiszen telekkönyvi bejegyzések alanyaként a társaság könnyen kerülhet olyan helyzetbe, hogy pert kell indíttson vagy ellene per indul. Ezért mindenképpen kívánatos, hogy a jogképeség a perképeséggel azonos elbírálást kapjon.

Korábban is elismerést nyert olyan jogalanyok perképesége, amelyek nem vagy nem teljes mértékben voltak jogképesek. A közigazgatási bírósági eljárásban a vonatkozó Közigazgatási Bírósági Rendtartás (VwGO) 61. § 2. pont alapján mindenki fél lehet, aki jogában érintett, így vitán felül a pjt. is.²⁵

2.3.1. A német pjt. és a pertársaság

Az eddigi perjogi megoldás szerint a pjt. önállóan nem perképes, hanem a társaság tagjai kényszerű pertársaságot alkotnak.²⁶ Így a másik perbeli féllel szemben mindegyik pertárs a saját perét folytatja, hiszen egyik a másik kárára nem nyilatkozhat. Ezzel jelentősen elválik egymástól a jogképes társaság anyagi jogi képviselői jogosultsága, mivel a jogképes pjt. tagjai kétség esetén mind jogosultak a társaság ügyvezetésére, így az egymásnak ellentmondó nyilatkozatok a perben kioltják egymás hatását.

Amennyiben elismerést nyer a pjt. önálló perképesége, úgy a bíróságnak csupán egy kijelölt ügyvezető eljárását kell figyelembe vennie, aki a többi tagot is képviseli. Csak azok a perbeli cselekmények válnak így hatályossá, amelyeket a társaság képviselői szabályaival összhangban tettek.

A társaság ellen indított keresetben eddig minden tagot személy szerint perelni kellett ahhoz, hogy a Gesamthand ellen végrehajtható jogcímet kapjon a felperes. Ez különösen akkor okozott problémát a korábbi gyakorlat szerint, ha nagyobb társaságról volt szó, és a tagok nem voltak könnyen felkutathatóak. A végrehajtás során pedig ugyanúgy gond azt eldönteni, hogy az adott tag vagyonával szemben éppen van-e jogcím a végrehajtásra.²⁷

Egy másik akadály a tagok pertársaságként való perlésében a tagok esetleges ki- és belépése a per folyamán. A per során a fél személyének változtatása esetén a perbíróság eddig is úgy járt el, mintha tulajdonképpen a társaság maga lett volna a fél, ugyanis az érdemi döntést megelőzően arról döntött, hogy valamelyik tag hatályosan lépett-e ki vagy be a társaságba. A per folyamán ez az út, ha körülményes is, de járható. A végrehajtás során azonban már gondot okoz, hogy kivel szemben vagy ki ellen készül el a végrehajtható határozat. A perfüggőség beállta után már mindenképpen gond az előtte végbement tagváltást érvényesíteni. A végrehajtási eljárás azonban minden ilyen esetben megszakad.

2.3.2. Végrehajtás

A perjogi nagy áttörés azonban annyiban elmarad, hogy maga a Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság az itt tárgyalt ítéletében is javasolja, hogy a végrehajtás szempontjából a társaság mellett annak tagjait is be kell perelni, mivel a per csak így eredményez a tagok vagyonára is kiterjedően végrehajtható határozatot. Ezzel a bíróság mintegy megkérdőjelezi az egész új elméletet.²⁸

Valójában a 2001. jan. 29-i ítélet leginkább contra legem volta a Pp. (ZPO) 736. §²⁹ vonatkozásában mutatkozik meg.

Ítéletében a bíróság a történeti normaelemzés alkalmazásával kimutatta, hogy a Pp. (ZPO) 736. § csupán azt jelenti, hogy az egyes tagokkal szemben fennálló végrehajtható határozat alapján a társaság vagyonára nem lehet végrehajtást elrendelni. Ezzel a pjt. a közkereseti társaságtól annyiban különbözik, hogy a HGB 124. § (2) bek. szerint a társaság vagyonára végrehajtás csak a társasággal szembeni jogcímen lehetséges.³⁰ Vagyis a hivatkozott ZPO rendelkezést ezután úgy kell értelmezni, hogy a tagokkal szembeni végrehajtható határozat elégséges a társaság vagyonából való végrehajtáshoz. Az ehhez a szakaszhoz tartozó kommentárok jelentős részét újra kell majd írni. Továbbra is igaz marad azonban, hogy a tagok hitelezői számára a társasági vagyon nem, csak a tagot megillető hányad értéke áll rendelkezésre.³¹ A helyzet mellesleg annyiban változatlan, hogy amennyiben a tagok érvényesen kizárták személyes felelősségüket a társaság tartozásaiért, úgy a hitelező csak a társasággal szembeni végrehajtható ítélet alapján nyerhet kielégítést.³²

2.3.2.1. Felperesi pozíció

Érthető módon egy kicsit más a társaság perképeségének megítélése abban az esetben, ha felperesi pozícióban van. Ilyenkor

ugyanis a bíróság joggal várhatja el, hogy a társasági szerződést akár kötött okirati formában az eljáró ügyvezető mellékelje, amelyből egyúttal az ő képviseleti jogosultságának is ki kell derülnie.

További érdekes szempont az esetleges perköltség viselés a társaság felperesi pozíciójában. Amennyiben az eljáró tag nem tudta eredményesen igazolni képviseleti jogosultságát, úgy maga a tag köteles az okozott költségeket viselni. Másrészről viszont elutasított kereset esetén a társaságot magát kell a költségekben elmarasztalni.³³

2.3.2.2. Actio pro socio

Az eddig tárgyaltak alapján kérdéses lehet, hogy a társaság maga a tagjaival szemben is jog-, ill. perképes-e, vagyis tag indíthat-e keresetet a társasággal szemben. A tárgyalt ítélet nem foglal állást a kérdésben, hacsak nem értelmezzük megszorítóan a külső társaság fogalmát. Így ugyanis a társaság a taggal szemben semmiképpen nem lehet külső és nem lehet sem jog- sem perképes. A jogirodalom sem foglal határozottan állást a kérdésben, ám fenntartások mellett inkább az az álláspont látszik kirajzolódni, hogy a társaság tagjai közötti viták a tagok között folynak, nem a társaság és a tag között.³⁴ A bírói gyakorlat nem egységes a személyegyesítő társaságok tagjai közötti viták hovatartozását illetően. Elképzelhető ugyan, hogy a jövőben a gyakorlat eltolódik a vagyonegyesítő társaságok jogában már bevett gyakorlat felé, ti. hogy a társaság döntéseit bíróság előtt meg lehessen támadni, egyelőre azonban ez még nem egyértelmű. Kérdéses, hogy a tagoktól éppen hogy csak elkülönülő pjt. esetében érdemes-e az ilyen vitákat bíróság elé engedni.³⁵

2.4. A társaság speciális jogképessége

A pjt. már az itt tárgyalt ítéletet megelőzően is jogképes volt bizonyos, a polgári jog egyes részkérdéseit szabályozó törvények szempontjából, ezek most részben megerősítést, részben pedig továbbfejlesztést nyertek. Ezeknek részleteire sajnos a terjedelmi korlátok miatt itt nem tudunk kitérni, szándékunk azonban a felerőlt kérdéseket megemlíteni.

2.4.1. A telekkönyvi bejegyzés

Még a fentebb vázolt modern szemlélet is, amely a Gesamthand önálló jogképességét már az itt tárgyalt ítéletet megelőzően is elismerte, amellott foglalt állást, hogy nem létezhet telekkönyvi tárgyi nyilvánosság a jogosult alany nyilvánossága nélkül. Mivel pedig az immár egyértelműen jogképes pjt. nyilvántartásba továbbra sem kerül, az alany nyilvánossága nincsen biztosítva.³⁶

A tárgyalt ítélet megjelenése után továbbra is eltérnek a nézetek a pjt. telekkönyvi alanyi bejegyezhetőségét illetően vagyis, hogy felvehető-e a pjt. mint tulajdonos, vagy egyéb dologi jogosult a telekkönyvbe, mértékadó nézet szerint mindenesetre sürgősen indokoltnak látszik a telekkönyvi gyakorlatban a pjt. önálló és kizárólagos jogosult feltüntetését.³⁷

2.4.2. Betéti társaság kültagja

A német szövetségi bíróság a pjt. jogképességét kimondó ítéletét követően állást kellett foglalnia abban a kérdésben, hogy lehet-e magánjogi társaság egy (kereskedelmi) betéti társaság kültagja.³⁸

A fentiekben részletezett jogképességből következően megállapította a bíróság, hogy magánjogi társaság bejegyezhető a cégjegyzékbe betéti társaság kültagjaként.

A védeni kívánt nyilvánosság érdeke nem indokolja a kültag pjt. tagjainak név szerinti felvételét a cégjegyzékbe, mert egyrészt

ról a kültagi betétet rendszerint a bejegyzéskor már teljes egészében teljesítették, másrészt pedig a pjt. természetéből következően tagjai (legalább kettő) egyetemlegesen felelősek a társaság tartozásaiért.³⁹

2.4.3. A pjt. mint fogyasztó

A német szövetségi bíróság a fogyasztói hitelekre vonatkozó törvény alkalmazhatóságát állapította meg a pjt. esetében, amennyiben az természetes személyeket tömörít. Ítéletében kimondta, A Fogyasztói Hitelekről Szóló Törvény (VerbrKrG) 1. § (1) bek.⁴⁰ által megállapított személyi hatály természetes személyre terjed ki, ami nem jelenti azt, hogy több természetes személy együttesen kikerülne a fogyasztóvédelmi szabályozás által védett jogi érdek köréből. A több személy által támogatott gazdasági érdek – amennyiben nem kereskedelmi – nem kerül ki a fogyasztó fogalma alól. Pusztán a társaság tulajdonában álló vagyon mérete és kezelésének ténye alapján nem lehet arra következtetni, hogy kereskedelmi tevékenységről lenne szó.⁴¹

Tekintve, hogy ezen ítélet még a 2001. novemberben kihirdetett⁴² kötelmi jogi reform előtt született, ezért a bíróság nem az azóta hatályos BGB általános részi 13. § hatályát illetően foglalt állást. Egyelőre feltételezhetjük, hogy a fogyasztó fogalmában nem következett be olyan változás, amely a pjt. fogyasztói létével szemben más követelményeket támasztana mint az előbbi ítélet.

2.4.4. Egyéb képességek

A pjt. jogképességének korábbi fejlődése is nyújtott egy-két érdekes fejleményt az egyes különleges területeken ráruházott jogképességgel kapcsolatban.

Így például csődeljárás kezdeményezhető a társaság vagyona ellen, továbbá a csekk- és váltókiállítás kapacitásával is rendelkezett a társaság.⁴³

Egyes közjogi vonatkozásokban is jogképesnek kell a jövőben a pjt.-t tekinteni, így például kereskedelmi név tulajdonosának is el kellene ismerni, bár ebben a kérdésben a szövetségi bíróság nemrég másként határozott.⁴⁴

A közjogi jogképesség elismerése akadály nélkül megy úgy a forgalmi, mind az iparüzési adóalanyiság kérdésében. A vonatkozó UstG 2. § és a GewStG 5. § (1) bek. elismerik a pjt. adóalanyiságát.

Az egyéb jogi személyeket megillető alkotmányos alapjogok tekintetében is valószínűleg jogképesnek kell majd a tekinteni pjt.-t is.⁴⁵

3. A magyar pjt. fejlődése

A magyar jogban, mint már említettük a magánjogi ill. a polgári jogi társaság inkább a *societas* típusú társasághoz hasonlít mint a Gesamthand-hoz.

Régi jogunk megkülönböztette a magántestület gyűjtőfogalmát a magánjogi társaságtól, és míg előbbi önálló, a tagoktól független jogalany, addig a magánjogi társaság csupán intern, kötelmi jogviszony a tagok között. A tagok kiválásával a társaság rendszerint megszűnik, a társaság vagyona pedig mint a tagok alvayona, nem önálló.⁴⁶

A Ptk. előtti jogban a Gesamthand intézménye nem volt ugyan használatos, azonban el sem vetették jogforrási szinten. A Kúria ugyan kizárta a magánjogi társaság jogképességét azzal, hogy 517. sz. elvi határozatában leszögezte: a magánjogi társaságnak nem lehet a tag vagyonától független saját vagyona. A tagok között tehát kötelmi viszony keletkezik, a Gesamthand vagyon dologi megkötöttségét a Kúria nem ismerte el.⁴⁷

A tiszta *societas* típusú társaság esetében a jelenleg hatályos Ptk. 574. § ad okot az elhatárolás kérdésének felvetésére. Ez a szakasz kimondja a társaság tevékenységével okozott károk ese-

tén a tagok egyetemleges felelősségét. Önmagában valószínűleg elégséges lenne az együttes károkozás szabályainak alkalmazása (Ptk. 344. §) a tagok állandó együttes tevékenységével okozott kár megtérítése érdekében a tagok egyetemleges marasztalásához. A társaság közös célja alapján kimondható lenne a tagok közötti akarategység az esetleges károkozás esetén. Érdekesebb azonban az 574. § első fordulója, mely szerint a társasági tevékenységből fakadó tartozásokért is egyetemleges felelősséggel tartoznak a tagok. Kérdéses, hogy ez jó megoldás-e abban az esetben, ha a pjt. nem elkülönült jogképes társaság, mint a kkt., hanem csupán egy kötelmi jogviszony. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a Ptk. 334. § szerinti többbalanyság szabályai elegendőek lennének a pjt. tagjai által kötött szerződésekért való helytállás szabályozására, és nincs szükség a szigorúbb egyetemlegesség kimondására, mint ahogy az eredeti római jogi societas sem jelentett a tagok közti egyetemlegességet. Dogmatikailag annál is inkább ezt a szemléletet tartjuk helyesnek, mivel a societas típusú társaságnak jogképes hiányában nem lehetnek kötelezettségei. Vajon mi alapján határozható el egy erre nézvést külön képviselői meghatalmazással nem rendelkező tag ügyeltöltése a társaság nevében, a saját nevében történőtől? Az *ipso iure* egyetemleges tagi helytállási kötelezettséget csak a tagok együttes eljárása esetén tarthatjuk indokoltnak, de ez a fent említett általános kötelmi jogi szabályokból külön társasági jogi rendelkezés hiányában is következne. Mivel elsősorban gazdasági tevékenységet a magyar jog szerinti pjt. amúgy sem folytathat, nem indokolt az adott ügytelben el nem járó tagok egyetemleges helytállási kötelezettsége.

A másik irányban, vagyis amennyiben a magyar pjt. a Gesamthand rendszert követné, a közkereseti társaságtól való elhatárolás jelenthetne gondot. A német jogban a Kereskedelmi törvény (HGB) szabályozza a közkereseti társaságot, és lényegében a német pjt. jogképességét kimondó ítélet óta csak a kereskedelmi tevékenység folytatása különbözteti meg a német kkt.-t a pjt.-től. A magyar jogban szinte lehetetlen lenne egy jogképes, de a cégjegyzékbe fel nem vett pjt. elhatárolása a jogképes és bejegyzett kkt.-től. A társasági törvény hitelezővédelmi és nyilvánossággal kapcsolatos alapelveivel ez a megoldás ellentétes volna, így tehát a kereskedelmi jog önállósága nélkül, a pjt. jogképességét nem tarthatjuk kívánatosnak. A magyar jogban semmiben nem térne el a jogképes, Gesamthand rendszerű pjt. a jelenleg hatályos társasági jog kkt.-jától, csupán a publicitás hiánya különböztetné meg a kettőt.

Az elsősorban gazdasági tevékenységet nem folytató bejegyzett, jogi személyiséggel rendelkező társaság pedig az egyesület, amelyet a jogképes pjt.-től megint nehéz lenne elhatárolni. Nem gondoljuk, hogy pusztán az alapítók száma és az alapító

okirat jellege alapján kétféle ilyen entitást kellene a jogban fenntartani.

3.1. A perképesség

A jogképeség teljes hiánya magával vonja a perképességre adott választ is, vagyis a Pjt. önállóan nem lehet perképes. A magyar jogban a pertársaság szabályozása a német ZPO-hoz hasonló, a Pp. 51. § a) pont alapján kényszerű és egységes pertársaságról beszélhetünk Pjt. tagjainak perben állásakor.⁴⁸ Az egységes pertársaság egymástól eltérő nyilatkozatait a bíróság a német jogtól különböztetően a Pp. 52. § (2) bek. alapján saját belátása szerint bírálja el. Ezzel tulajdonképpen a német jogban részletezett anyagi és perjogi képviselő közötti eltérés a magyar jogban nem tud érvényesülni.

3.2. Összefoglalás

Az itt bemutatott német GbR jogalanyiségének kérdése egy új fejlemény a német jogban. Ráadásul bírói jogfejlesztés eredménye, nem pedig jogalkotói döntés és mint ilyen, az irodalomban sokat tárgyalt és sokat vitatott is. A német jog vonatkozó része alapvetően és jelentősen különbözik a magyar jogtól.

Elsősorban a Gesamthand intézménye jelenik meg a BGB 705. és követő §-ban, amely a magyar jogban ismert societas típusú társaságtól különbözik. Mint ilyen önálló, a tagoktól elkülönült vagyonnal bír, míg a societas esetén a vagyon a tagok közös tulajdona.

Másodsorban a GbR bármilyen gazdasági célra alapítható, csupán a HGB 1. § állítja fel a kereskedő módjára berendezett üzlet korlátját, aminek átlépésekor a társaság közkereseti társaságnak minősül. A magyar jogban a Pjt. elsődlegesen gazdasági tevékenységet nem folytathat.

Harmadsorban pedig a GbR tagjai járulékos felelősséggel bírnak a társaság tartozásaiért, míg a Pjt. tagjai egyetemlegesen felelősek úgy a tartozásokért, mint az okozott kárért.

Ezekből következik, hogy a GbR jogképességével a Pjt. jogképessége nem állítható párhuzamba.

A Pjt. sokkal inkább közös tulajdoni forma mint gazdasági társaság, önállóan nem lehet jogviszony alanya, nem illethetik meg jogok és nem terhelhetik kötelezettségek.

Ertelemszerűen nem lehet önállóan perképes, amire az egységes pertársaság szabályozása miatt nem is igazán van szükség.

A tagok egyetemleges felelőssége egyértelműen hitelezővédelmi szempontú megoldás, a hitelező bármelyik tagtól az egész tartozást követelheti, és a tag részét a társaságból végrehajthatja.

Dr. Burger László

JEGYZETEK

- 1 BGH, NJW 2002 1056. o.
- 2 Szladits Károly–Kuncz Ödön: *Magyar Magánjog* Negyedik kötet, Grill Budapest, 1941. 715. o.
- 3 Marton Géza: *A római magánjog elemeinek tankönyve – Intitutioik*, Debrecen 1943. 238. o.
- 4 Ellentétes nézetet képvisel: Újváriné Antal Edit: *A polgári jogi társaság múltja – jelene – jövője?* in: *Gazdaság és jog* 2000. 2. szám 13. o.
- 5 Antal Gergely: *A polgári jogi társaság alapkérdései a német és a magyar jogban* in: *Magyar jog* 1998. 2. szám 94. o.
- 6 Szladits–Kuncz: i. m. 720. o.
- 7 Gellért György–Sárközy Tamás: *A Polgári törvénykönyv magyarázata*, KJK–Kerszöv Budapest, 2001. Ptk. 689. §, 1889. o.
- 8 Szladits–Kuncz: 718. o.
- 9 Breuninger, Gottfried E.: *Die BGB-Gesellschaft als Rechtsobjekt im Wirtschaftsverkehr*, Otto Schmidt, Köln 1991. 8. o.
- 10 Hueck, Götz: *Gesellschaftsrecht*, 18. Auflage, C.H. Beck München 1983. 59. o.
- 11 Kübler, Friedrich: *Gesellschaftsrecht*, 5. Auflage, C.F. Müller Heidelberg 1999. 53. o.
- 12 Schmidt, Karsten: *Die BGB Außengesellschaft*: Recht- und Parteifähig NJW 2001. 995. o.
- 13 Scholz, Kai Steffen: *Die BGB-Gesellschaft nach dem Grundsatzurteil des BGH* in: NZG 2002 154. o.

- 14 Peifer, Karl-Nikolaus: *Rechtsfähigkeit und Rechtssubjektivität der Gesamthand* in: NZG 2001, 297. o.
- 15 Hueck, i. m. 60. o.
- 16 Kübler, i. m. 55. o.
- 17 K. Schmidt, i. m. 999. o.
- 18 Peifer, i. m. 299. o.
- 19 NJW 1966., 1807. o.
- 20 Scholz, i. m. 161. o.
- 21 Wunderlich, Nils-Christian: *Das Ende der Doppelverpflichtungstheorie?* in: WM 2002. 271. o.
- 22 Casper, Matthias: *Urteilsanmerkung zu BGH v. 21. I. 2002 – II ZR 2/00 II. pont*
- 23 Wunderlich, i. m. 277. o.
- 24 Casper, i. m. V. pont
- 25 Breuninger, i. m. 87. o.
- 26 ZPO 62. §
- 27 NJW 2001. 1058. o.
- 28 Heil, Hans-Jürgen: *Parteifähigkeit der GbR – der Durchbruch der Gruppenlehre?* in: NZG 2001. 305. o.
- 29 Zur Zwangsvollstreckung in das Gesellschaftsvermögen einer nach § 705 BGB eingegangenen Gesellschaft ist ein gegen alle Gesellschafter ergangenes Urteil erforderlich.
- 30 NJW 2001. 1060. o.

- 31 *K. Schmidt*, 1001. o.
32 *Westermann, Harm Peter: Erste Folgerungen aus der Anerkennung der Rechtsfähigkeit der BGB-Gesellschaft* in: NZG 2001. 293. o.
33 *K. Schmidt*, i. m. 999. o.
34 *K. Schmidt*, i. m. 1000. o.; Scholz, 160. o.
35 *Scholz*, i. m. 161. o.
36 *K. Schmidt*, i. m. 1000. o.
37 *Ulmer, Peter: Grundbuchfähigkeit einer rechts- und parteifähigen GbR* in: NJW 2002, 330. o.
38 BGH 2001. 7. 16. = NJW 2001 3121. o.
39 *Ulmer, Peter: Eintragungsfähigkeit einer GbR als Kommanditistin einer KG* in: ZIP 2001, 1713. o.
40 A német kötelmi jog 2001. évi reformja után a BGB 13. és 491. követő §
41 BGH 2001. 10. 23. = NJW 2002. 368. o.
42 2001. 11. 26. BGBl. I 3138. o.
43 *Peifer*, i. m. 299. o.; *Westermann*, i. m. 293. o.; *K. Schmidt*, i. m. 1002. o.
44 NJW RR 2001. 114. o.
45 *K. Schmidt*, i. m. 998. o.
46 *Szladits Károly: Magyar Magánjog* Első kötet, 582. o.
47 *Szladits-Kuncz*, i. m. 718. o.
48 *Németh János-Kengyel Miklós: A Pp. magyarázata*, KJK Budapest, 1999. 273. o.

Megjelenik 2003. március!

Új periodika!

Európai Bírósági ítéletek

Főszerkesztő: Dr. Kecskés László

Szerkesztők: Dr. Fejes Gábor, Dr. Kocsis-Kupper Zsuzsanna, Dr. Nemessányi Zoltán, Dr. Szeibert Orsolya

A háromhavonta megjelenő füzet sorozat célja, hogy megismertesse a magyar jogalkotókkal és jogalkalmazókkal a legfontosabb európai jogeseteket (fogyasztóvédelem, társasági jog, közbeszerzés, versenyjog, eljárásjogi jogesetek, szellemi alkotások, családi jog, emberi jogok, négy szabadság, közjog, mezőgazdaság stb. témakörökben) a magyar jogirodalomban egyedülállóan olyan módon, hogy feldolgozza azokat 2-3 oldalba tömörítve ismerteti a jogesetek lényegét, arra is figyelemmel, hogy a döntésekben használt jogi terminológiát is kellően visszaadja.

A füzetekben megjelennek az Európai Bíróság legújabb esetei, de visszatekint a klasszikus, korábbi ítéletekre, továbbá egy újabb ítélet kapcsán bemutatásra kerülnek a korábbi ítéletekkel, elvekkkel kapcsolatban időközben bekövetkezett értelmezésbeli módosítások, változások.

A füzet sorozat éves előfizetés díja (4 szám) 7200 Ft + áfa.

Folyóirat! Európai Jog

Szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Németh János

Főszerkesztő: Dr. Kecskés László • Szerkesztők: Dr. Lomnici Zoltán, Dr. Osztovits András

A folyóiratban elsősorban a mindennapi gyakorlati munkát segítő cikkek és tanulmányok kapnak helyet. Emellett természetesen megtalálhatók benne a gyakorlati szempontból is érdekes, vagy aktuális elméleti jellegű írások is. Az egyes számokban általában több különböző jogágot érintő írások kapnak helyet, de a szerkesztőség minden évben ún. tematikus számokkal is jelentkezik, amely egy-egy kiemelt jogterülettel foglalkozik. A 2002. év májusában megjelent első tematikus szám a környezetjogra fókuszált, az év utolsó, egyben tematikus száma pedig a Konvent-hez kapcsolódó témákat járta körül, mivel ezeket a témákat az Európai Unió belül is kiemelt figyelem kíséri.

A folyóirat éves előfizetési díja 2003. évre (6 szám) 5886 Ft + áfa.

Megjelent!

Szerződéstár

Kommentár a gyakorlat számára

Szerzők: Dr. Balásházy Mária, Dr. Havasi Péter, Dr. Petrik Béla, Dr. Sándor István, Dr. Szűcs Brigitta

Szerkesztő: Sáriné dr. Simkó Ágnes

A Szerződéstár a leggyakoribb polgári jogi szerződéseket tartalmazza (adásvétel, csere, szállítás, vállalkozás, bérlet, megbízás, fuvarozás, bizomány, szállítmányozás, ajándékozás, haszonkölcsön stb.). A kötet a jogi szabályozás, illetve gyakorlat bemutatását és a jogszabályhely pontos megjelölését követően az adott szerződéstípusban alkalmazott eltérő feltételeknek megfelelő, különféle biztosítékokat tartalmazó, más-más kikötéseket alkalmazó szerződésmintákat mutatja be.

Ára: 12 000 Ft + áfa

MEGRENDELŐLAP

Pjk 0303

Megrendelem az ..... című kiadvány(ok) előfizetését ..... példányban.
(Az előfizetési díj számla alapján, előre fizetendő.)

Megrendelem a **Szerződéstár** című kiadványt ..... példányban.

A kiadvány árát átvételkor átutalással vagy utánvétellel (postaköltség felszámolásával) fizetem.

Megrendelő neve, telefonszáma: .....

Pontos cím, irányítószámmal: ..... E-mail címe: .....

Ügyintéző neve, telefonszáma: ..... Aláírás: .....

**Megrendelésüket a következő címre szíveskedjenek küldeni: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. • 1384 Bp., Pf.: 797
Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600 • Könyvesbolt címe: 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2. • Telefon: 329-2672
Internet: www.hvgorac.hu • E-mail: hvgorac@hvgorac.hu**

POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV CD és ONLINE

A **legkiterjedtebb jogág** szabályozását részleteiben elemző, a HVG-ORAC nagysikerű „Polgári jog” című kommentárjának második kiadásához a Kiadó **elektronikus kiegészítő kiadványokat** tesz hozzáférhetővé a szakemberek számára. A Polgári Törvénykönyv CD és a Polgári Törvénykönyv Online szolgáltatás tartalmazza a kapcsos könyvben megjelenő **polgári jogi nagykommentár** mellett a jogág szabályozásának megértéséhez elengedhetetlen **jogesetgyűjteménybe** foglalva a kiadásig megjelent összes bírósági határozatot és publikált jogesetet.

Emellett – a jogértelmezést tovább segítő – megtalálható e kiadványokon az összes megjelent **hivatalos jogi iránymutatás** a polgári jog tárgykörében. Az anyagok gyors és jó használhatóságát elősegíti a **teljes körű civilisztikai fogalomtár**, melyben a jogterületen használt összes fogalom meghatározása mellett szerepelnek a kapcsolódó fogalmakra és jogszabályi helyekre való hivatkozások is.

A Polgári Törvénykönyv Online szolgáltatás előnye, hogy annak – a Kiadó szerkesztői által karbantartott – folyamatosan friss tartalma nélkül érhető el, hogy az előfizetőknek a kiadványt saját gépükön, vagy belső hálózatukon kézzel frissíteni kellene: ezt a Kiadó szerverén, a Kiadó munkatársai végzik el helyettük. Így az Online előfizetők a kiadványt éves előfizetési rendszerben oly módon érhetik el, hogy ehhez csupán Internet kapcsolatra és egy böngésző programra, Internet Explorer-re van szükség.

A Polgári Törvénykönyv CD a NextPage cég LivePublish programjával készül, melyet világszerte a legnagyobb jogi kiadók is használnak. Ez a program garantálja az egyszerű kezelhetőséget, valamint a gyorsaságot mind a megjelenítésben, mind a kereshetőségben. A kiadvány arculata könnyen beállítható egyedi igényeknek megfelelően is. A CD-ROM használatához szükséges minimális konfiguráció: Windows '95 operációs rendszer és Internet Explorer 5.0 (ez utóbbi a CD-n is megtalálható).

áfa nélküli, nettó árak/év

Felhasználók száma:	1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	5 fő	10 fő
Polgári Törvénykönyv CD	21 990 Ft	41 800 Ft	59 400 Ft	70 400 Ft	84 700 Ft	136 300 Ft
Polgári Törvénykönyv Online	21 990 Ft	41 800 Ft	59 400 Ft	70 400 Ft	84 700 Ft	136 300 Ft

Nagyobb hálózati felhasználás igénye esetén munkatársaink készséggel állnak rendelkezésére a 340-2304-es és a 340-2305-ös telefonszámokon!

MEGRENDELŐLAP

Pjk 0303

Megrendelem a **Polgári Törvénykönyv CD**-t egy évre, négyhavonkénti frissítéssel . . . . . példányban.

Megrendelem a **Polgári Törvénykönyv Online**-t egy évre . . . . . számú hozzáféréssel.

(Az előfizetési díj számla alapján, előre fizetendő.)

Megrendelő neve, telefonszáma: . . . . .

Pontos cím, irányítószámmal: . . . . .

Ügyintéző neve, telefonszáma: . . . . .

E-mail címe: . . . . . Aláírás: . . . . .

Megrendelésüket a következő címre szíveskedjenek küldeni: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. • 1384 Bp., Pf.: 797
Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600 • Könyvesbolt címe: 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2. • Telefon: 329-2672
Internet: www.hvgorac.hu • E-mail: hvgorac@hvgorac.hu